

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

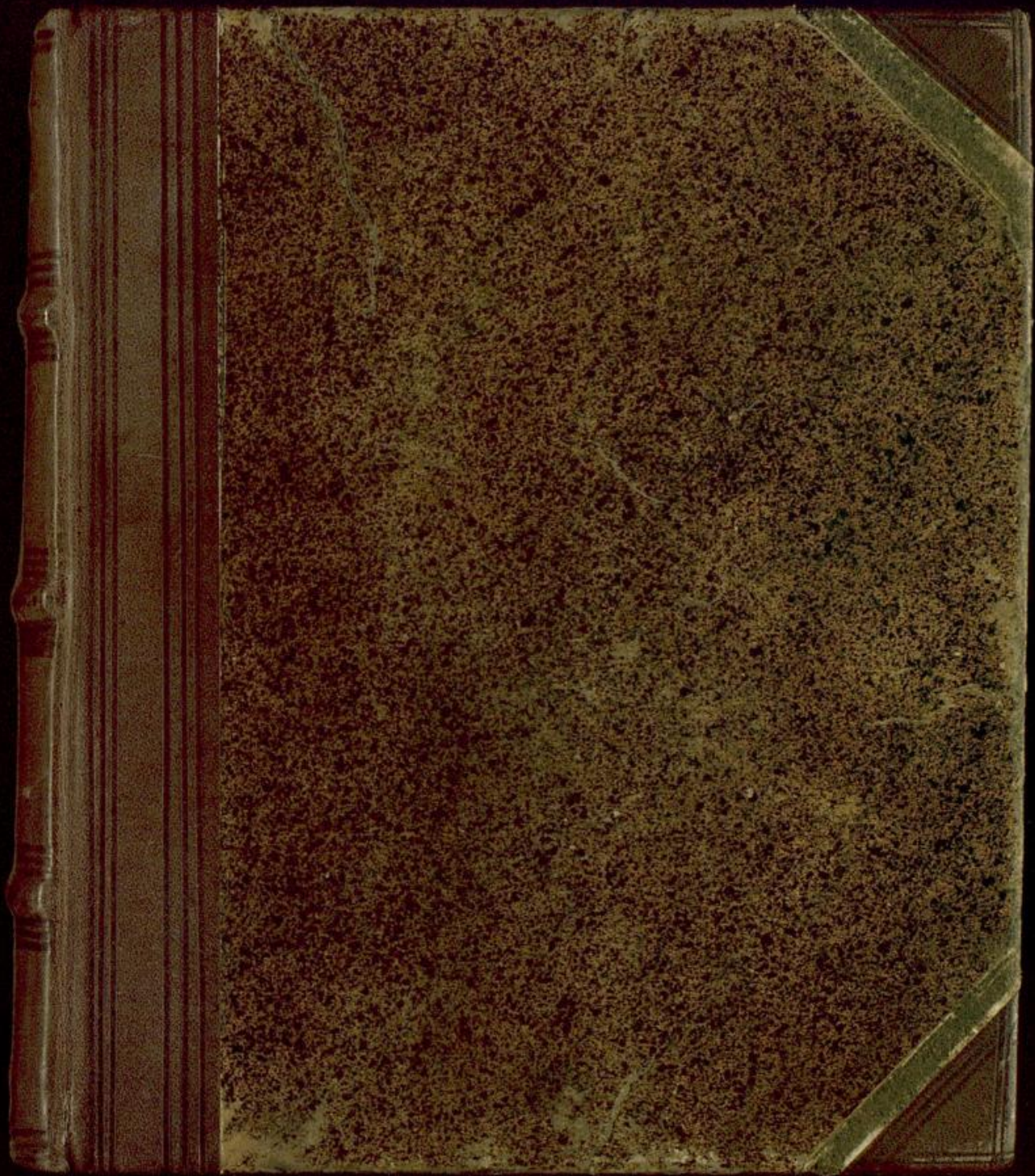
Memoria Thavmasiandri Lutheri Renovata

**Dannhauer, Johann Conrad
Straß, Johann Friedrich**

Argentorati, 1683

VD17 VD17 12:151892X

[urn:nbn:de:bsz:31-67663](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-67663)

80A 8946 R

KSIFCARNI

Rf

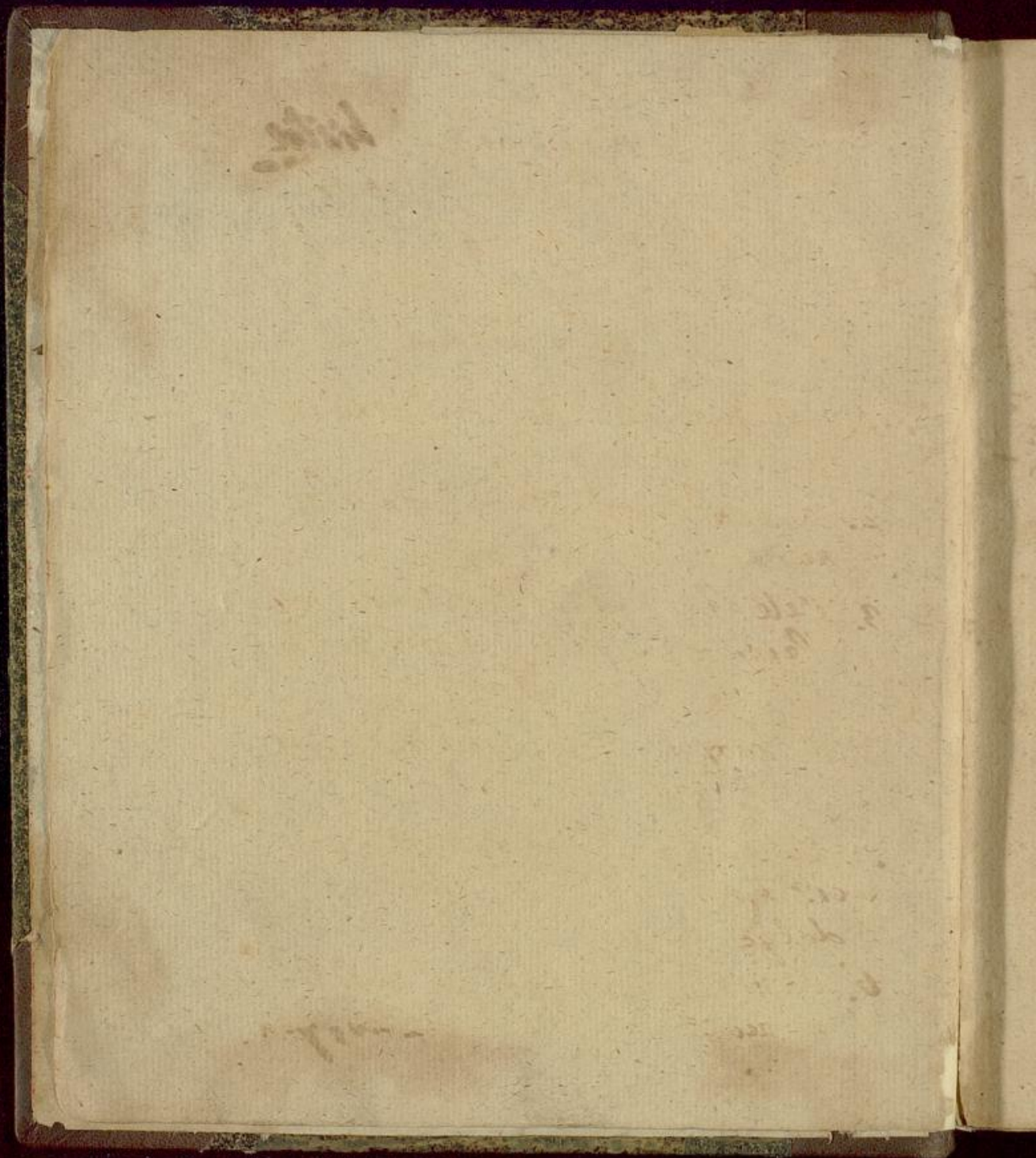
ST

af. 39

7/134

Theol. 535-

hist.

Conspectus
Inserationum ad histo-
riam Lutheri, refor-
mationis; A. C. et
Ecclesiae Luther.
spectantium.

1. M. I. A. W. de Lutheri o-
mnibus in omnibus
2. Danhausen Memoria Thau-
masandri Lutheri.
3. Valentin Alberti, de virtute
heretica, Lutheri, Matthiae Fla-
cii et Jacobi Andreae.
4. Scharfii, Joh. Lutherus re-
formator.
5. C. T. Kangoruit editio Pontifi-
cis Rom. Leonis X. litterae in-
dulgendarum.
6. Danielis Graueri in natalibus
memoriam Lutheri oratio, qua-

lexam annuali sit papa romano.
7. loh. Wencesl. deus Lutherus
cum sole comparatur.

8. Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus
Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus
Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus

Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus
Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus
Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus

9. loh. Balthas. Bernhold de cha.
racteribus pseudoprophetae
in Martino Lutheri miratue
omnium obuiis.

10. Laurenti Rhodmanni oratio
de praecipuis dei beneficiis a
deo per VII. Saxonie Electores
et d. Martin. Lutherum et d.
Philipp. Melancthonem in aca-
demiam Witeberg. collata.

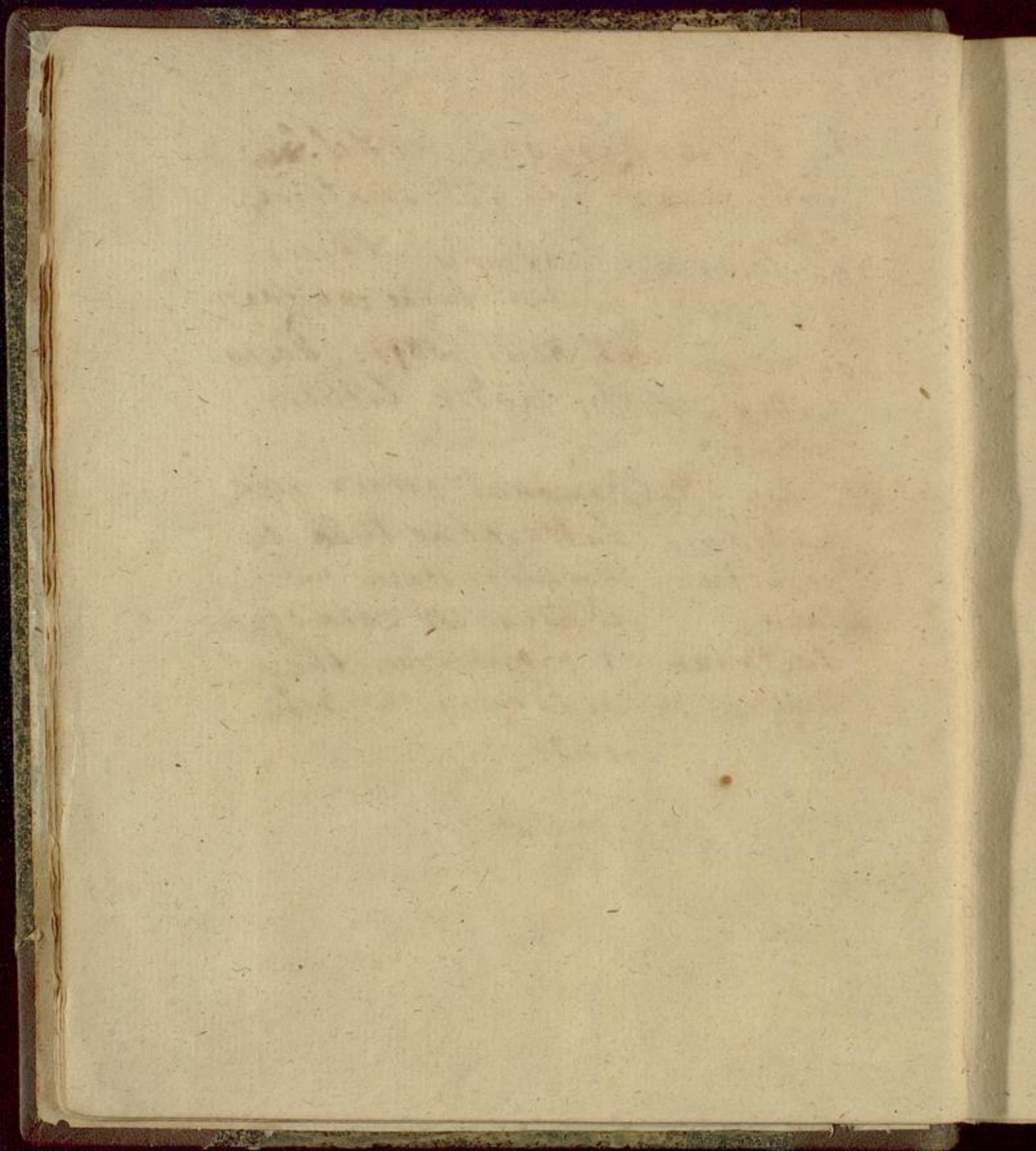
11. loh. Fr. Mayer, utrum B. Lu-
therus philippo Landgravi
bigariam concessit.

12. Joh. Andr. Danzii, pro Lu-
thero ex aeternis ueris styli re-
prehensio.
13. Pauli Jacobi Eckhardi Vindici-
ciae S. Lutheri et S. Melanch-
thonis ab infami pericula.
14. Martin. Lutheri aliquot nomi-
na propria germanorum.
15. Xros. Leipzici oratio histo-
rica de initio, causis et pro-
gressu C. A. et de vita ac
laboribus, S. Mart. Lutheri, po-
sterioris aetatis Eliae.
16. Gottlieb Wernsdorffii, Augusla-
nae confessionis historia.
17. Joh. Balthaf. Bernhold de fi-
dei formulae praecipue A.
C. iustitia et usu.
18. Alb. Georg. Schwartzii de stylo
A. Conf.

19. Io. Christ. Gueszii de Augustana confessione Pauli dot. Scii, medii Hakenfis cura graece redita.
20. Io. Wilhelm. Loeperii, de auctoritate A. C.
21. M. Henr. Christ. Grellii de divinae providentiae vestigiis in scripturae A. Conf. negotio.
22. Erasm. Barthol. Egerland de Regulari summi numeris circa A. C. providentia.
23. Andr. Westphalii de duena Monasterii pro studio servatae A. C. etc.
24. Acad. Francof. Cameracae reuelata in A. C.
25. Gerhardi Titzii, vindicatus A. C.
26. etud. Vindictae Lutheranae.
27. M. Andr. Dau. Carsti de Religione Lutherana.

28. C. Tib. Kangnis, ecclesiam
lutheranam non schismaticam
esse.
29. Reverend. Lintropii Angliam
plurimum modis lutheranizans.
30. eiusd. sub Heib. Gottfr. Nassio
Gallia multis modis luthera-
nizans.
31. W. Kallpmanii primum refor-
mationis lutheranae tuba de-
perpetuo christianorum iubi-
lans. Additus est catalogus
doctorum et professorum theo-
logiae in academia Witteber-
gensi.

F r a n c o.

MEMORIA
Thaumasii Lutheri.

renovata
gratia divina adjuvante
Ab Praedico

Joh. Conradi Pannhewen D. et P. Th. Cav.
Ecl. Praesidis et Capituli Thomani
Decani.

adornata adq. solenne Cinditorum
Examen profusa.

M. Joh. Frid. von der Straß Argent.

Argent.

Centifol. Cathemer. p. 307.

ak

1 an 80 A 8946 R

2 ✓

PRÆFATIO

Ad Lectorem

D. JOHANNIS CONRADI
DANNHAWERI, FAC. THEOL.
DECANI.

Ignavia fuit, Malacia, Amelia, quæ superioribus seculis, orbem Christianum miserimè inundavit superstitionum quodam quasi diluvio. Hominibus dormientibus hostis seminavit zizania, alveos apum occupaverant Fuci; locustæ fruges consumere natæ agros impleverunt. Jacebant in carceribus Babylonis mancipia Antichristi otiosa: bonæ literæ ignorabantur; polemica Theologia congelata: pigra religio Missifica in precio, laboriosior, in suggestibus ornanda, in contemptu erat. Agnovère hujusmodi somnolentiam Flamines Romani posteriores, & confessi sunt calumniæ tamen cum affusione. Ut alios taceam, *Nicolas Serarius* Lojolitæ hæc extat querimonia, in Comm. ad Lib. Judith. cap. VII. pag. 194. *Peccavimus, agentis, cum patribus nostris! Sane nisi fuisset in Lutheri, Calvini, & hæreticorum exertu, Clericorum disciplina solutior, Doctorum vel raritas vel SEGNETIA major, omnium Vita corruptior, nunquam malorum tantum atas nostra sensisset.* Industria contra fuit Magni Herois vigil, vivax, strenua, quæ glaciem fregit, ostium luci restituendæ aperuit, Endymiones excitavit, ignavum pecus à præsepibus arcuit, omnia incomparabili dexteritate ac fide, bonarumque literarum comæatu, cœlestem veritatem condecoravit: Ubi enim tunc Lutherus, ibi bonæ literæ! Etenim (libenter denuò utor hostis testimonio *Famiani Stradæ* decad. 1. bell. Belg. Lib. III. pag. 96.) *Franciscus I. Rex Gallia literarum ac literatorum amans, ut ferme literas foveret, qui digna literis gerunt, Lutetia instauraturus Academiam, magnis illuc præsidii advocaverat ex Italia Germaniaque præcellenti doctrina viros. Commotum id Luthero visum: missique propterea ex affectu Bucerius, aliique nonnulli audacioris ingenii, qui per occasionem differendi in eo sapientium cœtu, novi Evangelii periculum facerent, nec desuere, qui novitate caperentur.* Sed & pennæ suæ aculeis, celestimate, tubicinio, omnem latè Germaniam dormitantem ad sacra studia, officia, certamina, hortatus est: alvearia passim implevit apibus, quarum iniqua sedulitate fervebat opus divinum: portis manè ruebant, nusquam mora.

Sæpè etiam, duris errando in cotibus, alas

Attrivèrè, ultroque animam sub falce dedèrè.

Tantus Amor florum & generandi gloria mellis.

Eodem diligentia indefessæ spiritu à Luthero in Leucoræa imbibito nostram Argentinam afflavij *JOHANNES MARBACHIUS*, mitra Doctoris

A 2

ab

ab illo ipso Islebiade redimitus, cui Ecclesia nostra debet preservationem à lue-
 lemanica, cujus cura fuit Seminarii Theologici constitutio, constituti excitatio
 ad operas Theologicas haut oscitanter tractandas, ad bellâ pro fide orthodoxa, ad
 horti sacri (qui est *Conventus Ecclesiasticus*) ornamentum: de quo pari hujus
 Reipublic. *κωνσταντίνου* alter à Marbachio *ἡγεμονίας* æquè strenuus JOHAN-
 NES PAPPUS, Theologus incomparabilis, quantoque severior tanto cordatior,
 hæc memoriæ reliquit: in der warhafften wolgegründeten Widerlegung des un-
 warhafften und falschen Berichts / so wider die Straßburgische Kirchen-Ordnung
 zu Zwenbrücken Anno 1603. gedruckt worden. Ubi cum Adversarius Bipontinus
 allatrâsser, utrumque par prænominati thesauri hæc regessit: S. von den parergis,
 p. 552. Hie wird Caiphas zum Propheten/und ist / und bleibt doch wie er ist / Cai-
 phas vomens ore, dann darinn weissaget und wahrsaget er / daß er schreibe / unser
 Kirchen-Convent und das Seminarium Theologicum seyen die zwe fürnehmsten
 Ursachen / und die Mittel / durch welche bißher der getreue Gott die Einigkeit der
 reinen Lehre in dieser Kirchen erhalten habe / darumb iann Zanchius, Sturmius,
 und ihr Anhang / unablässlich sich bemühet / wie sie den Kirchen-Convent unter ihre
 Gewalt bringen / und das Seminarium gänzlich aufheben und vertilgen möchten.
 In ipsis Agendis nostris Ecclesiasticis Tit. IX. vom Seminario Ecclesiæ p. 368. Se-
 minario adscriptis hæc inter alia regula est præscripta: sie sollen in Gottes Heil-
 Wort fleißig studiren / die Lectiones Theologicas hören / in den Exercitiis Theo-
 logicis bey unserer Academia sich gebrauchen lassen / auch diejenigen Bücher / wel-
 che von gemeinen Ständen der Ehr- und Fürstl. Augspurgischen Confession den
 Papisten und andern Sectirern entgegen gesetzt worden / mit Fleiß lesen / und in
 denselben sich üben / und bekant machen. Quo verò hæc omnia fructu, quo aucto-
 ramento, quo fine? An ut *ἐνταύθις* ac ordinis hujus obsequios, in primo statim flo-
 re deflorescant; an ut eos pœniteat orationis, meditationis, ac tentationis tam
 strenuæ; contra profit aliis Ignavia, Anrelia, Malacia, Somnolentia, doctrinæ
 ruditas, polypragmosyne, adulatio, in nuptias pruritus, quæ sit ante Spartam
 Marthæ, & composita ad speciem Sanctimoniarum larva? An sufficiat (quod Grego-
 rius olim è Nazianzo Theologus conqvestus est in Apolog.) *duas aut tres pias*
voce edidicisse, ac ne id quidem ex lectione, sed ex auditione, aut Dauidi
nonnihil opera dedisse, aut Pallium scite contraxisse, atq. sic ad Cathedram
& pulpitem prolapsisse. Neutiquam, sed ut maneat illud Sophi Hebræi (Sap. III.
 25.) promissum, *ἀγαθὸν πόνον κατὰς εὐκλείης*. Gute Arbeit gibt herrlichen Lohn;
 Luch. Hujusmodi fructum patienter operitur MARBACHIORUM illorum
 JOHANNIS pronepos, PHILIPPI Nepos haut degener, *Vir Reverendus ac*
præcellens Dn. M. Johannes Fridericus von der Straß/ Argentinas, Pastor in
Ober- und Mittelhaßbergen / qui cum prope octennium in Seminario consecif-
 set, ac obduruisset, hoc præfenti, de MAGNO LUTHERO concepto studio-
 rum adultiorum specimine, monstrare voluit, non se otio hæcenus diffluxisse,
 aut pigritia computruisse, sed magis magisque ad profectus laudatissimos inca-
 luisse. Pono calamus & chartam hanc de alacritate ac diligentia testari, lin-
 guamque eandem palam profiteri sino.

ΣΥΝ ΘΕΩ.

Memoria Thavmasiandri Lutheri Renovata.

PROOEMIUM.

Sanctus DEI Servus Zacharias futurum Ecclesiae in Novo Testamento statum in Spiritu praevidens, vaticinatur, futurum esse, ut in tempore vespertino sit lux: verba Prophetæ ita sonant, c. xiv. 7.

היה לעת ערב יהיה אור

Commendatores quidem in varias scinduntur sententias, quarum nonnullæ omnino frigidae sunt, qualis est Casparis Sanctii Jesuitæ, aliæ tolerabiles quidem, sed tamen alienæ. Verum autem & genuinum illius Prophetiæ à Spiritu S. unicè intentum sensum literalem, post Megalandrum Lutherum, (†) nemo felicius, nemo clarius ex eventu, optima vaticiniorum clave, exposuit, quàm D. Johannes Pappus ὁ μακαρίτης Theologus Summus, suo tempore planè admirandus, bellator maximè strenuus, qui bella Domini magna & prudentia & animi præsentia gessit, non solum ad-

versus virulentissimum Jesuitam Gretserum, & Pistorium apostatam nequissimum, sed & contra vehementissimum pariter ac eloquentissimum adversarium Joh. Sturmium, magnæ æstimationis virum, & tandem maximo cum Scholæ nostræ & Ecclesiæ emolumento triumphavit; adeo ut ipsius certaminibus sacris divina gratia benedictis religionem à Calvinismo puram debeamus, quo beneficio totam civitatem in perpetuum sibi obstrinxit. Quapropter merito justius illius Viri memoria apud nos floret, & floret in monumentis doctrinæ, in ipsius ingenii sui, nobis relictis, lectu utilissimis. Is Spiritu hypoprophetico varicinium Zacharianum in sua XIV. capitis enarratione exponens, Prophetam innuere, ait, sub finem mundi in Ecclesia Evangelii lucem rursus accendendam esse, postquam longo tempore, dominante Antichristo, ob Satanæ malitiam, qui ad impediendum Evangelii cursum variis modis furit, vera lux non effulsit: Sed tantum quiddam inter tenebras & lucis medium fuit. Promittit itaque Propheta novissimis hominibus, circa mundi vesperam viventibus, magnam felicitatem, & bonum quoddam ingens divinitus donandum, lucem nimirum veram, solidam, constantem, ad consummationem usque seculi duraturam, lucem cœlestem, è cœlo dispensandam, ex Sole Christo per ἡλ-
λαμψω Spiritus S. in luce verbi negotiosam, è cœlo exorandam, lucem agnitionis DEI puræ, fidei veræ ac vivæ, spei firmæ, consolationis efficacis, lucem interioris cordis oculos, à Diabolo excæcos, illuminantem; lucem conscientias legis rigore, commina-
tione,

tionem, ac maledictionem territas, lætificantem; lucem
 corda amore frigida calefacientem; lucem gressus
 nostros in pacis via dirigentem; lucem ad cœlestem
 patriam atque beatitudinem nos, naturâ cœlo exules,
 gratiâ divinâ svavi ductu reducentem. Lux hæc pre-
 ciosissima, post Christi in cœlos ascensionem, & ad
 dextram Patris sessionem ministerio Apostolorum, &
 Apostolicorum virorum ore & calamo, per totum
 mundum clarissimè diffusa fuit. Sed dormientibus
 (††) hominibus, sub Antichristi tyrannide, (heu
 quanta miseria!) obscurata est, lectionis sacrarum lite-
 rarum interdicto, *γνησιως* canonicorum librorum
 cum apocryphis mixtione, veteris Vulgatæ Versionis
 tanquam authenticæ obtrusione, Pastorum, lingvas sa-
 cras ignorantium, imperitia, ignavia, vecordia, traditi-
 onibus sub nomine Apostolorum fraudulenter impositis,
 impiis cacodoxorum conciliorum & Romanorum Pon-
 tificum decretis, supposititiis scriptis, scholasticorum
 Philosophia & Theologia, Sententiis Lombardi, pu-
 dendis legendorum commentis, miraculorum falso-
 rum jactantia, Diabolorum responsis, superbo Eccle-
 siæ titulo, & vana ac perniciosa fidei implicitæ com-
 mendatione. Obducto itaque his rebus pessimis, tan-
 quam densis nubibus, Ecclesiæ cœlo, obscuratis stel-
 lis, multis etiam planè delapsis, tenebræ erant crassæ,
 non quidem penitus Evangelii lux interierat, nec ta-
 men etiam ita fulsit, ut diem esse quis dicere posset,
 & non nisi raro tenues emisit radios: adeò ut optimi
 quique jamjam solatifuam evangelii doctrinam planè
 interitutam esse timerent. Misertus igitur est Deus
 Eccle-

Ecclesiæ suæ, Papali tyrannide pressæ, & votis ac gemitibus piorum exoratus Heroem Christianum, ô quantum bonum! excitavit, qui doctrinam Evangelii à variis corruptelis ita repurgavit, ut piis novam lucem exoriri videretur. Heros ille fuit MARTINUS LUTHERUS, eruditione, fide, spe, pietate, felici laborum sacrorum successu magnus, pulcherrimo agmini summorum virorum, quos Deus ad colligendam & instaurandam Ecclesiam misit, annumerandus, cujus benedictam memoriam, injuria temporis penè obsolescentem, dum renovare studeo, maxima Dei beneficia, per tantum Virum Ecclesiæ præstita, cum aliis piis mentibus debitis laudibus prædicare animus est. Faxit benignissimus Deus, Pater luminum, ut hic qualiscunque conatus in æternam nominis divini gloriam cedat, Amen.

(†) Tom. IV. Germ. Jenens. pag. 331. (††) Im Eingange Abgeschiedener Ref., tung / Part. V. annex. pag. 7. der Catechismus Wilsch.

CAPUT I.

Lutherus natus.

§. I.

Ilebi in ditone Mansfeldensium Comitum mundi hujus civis natus est Martinus Lutherus, Anno M. CCCC. LXXXIII. die X. Novembr. noctè post horam undecimam in vigiliis Divi Martini. (†) Pater ipse fuit Johannes Luther, metallifossor, vir honoratus, qui postea mutatis sedibus Mansfeldii Magistratus gessit, cum præcipuis familiis in ea vicinia affinitate, multisque officiis junctus, propter integritatem probis omnibus charissimus, & facultatibus ad honestam liberorum educationem sufficientibus præditus fuit. Mater fuit Margare-

garetha Ziglerin , in qua cum ceteræ erant virtutes honestæ matronæ convenientes, tum verò præcipuè lucebant, pudicitia, timor DEI, & invocatio, intuebanturque in eam ceteræ honestæ mulieres, ut in exemplar virtutum.

(æ) Phil. Melanch. Orat. Witt. Tom. IV. p. 496. David Chytræus in Saxonia Lib. VII. p. 197. Joh. Sleidanus Lib. XVI. hist. p. 564. M. Joh. Matthes. de Vita Luth. Conc. I. p. 1. Conc. XVII. p. 105. M. Cyriacus Spangenberg in præfat. Conc. XV. de Luth. D. Lucas Osiander Epit. Hist. Eccles. cent. XV. Lib. IV. cap. I. p. 490.

§. 2. Hanc Lutheri ex mare & foemina, legitimo & casto conjugio copulatis, nativitatem atque originem impudentissimi calumniatores (b) allatarunt, fingentes Lutherum à matre ex Dæmone incubo susceptum fuisse. Martinus Del-Rio Jesuita (c) eorum, qui hanc calumniam asserunt, numero Fontanum quoque annumerat, & ut tam infamem nativitatem aliquo saltem modo probabilem reddat, ex concubitu Dæmonis incubi cum muliere prolem nasci posse affirmat. (d) Sed nec falsi tam atrocis mendacii testes in circumstantiarum relatione consentiunt, alii enim in balneo, alii in ædibus Lutheri, alii in cœlibatu, alii in conjugio nefandum contigisse concubitum referunt: nec alii cordatiores Pontificii, luce veritatis historicae convicti, mendacio subscribunt. Floremundus Ramundus Consiliarius quondam Regis Gallia ex Calviniano Pontificius factus, ego, ait, (e) matrem Lutheri cum Dæmone rem habuisse, pro vero affirmare nolo. Henricus Spondanus Apamiarum in Gallia Narbonensi Episcopus, (f) quod autem, inquit, ab incubo natum nonnulli dixere Lutherum, potuit id quidem in suspensionem induci ex commercio, quod habuisse dicitur cum dæmone: verum ut non etiam matrem ejus in crimen vocemus, natus sit ex homine sicut & ceteri. Johannes Wierus (g) ortum Lutheri Dæmoniacum, non, ut quidam injuria viri scribunt, affirmat, sed clarè nominat crassum nimis ad Lutheri doctrinam elevandam nequicquam confictum commentum. Negat idem, (h) Dæmonem concubitum cum muliere exercere, quoque generare posse, quia ei desunt organa & materia illis animalibus solum ab initio data, quæ carnem, sanguinem, spiritum & ossa, quibus carent Dæmones, habent. Eorum autem opinioni, qui sentiunt, Dæmones corpore extrinsecus assumpto & ad effigiem humanam efformato, posse congressu foemi-

B

narum,

narum, virtute seminis virilis aliunde arrepti, humanam sobolem procreare, obstat, quod ea seminis virilis pars, quæ continet vim illam generativam & prolificam, plane velut aerea est, i. e. tenuissima, subtilissima, spumosa, vigensque tenuissimo calore, dissimili calori ignis, & calori siderum affini atque cognato; & pars illa facillime est dissipabilis atque expirabilis. Non igitur verisimile est, semen virile extra vasa genitalia, aut viri, ubi generatur, aut mulieris, ubi receptum operatur generationem, aliquandiu manens, vim illam prolificam conservare, & non statim exhalare atque perdere: in hanc sententiam inclinant Conimbricenses, (i) etiam si more Scholasticorum in utramque partem nihil certi definiant.

(b) Frater Joh. Nass. cent. V. p. 30. 31. seq. Nicolaus Serarius Jes. in quæstionibus in Tob. cap. VI. quæst. IV. p. 67. (c) Lib. II. Disquis. Magic. quæst. IV. p. 67. (d) Loc. cit. p. 140. (e) Lib. I. de Ortu & progress. hæres. XVI. c. V. p. 20. (f) Tom. II. Annal. contra Baron. Anno 1517. §. 13. p. 317. (g) In tract. de præst. Dæm. Lib. III. cap. XXV. (h) Lib. I. de præst. Dæm. cap. XXIV. p. 129. Lib. III. c. XIX. p. 889. 890. (i) Lib. I. de generat. & corrupt. cap. IV. qv. X. Artic. III. p. 99. sqq.

§. 3. Cardani & Juncitini Astrologorum vanitatem, qui, referente Floremundo Ræmundo, (k) alium nativitatis Lutheri diem, quam historici, nempe XXII. Octobr. constituerunt, non aliam, ut videtur, ob causam, quam ut, Lutherum flagitiosissimum fuisse hominem, ex horoscopo ejus colligi posse, conjecturam facerent, detexit, solidè refutavit, verumque Genethliacum Lutheri thema crexit atque exposuit M. Isaacus Malleolus, Professor quondam Matheseos in Academia nostra, in dissertatione Astrologica de genitura B. Lutheri, prælecta Anno 1617. quæ animi & corporis Lutheri constitutionem, habitum atque complexionem, ingenium præstans, pietatem, fervorem religionis, obitum denique placidum & mortem naturalem ex principiis astrologicis ostendit.

(k) Lib. I. cap. IV. pag. 19.

CAPUT II.

Lutherus Renatus.

Regeneratus est Lutherus, & à peccatorum fordibus, in quibus conceptus & natus erat, salutari lavacro aquæ in verbo ablutus, die quæ
D. Mar-

D. Martino Episcopo sacer est, ministerio cujusdam sacrificuli, nomenque Martini in baptismo accepit. Frater Johann Nals (1) Luthero turpitudinem Constantini Copronymi, (m) quem in sacro baptismatis ritu aquam baptismi stercore ex ventre ejecto foedasse legimus, opprobrians, mali calami ἐξερφύματι eructat. Nec quicquam præter illud veterum addimus: ψαδὲς ἐνεδῶκε ὁ θεὸς αὐτῷ τῆς ἀκοῆς ἀφικνεῖται, i. e. falsum probum non pervenit ultra aures.

(1) Cent. V. p. 33. b. 34. (m) Mel. in Chron. Lib. III. p. 433. Cluv. in Epit. Hist. p. 428.

CAPUT III.

Lutherus puer ἐὺφύης.

§. 1.

Quamprimum Lutherus per ætatem capax fuit, Parentes ipsum ad cognitionem & timorem DEI, nec non aliarum virtutum officia (n) domestica institutione diligenter advesfecerunt, & ut est consuetudo honestorum hominum, curaverunt ut literas disceret. Introductus itaque in scholam Mansfeldiensem tenerimus licet puer, avidè tamen elementa literarum & catecheseos hausit, luculentaque pietatis specimina in tenera illa ætate edidit. Urit enim mature, ut vulgo dicitur, quod vult urtica manere. Etenim quod Cicero (o) de M. Cælio dixit, paulisper inflexa oratione, de Luthero verum est, in adolescentia, tanquam in herbis, timor numinis, impetus animi, cupiditas vincendi, ardor mentis ad invocandum & glorificandum DEUM, significarunt, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ.

(n) Melanch. Tom. IV. Orat. Witteberg. p. 494. Matthes. conc. I. p. 2. (o) Tom. II. Orat. XXXIV. pag. 711.

§. 2. Inficiatur hoc Abrahamus Bzovius Polon. S. S. Th. D. Ordinis Prædicat. (p) Cum, inquit, ad eam ætatem pervenisset Lutherus, ut cætui puerorum posset adjungi, Parentes eum scholis Islebii manciparunt, ad quas non deductus, sed ut signate narrat Melanchton per Acemilium quendam deportatus est, fortè quod primum illud scholastici tyrocinii jugum non libens subiret. Erat autem acri quidem & felici, sed

vehementi tamen, pertinaci, atque impetuoso ingenio. Cujus rei indicia minimè obscura in puero vel à primis annis apparuerunt, ubi freno disciplinae coerceri cepit. Parentes enim, cum hanc ingenii ferociam & cervicositatem non fovendam, sed in pueritia potius frangendam censerent, magnam adhibuerunt curam, & paulo arctius filium habuerunt, qui freni severioris impatiens, hanc ob causam semel ab eis aufugit. Nec domitantum, sed & in scholis ingenii pervicaciam & duritiem cervicis nonnunquam prodidit: unde factum est, ut die quodam horis antemeridianis decies & quingies à Præceptore caderetur: quod decies & quingies mendacium est. Suxit hanc calumniam Bzovius ex venenatis Johannis Cochläi, & Caspari Ulenbergii scriptis, cum neuter sit fide dignus, iste ut infensissimus Lutheri hostis, hic ut apostata, qui dum Pontificiis Lutheri vitam describendo placere, eorumque cupiditatibus adulari studuit, fidei & veritatis historicae oblitus est. Prima enim historiae lex est; (q) ne quid falsi dicere quis audeat: deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis. Est enim magna vis, etiam in utramque partem omni tempore, cum affectuum, à quibuscumque existant causis, seu à præconcepto aliquo iudicio, seu ab insita, aut consuetudine contracta propensione naturæ, seu à corruptionibus, tum verò & pervulgatæ inveteratæque in animis hominum & rumoribus publicis trita atque confirmatæ opinionis, de qua dicitur: *ἡ δόξα βιάζεται τὴν ἀλήθειαν*. Defuit itaque Abrahamo Bzovio iudicii rectitudo & firmitas, quo factum, ut errore iudicii figmenta Cochläi & Ulenbergii tanquam veritatem historicam exokulans, in suis annalibus veris falsa miscuerit, & historiam Lutheri variis calumniis piperatam proposuerit. Certa Melancthon & Matthesius, quibus tota Lutheri vita à primis ungviculis perspectissima fuit, laudabili testimonio Lutherum adolescentem ornaverunt. Horum Virorum testimonium commentis Cochläi & Ulenbergii merito longè pluri aestimamus. Testimonium enim ex testis persona & virtutibus aestimatur, juxta Logicorum canonem: qualis testis tale testimonium. Si Græcus suspectum & fallibile testimonium: si vir sapientia, virtute & longa experientia præstans, si veritatis studiosus, testimonium fide dignum habetur. Quod verò Parentes Lutheri filiolum suum à teneris ungviculis disciplina domestica piè vivere, DEUM timere, & dictis parere advesecerunt, officii eorum fuit: nec

nec enim Lutherum puerum eorum numero eximimus, de quibus Salomon dicit, Proverb. XXII. 15. Stultitia alligata animo pueri. Stultitia originalis pariter omnibus inest pueris. Stultitia actualis malitiosa respectu graduum differt. Singularia verò impietatis, inobedientiae, & contumaciae signa domi & in schola observata fuisse, falsissimum est, tunc gestare, quo Melancthon utitur, non reluctantiam malitiosam, sed (r) ætatis teneritudinem & amabilitatem, ob quam non modò Nicolaus Aemilius ipsum in scholam deportavit, sed etiam Præceptor ulnis amplexus est, notat.

(p) Annal. Eccles. Tom. XIX. Anno 1517. p. 320. (q) Cic. Lib. II. de Oratore, Tom. I. pag. 206. (r) Florus in Paneg. dicta Luthero, Anno 1617. Die Martini.

CAPUT IV.

Lutherus Studiosus Adolescens.

§. I.

Natus annos quatuordecim tanquam studiosus adolescens ἐν Φυῆς, (f) naturali ad liberalia studia ingenii dexteritate præditus, ingeniosus, industrius, judicio acutus, velox, hilaris, ad studia continuanda & prosequenda alacris, Magdeburgum à Parentibus, sumptus necessarios satis præbentibus, missus est. Ibi ardenti oratione mane sua studia inchoavit, utens symbolo: dimidium facti, qui benè caput habet; & ut fuit animo hilaris, interdum, quando vacabat, cecinit ante ædes civium, more studiosis junioribus, etiam divitum filiis, tunc usitato. Neque verò Magdeburgi diu moratus est, sed anno exacto, Scholæ Isennacensis Præceptorem, dexterrimè Grammaticam tradentem, audiendi desiderio tractus, Isennacum, quæ civitas Thuringiæ est, Saxoniae Ducum imperio subjecta, se contulit, & à pia quadam matrona, (cui præter pietatem, etiam ob artem musicam, quam sine Præceptore, ut erat ingenii felicitas, ad eum modum didicerat, ut non viva tantum voce, sed & cheli fidibusque suaviter cantillaret, gratus fuisse dicitur,) susceptus, tantum intra quadriennii spatium ingenii felicitate, & discendi cupiditate in eloquentia profecit, ut & verbis, & copia sermonis in loquendo, & in scribendo soluta oratione, ac in versibus ligata, judicii insuper acumine, cæteris

adolescentibus faciliè palmam præiperet. Mature itaque à Parentibus in Academiam Erfordiensem missus, & ibi honestè sustentatus est. Incredibili, illuc quamprimum venerat, arsit discendi cupiditate, nec quod fieri interdum, vel ignavia, vel pravo sodalizio, vel *Φιλανθία*, solet, de eo quicquam post ardore remisit. Inter literarum studia amavit Historiam, Eloquentiam, Logicam, Metaphysicam, Physicam, Ethicam. Sed incidit Erfordiae in ejus ætatis Dialecticam satis spinosam, quam cum sagacitate ingenii, præceptionum causas & fontes melius, quam cæteri perspicere, citò arripuit. (†) Cumque mens avida doctrinæ plura & meliora requireret, legit ipse Philosophorum, imprimis autem veterum Latinorum monumenta, Ciceronis, Virgilii, Livii, & aliorum. Hæc legit, non ut pueri verba tantum excerptes, sed ut humanæ vitæ doctrinam aut imagines. Quare & consilia horum Scriptorum, & sententiæ propius adspexit, & propter memoriam fidelem atque firmam pleraque ei lecta & audita in conspectu & ob oculos fuerunt, eaque postmodum in disputationibus & declamationibus ad usum præclare transtulit. Sic igitur in juventute eminebat, ut toti Academiæ Lutheri ingenium admirationi esset, non modò ob eruditionem singularem, & peritiam linguarum haud vulgarem, sed & morum gravitatem ac modestiam valde amabilem, qui etiam æquales, longo post se relinqueret intervallo, nemini tamen sese prætulit. (u) Eo tempore in Bibliotheca Academica Biblia Sacra nunquam antea à se visa reperit, eisque quâ potuit fieri velocitate perlectis, invenit longè plures textus Evangelicos & Epistolicos illis contineri, quam diebus Dominicis prælegerentur. Optavit igitur talis aliquando voluminis compos fieri. Anno M. D. V. ætatis XXII. cum jam maturus esset honoribus, alterum honoris gradum, quem Magisterii vocare solemus, cum summo totius Academiæ applausu consecutus est. Non multò post consilio propinquorum, qui hanc tantam vim ingenii & (x) facundiam judicaverunt in lucem & ad rempub. educendam esse, inchoavit juris studium, vix autem à limine salutatis juris principiiis, mox ei valedixit.

(f) Chytr. Sax. Lib. VII. pag. 197. Matthes. conc. I. p. 3. seq. Hoe in Th. mansand. conc. I. pag. 5. seqq. (†) Melanch. Tom. IV. Orat. Witt. pag. 490. (u) Matthes. conc. I. pag. 3. b. p. 4. a. (x) Ræmundus Lib. I. cap. V. pag. 24.

CAPUT V.

Lutherus Monachus Superstitiosus.

Fuit Lutherus homo humanis imbecillitatibus, tentationibus atque erroribus obnoxius. Imbecillitates suas & quotidiana peccata ipse agnovit, quoties se non angelum, sed hominem peccatorem esse coram DEO ejusque sanctis angelis, ac piis hominibus confessus est. De tentationibus & afflictionibus, quibus eum Satanas, *ὡς λέων ὡρυόμενος* impetivit, hæc ipse erga Patrem suum aliquando querela fuit. (α) Videtur mihi Satanas à pueritia mea aliquid prævidisse eorum, quæ nunc patitur, idè ad perdendum impediendumque me insanivit incredibilibus machinis, ut sæpius fuerim admiratus, egone solus inter mortales essem, quem peteret. Imbiberat in adolescentia, cum timore DEI & pietate, errores, tunc publicè in Ecclesia grassantes, nempe Papam esse Christi in terris Vicarium, esse universalem Ecclesiæ Episcopum, præceptis Ecclesiæ quibuslibet esse obediendum. Vitam monasticam esse statum perfectionis & singularis Sanctitatis, quo ipso acquiratur gratia DEI liberans à peccato, morte, & inferno: (β) esse purgatorium, (γ) indulgentias Papales esse salutes; Missam esse sacrificium expiatorium pro peccatis vivorum & mortuorum; (δ) Sanctorum meritis nos juvari posse; (ε) in temporalibus ad Sanctorum suffragia esse recurrendum; (ς) pro defunctis esse orandum. His erroribus à prima adolescentia imbutus Lutherus, quo tenerioris fuit conscientie, magisque DEUM reveritus est, eò ob errores, quibus quasi innutritus fuit, ad superstitionem fuit proclivior. Etenim sæpe eum, cogitantem attentius de ira DEI, aut de mirandis poenarum exemplis, subito tanti terrores concusserunt, ut penè exanimaretur. Istos terrores conscientie, anxie de consequendo favore DEI, remissione peccatorum, & vita æterna, acerrimos sensit sub Anni M. D. V. finem, cum sodalem quendam charissimum opinione citius amisisset, & subito vehementis tempestas esset coorta. Perquam itaque anxius de consequenda salute, si fortè & ipse tam repentina, ac improvisa ex hac vita abripere-tur morte, ex terrore & errore conscientie in superstitionem prolapsus, Eremitarum Augustinianorum Sodalitati nomen dedit, & sodalibus valere jussis, ac absoluto, quod eis instruxerat, convivio, (η) Cœnobium Erfor-

Erfordienſe, cūm annuꝝ ætatis XXII. attigiffet, ingreſſus eſt. (θ) Pater inſtitutum hoc illius valdè improbavit, qvòd multis exemplis didicerat, iſtud vitæ genus infeliciffimè haud paucis cecidiſſe: cūmqvè paulò poſt Erfordiam excurriſſet, vehementiſſimè eum objurgavit, qvòd ſe inconſulto regularis vitæ jugum ſubiſſet, & velut jure ſuo, qvòd ut Parens in ipſum ſe habere dixit, revocavit, ad ſecularis vitæ ſtatum, hortatuſqve, ut poſito, qvem induiſſet, habitu ad ſecularem vitam regrederetur. Verū ille offenſionem Patris, judiciumqve nihil moratus in propoſito ex ſuperſtitione, ac ſi ſingularem DEO obedientiam monaſticorum votorum obſervatione præſtaret, pertinaciter permaſit. Ita Lutherus Chriſtianus, adoleſcens ſtudioſus, pius, ingenioſus, diligens, eruditus, ſecundaqve Laurea coronatus, in Monachum ſuperſtitioſum transmutatus eſt. (ι) In anno probationis, ut vocant, variis modis more tum in monaſteriis ſolito exercitus fuit. Sed qvia vidit vilia & abjecta negotia, qvalia ſunt ſcopis loca ſordida purgare, cuſtodis officio fungi, Eccleſiæ fores aperire & claudere, horologium dirigere, ſubinde mendicatum ſacco cervicibus impoſito exire, & qvæ ſunt ejus generis alia, tam in ſeriis pietatis exercitiis, qvàm in felici ſtudiorum curſu impedimento eſſe, Univerſitatem interpellavit, cujus interventu ab ejusmodi abjectis negotiis liberatus eſt. (κ) Etſi autem doctrinam tunc in Scholis uſitatam qvotidie didicit, legit Auguſtini libros. In Pſalmorum enarratione, & in Libro de ſpiritu & litera multas perſpicuas ſententias reperiit, qvæ confirmaverunt doctrinam de fide in ipſius pectore, Senis cujuſdam Auguſtini ſermonibus, cui conſternationes ſuas expoſuerat, accenſam. Legens & ſententiarior, Gabrielem & Cameracenſem, penè ad verbum memoriter recitare potuit. Diu multumqve legit Scripta Occami, hujus acumen antetulit Thomæ & Scoto. Diligenter & Gerſonis Scripta evoluit. Sed Auguſtini monumenta omnia acerrimo ſtudio inprimis ſibi familiaria reddidit. In diſputationibus publicis labyrinthos aliis inextricabiles, diſertè multis admirantibus explicavit, tamen qvia in eo vitæ genere non famam ingenii, ſed alimenta pietatis quaſivit, mox poſt ingreſſum ſuum à ſuperioribus Latina Biblia petiit, petita accepit, accepta ſerio ſtudio perlegit, mentem ſuam de voluntate DEI erudit, timorem DEI firmis teſtimoniis aluit, ſicut & fidem, animumqve ſuum uberrimo perfudit gaudio: retinuit etiam ſacra Biblia, donec initiatus eſſet preſbyterio,

rio, tum enim Fratres Augustinenses ei rursus pretiosissimum thesaurum ademerunt. Ceterum versatus est in monachatu *ἐν μοναχικῇ συνήθειᾳ*, puritare non formali, fuit enim ejus conscientia erronea, sed finali, quia quod fecit, bono scopo fecit, in gloriam DEI, nullius quaestus causa, & vixit non quidem sine peccato, tamen sine crimine. Nam impietas & Sacrilegium in regno Papae pro summa pietate habentur, nedum crimina censentur. Pro acriori indole Zelo pro Papa & papisticis legibus aliis longè antecelluit. (λ) Tanta erat autoritas Papae apud ipsum, ut vel in minimo ab ipso dissentire putaret crimen, aeternā damnatione dignum. Eaque impia opinione seductus credidit, Johannem Hufi tam maledictum fuisse haereticum, ut vel de eo cogitare sceleratum esset. Imò pro defendenda autoritate Papae, ipse ferrum & ignem subministrasset ad comburendum ejusmodi haereticum, & tamen persuasissimus fuisset, summum se DEO obsequium praestare. Suum pro papisticis Legibus Zelum singularem his verbis describit: (μ) Ego ante lucem Evangelii pie sensi & zelavi pro papisticis legibus & Patrum traditionibus, easque magno serio, ut sanctas, & earum observationem tanquam necessariam ad salutem urbis & defendi. Deinde ego ipse quā potui diligentia conatus sum eas praestare, plus inedia, vigiliis, orationibus, & aliis exercitiis corpus maccans, quā omnes illi, qui hodie tam acerbè oderunt & persequuntur me, quod eis nunc gloriam justificandi detraho. Nam in iis observandis tam diligens & superstitiosus eram, ut plus oneris imponerem corpori, quā ut sine periculo sanitatis ferre poterat. Purè adoravi Papam non quaerens praebendas aut dignitates; sed quicquid feci, ex simplice corde bono zelo, & ad gloriam DEI feci. (ν) Anno M.D.X. cum perniciosum admodum dissidium inter Augustini ordinis religiosos exarsisset, adeò, ut septem monasteria seu conventus contra ordinis Vicarium per Germaniam Generalem conspirarent, missus est Lutherus Romam, ut controversias componendas curaret. (ξ) Dum isthic haesit, circumivit per Ecclesias, sepulchra martyrum visitavit, fudit ardenter preces, Missasque legit pro amicis è purgatorio liberandis, nec ullam omisit pietatis exercitium. Sed abominandas ibi vidit, Sanctae scil. urbis confusiones, impiaque Curtisanorum colloquia non sine ingenti animi dolore piis percepit auribus. In tractatu Germanico von der Winkel-Mess ita scribit: Ich bin zu Rom gewesen / hab daselbst viel Messe gehalten / und auch
E sehen

sehen viel Messe halten / daß mir grawet / wenn ich daran gedencke /
da hörte ich unter andern groben Grumpen über Tisch Curtisanen
lachen und rühmen / wie etliche Mess hielten / und über dem Brod
und Wein sprechen diese Wort : Panis es, panis manebis, vinum es,
vinum manebis, und also auffgehoben : Nun ich war ein junger und
recht ernstler frommer Mönch / dem solche Wort wehe thäten / was
solt ich doch dencken / was kont mir anders einfallen / denn solche
Gedanken : redet man hie zu Rom frey öffentlich über Tisch also /
wie wann sie allzumahl beyde Pabst / Cardinal / sampt den Curtisa-
nen also Mess hielten ! Wie fein wär ich betrogen / der ich so viel
Mess von ihnen gehört hette / und zwar eckelt mir sehr darneben /
daß sie so sicher / und fein rips raps kanten Mess halten / als trieben
sie ein Gauckelspiel / denn ehe ich zum Evangelio kam / hatt mein Mes-
sen Pfaff seine Mess außgericht / und schrie zu mir : passa, passa, im-
mer weg / komm davon / schick unserer Frauen Sohn bald wieder
heim. (a) Alibi dicit; ich selbst hörte zu Rom frey öffentlich auff der
Gassen reden / ist eine Höll / so stehet Rom drauff : das ist / nach den
Teuffeln selbst ist kein ärger Boß / denn der Pabst mit den seinen.
(π) Anno 1516. cum pro more istius temporis D. Johannes Staupizius Ge-
neralis Augustinianorum à Friderico Electore Duce Saxonum, Funda-
tore Academiae, mitteretur in Belgium ad advehendas quasdam Sancto-
rum reliquias, Vicariatus & visitatio Cœnobiorum commendata D. Lu-
thero fuit: In quo officio præter consuetudinem illius temporis cunctis
lectionem Bibliorum unicè commendavit, simul etiam magnam morum
deformitatem ubique cœnobiorum reformavit, præsertim per Thuring-
iam. Quæ Floremundus Ræmundus, Abrahamus Ezovius, & alii
objiciunt, Lutherum non ex devotione intrasse monasterium, ex super-
bia & fastu humilia officia non subiisse, hypocritam fuisse calidum, &
quæ sunt similia, vel solius Lutheri jam recensitis verbis refutantur. Etsi
enim (e) malevoli adversarii objicere possent: αὐτὸς εἰαυτὸν αὐλῆν, i. e.
ipse suimet tibicen est; tamen boni & sapientes Viri testati sunt, tantum
gravitatis in ipso fuisse, ut optimâ fide suarum rerum historiam recitave-
rit. Imò si Erasmo credendum, (ς) suorummet adversariorum testi-
monio Lutherus fuit vir bonus. Quod testimonium ideò non minus
valet, quia postea exorti sunt, qui eum insanis clamoribus apud popu-
lum

lum traduxerunt, savissimisqve ac virulentissimis obtreccationibus lace-
raverunt: quorum furorem adeo non probavi Erasmus, ut expresse di-
ceret: non esse debacchandum in eum, cujus vita probaretur ab omnibus.

- (a) Tom. II. Latin. Jen. præf. de Votis Monast. pag. 504. b. p. 505. a. (β) Tom.
I. Latin. Jenens. pag. 268. b. p. 272. b. p. 274. b. (γ) Tom. II. Latin. Jenens.
pag. 273. a. (δ) Tom. I. Latin. Jen. pag. 308. b. (ε) Tom. I. Latin. Jenens.
p. 133. a. (ζ) Tom. II. Latin. Jenens. p. 388. (η) Rabus Lib. IV. Marty-
rol. p. 111. (θ) Tom. II. Latin. Jenens. in Libro de Vita Monast. p. 504. a.
(ι) Matthes. Conc. I. pag. 4. b. p. 5. a. (κ) Melanch. Tom. IV. Orat. Witt.
p. 500. (λ) Tom. IV. Latin. Jenens. p. 26. (μ) Tom. IV. Latin. Jen. pag.
25. (ν) Bzov. Tom. XIX. Annal. Eccles. Anno 1517. §. 9. p. 321. a. Ulenberg.
Lippensis Theol. Licent. quondam D. Columba apud Ubios Pastor in vita
Luth. pag. 9. (ξ) Matthes. conc. I. p. 6. (ο) Tom. VIII. Jen. Germ. pag.
214. a. (π) D. Frantz. in Orat. de vita Luth. Witteberg. d. 6. Nov. Anno
1617. habita. (ρ) Cochlaus in Hist. de actis & scriptis Luth. Anno 1521. pag.
55. (σ) In Epist. ad Albertum Card. Archiepisc. March.

CAPUT VI.

Lutherus Conversus.

§. 1.

DEUS Pater misericordiae, qui Paulum in mediis furoribus extra-
ordinaria gratia convertit, is Luthero in mediis erroribus suam gratiam
singulariter impertivit, ex tenebris ad clarissimam lucem perduxit, ve-
ramque in eo excitavit poenitentiam. (τ) Gratiae divinae beneficio agno-
vit se errasse ingrediendo monasterium invito parente: quem errorem
Patri quoque prolixè deprecatus est. Nam in præfatione Libri de vita mo-
nastica, quem ei inscripsit, his eum allocutus est verbis: Annus fermè a-
gitur XVI. monachus mei, quem te & invito & ignorante subivi, me-
tuebas tu paterno affectu imbecillitati meae, cum essem jam adolescens
secundum & vigesimum annum ingressus, quod multis exemplis didice-
ras, hoc vitae genus infelicitè quibusdam cecidisse. Hic metus erat tua cu-
ra, Memini cum jam placatus mecum loquereris, & ego de cælo terroribus
me vocatum assererem, neque enim libens & cupiens siebam monachus,
multo minus verò ventris gratia, sed terrore & mortis circumvallatus no-
vi coactum, & necessarium votum. Utinam a jebas non sit illusio & præ-

C 2.

stigi-

stigma. Id verbi, quasi DEUS per os tuum sonaret, penetravit & in-
dit intimis meis. Addebatur, nonne tu audisti parentibus esse obediendum.
Verum ego securus in iustitia mea te velut hominem audivi. Hic vide,
annon & tu ignoraris, mandata DEI præferenda esse omnibus. Nonne
si scisses, me adhuc tum fuisse in manu tuâ planè è cucullo autoritate pa-
ternâ extraxisses. Neque enim votum meum valebat hunc floccum,
quo me subtrahebam parentis auctoritati & voluntati divinitus mandata.
Imò impium erat, & ex DEO non esse probabat non modò id, quod pec-
cabat in tuam auctoritatem, sed etiam quod spontaneum & voluntarium
non erat; deinde in doctrinas hominum & superstitiones hypocritarum
fiebat, quas DEUS non præcepit.

(τ) Tom. II. Latin. Jenens. pag. 504. seq.

§. 2. Agnitio peccati in eo excitavit *λύπην κατὰ θεόν*: (υ) Ego,
inquit, ex summo cordis dolore in monachatu Christum crucifixi, & fal-
sa mea fiducia, quæ tum perpetuò adhærebat mihi, blasphemavi. Externè
non eram sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, sed servabam
castitatem, obedientiam, paupertatem; denique liber à curis præsentis
vitæ, totus eram deditus jejuniis, vigiliis, orationibus, legendis Missis.
Interim tamen sub ista sanctitate, & iustitiâ propriâ alebam perpetuam
diffidentiam, dubitationem, pavorem, odium & blasphemiam DEI.
Eratque iustitia illa mea nihil aliud quàm latrina, & snavissimum regnum
Diaboli.

(υ) Tom. IV. Latin. Jenens. pag. 26.

§. 3. Accessit mox fidei lumen, seria verbi divini, inter multas
tentationes (ϕ) atque afflictiones, meditatione comparatum. Diu gra-
viter eum afflixit tentatio de iustitia DEI, dum ejus substantialem, aut le-
galem severamve iustitiam ab Evangelio prædicari putavit. (χ) Ode-
ram, ait, vocabulum istud, iustitia DEI, quod usu & consuetudine omni-
um Doctorum doctus eram philosophicè intelligere de iustitia, ut di-
cunt, formali, seu activa, qua DEUS iustus est, & peccatores injustosque
punit. Ego autem, qui me, utcumque irreprehensibilis monachus vive-
bam, sentirem coram DEO esse peccatorem inquietissimæ conscientiæ,
nec meâ satisfactione placatum confidere possem, non amabam, imò o-
diebam iustum & punientem peccatores DEUM, tacitæque si non bla-
sphe-

spheemia, certè ingenti murmuratione, indignabar DEO, dicens: quasi verò non satis sit miseros peccatores, & æternaliter perditos peccato originali, omni genere calamitatis oppressos per legem Decalogi, nisi DEUS per Evangelium dolorem dolori adderet, & etiam per Evangelium nobis & iustitiam, & iram suam intentaret. Furebam ita sævâ & perturbatâ conscientia, pulsabam tamen importunus eo loco Paulum ardentissimè sitiens scire, quid S. Paulus vellet; Donec, misere DEO, meditandus dies & noctes connexionem verborum attenderem, nempe, iustitia DEI revelatur in illo, sicut scriptum est: iustus ex fide vivit. Ibi iustitiam DEI incepti intelligere eam, quæ iustus dono DEI vivit, nempe ex fide, & esse hanc sententiam, revelari per Evangelium iustitiam DEI scil. passivam, quæ nos DEUS misericors iustificat per fidem. Hic me prorsus re-natum esse sensi, & apertis portis in ipsum paradysum intrasse.

(φ) Flacius p. I. Clav. Script. S. p. 684. (x) Tom. I. Latin. Jen. in præfat.

§. 4. Hæc fidei luce collustratus ante omnia DEO ter opt. max. ex intimis visceribus gratias egit, pro sapientissima monachatus sui ad bonum & salutarem finem directione, his usus verbis: (ψ) DEUS, cujus misericordiæ non est numerus, & sapientiæ ejus non est finis, ex omnibus meis erroribus & peccatis, quanta bona ecce! promovit. Voluit DEUS Academiæ sapientias, & monasteriorum sanctitates, propria & certa experientia, h. e. multis peccatis & impietatibus mihi notas fieri, ne impiis hominibus occasio fieret in futurum adversarium gloriandi, quod ignota damnares. Nam Lutherus ad intima secreta admissus (ω) mysterium iniquitatis penitus cognovit, nempe esse in monasteriis humiles sine despectu, pauperes sine defectu, sitientes cum lagena, famelicos in sagina, virgines cum prole, aridos in flore, servos dominantes, abdicatos possidentes, laborantes otiosos, contemplantes negotiosos, mimos quos Solunquam vidit, terraque tulit impudentissimos. Gratiarum actionem secuti sunt alii veræ & vivæ poenitentia fructus. Charitas, quæ DEUM tanquam unicum & Summum bonum amplexus est, & quia illa effusa fuit in corde ejus, propter DEUM etiam proximum, Magistratum, Patriam, totamque Nationem Germanicam amavit, quæ studio multoque labore sibi comparaverat, ad Ecclesiæ, Scholæ, Reique publicæ commoda provehenda contulit. Imò salus & incolumitas communis patriæ

Germaniæ, quæ vita ei sua charior fuit, impulit eum ad prædicandum Evangelium. Tantum abest, ut nihil charitatis habuerit, (a) ut multis beneficiis omnibus suam charitatem demonstraverit evidentissimè. Papam verò justissimè odit, quia est υἱὸς τῆς ἀπωλείας, & insurgit contra Jehovah & unctum ejus. Filialis DEI timor, (b) qui omnis sapientiæ initium, ita fuit cordi Luthero, ut existimaret, se ejus prædicatione Episcopos ipsumque Papam posse flectere, ad serium controversiæ de indulgentiis examen, sanctæque veritatis assensum. Ideò tantoperè insilit passim, ut absque temporalis commodi, honoris & affectum depravatorum obstaculo in timore DEI expendere fidei dogmata, & quæ irreprestant corruptelæ tollerentur. Cumque timor potentie papalis & Cæsareæ omnes pene illo tempore occupasset, ut solus initio cogeretur causam Evangelii sustinere, nec à Principibus suis quidem initio aperte probatus, imò sæpius ab amicis ad pusillanimitatem sollicitatus, tamen ita fortiter solum sibi DEUM esse timendum persuasit, idemque aliis inculcavit, ut propter ejus reverentiam extrema certissimaque pericula nihil reformidaret. Orandi studium; de quo familiarissimus Lutheri amicus Philippus Melancthon optimè testari potest. (c) Sæpè, ait, ipse interveni, cum lachrymans preces suas pro totâ Ecclesia dixit. Sumebat enim ferè sibi quotidiè tempus ad Psalmos aliquos recitandos, quibus sua vota gemens & lachrymas miscebat: ac sæpè dixit, se succensere istis, qui aut propter ignaviam, aut propter occupationes dicunt, satis esse solo gemitu precari. Ideò orandi formulæ nobis divino consilio præscriptæ sunt, inquit, ut lectio mentes accendat, imò ut vox etiam profiteatur, quæ DEUM invocemus, peregrinas cogitationes inter orationem animum subeuntes singulari arte abegit. Vid. Catechismus Miltch part. VII. p. 87. Precum horariarum superstitiosarum (d) intermissione tam non peccavit Lutherus, quam non peccavit Israelita olim in Vet. Testamento, qui Baali nec oscula fixit, nec genua incurvavit: cibo autem potuque referto corpore preces fudisse calumnia est. Matthesius refert (e) Lutherum quotidiè manè & vespere & sapissimè inter cœnandum orasse, ut erat à juventute assuetus. Spes vitæ melioris firma. Justitia & Sanctitas novæ obedientiæ inchoata, sincera sine hypocrisi. Pacis & concordie studium, quantum fieri potuit, & salvâ veritate licuit, cum omnibus hominibus, Mansuetudo (f) erga ὡς ἀληθινὰς ἐν τῷ ὄργῳ μα-

mati, nec tamen errorem pertinaciter defendentes, sed corrigibiles, & sanabiles: affabilitas, qva faciliè quemlibet ad alloquium admittit.

(ψ) Tom. II. Latin. Jen. pag. 505. (α) Alethea Sancta sui Vindex Sect. V. §. II. pag. 122. (α) Bzov. Tom. XIX. pag. 395. (b) D. Cluverus Tom. III. Comment. in Apocal. cap. XIV. 7. p. 161. (c) Tom. III. Orat. Witt. pag. 27. Catechismus Milch part. VII. pag. 67. (d) Bzov. Tom. XX. An. 1546. p. 151. (e) Conc. XII. p. 132. b. (f) Matthes. Conc. XI. p. 124.

§. 5. Patientia persecutionum, tentationum, atque afflictionum diabolicarum victrix. Persecuti Lutherum sunt falsi Fratres, de quibus ipse conqueritur. (g) Qvam primum videris Fratres seu discipulos, per fanaticos spiritus deceptos, ab articulo justificationis deficere, statim comperies, eos acerbissimo insectari pios odio, quos antea vehementer dilexerunt. Hoc experimur hodiè in pseudofratribus nostris, Sacramentariis & Anabaptistis, qui initio causæ evangelicæ libenter nos audiebant, ac avidè nostra legebant scripta, agnoscebant donum Spiritus S. in nobis, ac propter illud revereabantur nos tanquam DEI ministros. Quidam ex eis vivebant etiam ad tempus nobiscum familiariter, & modestissime se inter nos gerebant. At ubi à nobis egressi, & per fanaticos spiritus subversi sunt, nemo magis infensus est doctrinæ, & nomini nostro, quam ipsi. Oderunt & Papistas, sed non tam atrociter atque nos. Sed vehementer admirari soleo, unde tam sævum atque atrox odium in animos eorum, qui nos tam amanter amplexi sunt, tam subitò cadere possit, cum tamen in re ne minima quidem eos offenderimus, aut eis dederimus occasionem persequendi nos odio, imò fateri coguntur, hoc unicè nos quærere, ut beneficium & gloria Christi illustretur, & veritas Evangelii purè doceatur, quam hoc novissimo tempore denuo per nos DEUS ingrato mundo revelavit, quæ res ad amorem potius, quàm odium nostri eos provocare debebat. Imò meritò miror, unde sit ista mutatio. Sed nulla alia est causa, quàm quod novos magistros audiverunt, horum veneno infecti ita accensi sunt. ut tam implacabili odio contra nos laborent & ardeant. Præterea Lutherum persecuti sunt hostes aperti, Tezelius ac reliqui indulgentiarum procuratores. Cum enim Lutherus impudentes quæstorum declamationes, quibus populo (h) persvaserunt, indulgentias non solum valere ad salutem vivorum, sed etiam sublevandas mortuorum animas,

quæ

quæ in Purgatorio, quod dicitur, essent, graviter reprehendisset, procuratores eâ re valdè commoti, primo quoque tempore Romam ad magistratus detulerunt nomen Lutheri, ibi continuo ut Deorum contemptor accusatus est, Romam Pontificiis literis accersitus, causa acta, sed quia ad diem dictum non adfuit Romæ præsens, ut responderet, paulò post declaratus est hæreticus. Cardinalis Cajetanus (i) pertinaciter Luthero imperavit palinodiam additis minis, ni suas de indulgentiis assertiones sit revocaturus, ab iis docendis cessurus, & aliena à probatis in Ecclesia dogmatibus non divulgaturus, se contra eum usum esse potestate ab Ecclesia accepta; Postea cum Lutherus veritus, ne Cardinalis, posthabitis salvi conductus literis, rem omnem imperio magis quam disceptatione definiret, clanculum abiisset, Cardinalis, clandestinum istum discessum indigne ferens, literis XXV. Octobr. scriptis Fridericum Electorem Saxonie hortatus est, ut Lutherum vel Romam ire compelleret, vel è ditionibus suis ejiceret. Papa Lutherum fulmine anathematis percussit, ejusque libros igni concremavit: Imperator Carolus V. ex imperio eum proscripsit, prolixo Wormatiæ edito decreto. Omnes has quamvis gravissimas & periculi plenas persecutiones fide & patientia vicit: non parum confirmatus consolatoriis Hutteni Viri nobilissimi literis ad eum exaratis, in quibus inter alia ait: Ferunt excommunicatum te. Quantus, ô Luthere, quantus es, si hoc verum est, de te enim dicent pii omnes, captabant animam justî, & sanguinem innocentem condemnabant, sed reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos Dominus DEUS noster.

(g) Tom. IV. Latin. Jenens. p. 133. (h) Polidor. Virgil. de inventione rerum Lib. VIII. cap. IV. pag. 630. D. Osiander Cent. XVI. Hist. Eccles. Lib. I. cap. XXIII. p. 59. (i) Melanch. Tom. IV. Orat. Witt. p. 508. Osiand. Hist. Eccles. Cent. XVI. cap. XXIII. Lib. I. p. 60. 61. & cap. XXIV. p. 62. Bzov. Tom. XIX. An. 1518. S. 23. p. 346. 347. Ulenberg. in vita Lutheri pag. 35.

§. 6. Multas etiam post conversionem perpeffus est tentationes spirituales. Unde aliquando in hæc verba erupit: (k) Sæpè experior, quam lubrica sit justificationis causa quoad nos, novi etiam, in quibus horis tenebrarum nonnunquam lucter. Novi, quoties ego radios Evangelii & gratiæ velut in quibusdam densis nubibus subito amittam. Novi denique, quam versentur ibi in lubrico etiam exercitati, & qui pedem fir-

missi-

missimè figunt. Habemus quidem cognitionem hujus causæ, qui eam docere possumus. Nemo enim alios docere potest, quod ipse ignorat. Verùm cum jam in præsentia agone uti debemus Evangelio, quod verbum est gratiæ, consolationis, & vitæ, ibi lex, verbum iræ, justitiæ & mortis, prævenit Evangelium, & incipit tumultuari, & non minores terrores in conscientia excitat, quàm terrificæ illa & horribilis species in monte Sinai, sic ut vel unus locus comminationis ex Scriptura omnes obruat, & obnubilet consolationes, adeoque omnia interiora nostra concutiat, ut planè obliviscamur causæ justificationis gratiæ Christi & Evangelii. Jam capto certamine sacro, amplitudinem, gravitatem, & exitum tanti negotii æstimans, (1) maximas internas sentire cæpit tentationes: tunc unus totius mundi judicia vilipendit, tunc Papam, Episcopos, omnes Academias, cunctos homines dicis errare, quid si ipse errares, & tantas hominum myriadas seduceres; Iltas tentationes adeo exacuit Satanas, ut etiam corpus ejus macilentum redderetur. Ad solas igitur Scripturas, ad preces, ad Doctoratus sui juramentum confugit: his omnibus unicè innixus est, licet totum contra sese mundum furere videret.

(1) Tom. IV. Latin. Jen. Comment. in Epist. ad Gal. p. 24. 2. (1) Frantz. in Orat. paneg. d. 6. Novembr. Anno 1617. habita. Catechismus Wilsch part. II. p. 16.

§. 7. His tentationibus accessere variæ Diaboli vexationes. Commemorat Matthæius, (m) Lutherum aliquando graviter in castro Wartburg à diabolo divexatum afflictumque fuisse, ita ut viribus exhaustis morbum contraxerit, & propemodum ad extrema devenerit, nisi Scripturæ consolatione, suis quoque & amicorum precibus refocillatus fuisset. Johannes Wierus (n) refert, Melanchthonis relatu auditum esse, Lutheri ædes accessisse aliquando monachum, fores vehementer pulsitantem, cui cum famulus aperiret, ac sciscitaretur quid vellet, num domi esset Lutherus, quærît Monachus; Re cognitâ Lutherus eum ingredi jubet, quod nullum multo tempore vidisset Monachum. Ingressus hic habere se quosdam errores papisticos ait, quorum nomine libenter cum ipso conferret, proposuitque Syllogismos, quibus haud difficulter à Luthero solutis, alios protulit explicatu minus faciles. Unde offensus nonnihil Lutherus, in hæc prorupit verba; multum mihi faceffis negotii, aliud enim, quod jam agerem, erat: simulque surgens loci à monacho propositi expositionem

D

osten-

ostendit, atque in illa collatione manus Monachi non esse avium unguibus dissimiles animadvertens, inquit; tunc is es, ausculta, sententia hæc adversus te pronunciata est: semen mulieris conteret caput Serpentis. Hoc dicto victus Dæmon indignabundus abiit. In literis ad Serenissimum Principem Johannem Electorem, Ducem Saxonie ægrotantem Anno 1532. datis, scribit Lutherus: (o) E. Churfürst. Gn. halte mir so kurz und ungeschickt schreiben gnädiglich zu gut / denn mein Haupt noch ein wenig ist dem Feind alles Guts und Gesundheit unterworfen / der thut mir zuweilen einen Ritt durch mein Hirn / daß ich weder schreiben noch lesen kan. Alias Diaboli vexationes, quibus Luthero admodum molestus fuit, memoriæ prodidit M. Cyriacus Spangenberg. in Thavmas. Conc. X. p. 194. & seqq. Tilemanni verò & ex eo Bzovii (p) atque Petri Thyraei Jesuitæ (q) narratio de Luthero, quod, cum Maximilianus Imperator Augustæ Vindelicorum imperialia Comitia celebraret, ac patentibus valvis, ut moris est, pranderet, cum aliis multis triclinium prandentis Imperatoris ingressus sit, atque ipsius humeris Dæmonem in corporea forma incubantem Imperator viderit, tenue est mendacium. Nam addit Bzovius ex Tilemanno, Imperatorem Maximilianum Baronem Schenck de Eipach, Pincernam suam, jussisse aspicere diligentissimè Lutherum monachum cucullatum, nec tamen ipsum, licet Lutherum accuratissimè contemplaverit, quicquam vidisse. Deinde nullo modo verisimile est, Lutherum tam fuisse *παρατηρητός*, ut Augustæ Vindelicorum cum Comitibus celebrarentur Anno 1518. spectatum venerit, quomodo Maximilianus I. patentibus valvis pranderet. Tertio Johannes Wolffius JCrus (r) commemorat, Maximilianum I. Imperatorem Doctorem Degenhardum Pfeffinger, Electoris Ducis Saxonie Johannis Friderici Legatum jussisse, hoc mandati referre, scil. ut hunc monachum tutaretur, & bene haberet ac tractaret, ipsis enim brevi ejus operam valde necessariam esse futuram contra injurias & conatus Romanensium. Quarto testis fabulæ est obscurus ille Bredembachius, testis *ὁμογενής* allatus, ferò hanc historiam vel potius fabulam professus, quam si coætanei Lutheri adversarii Sylvester Prierias, Eccius, Emserus scivissent, quantum insultassent.

(m) Conc. IV. p. 29. b. Ulenberg. in vita Lutheri p. 138. Bzov. Annal. Eccles. Tom. XIX. Anno 1521. §. 24. p. 421. (n) Lib. I. de præstigi. Dæmon. cap. XVII.

XVII. p. 87. 88. (o) Tom. V. Germ. Jen. p. 485. (p) Tom. XIX. Annal. Eccles. Anno 1516. §. 26. p. 347. (q) Tract. de Dæmon. & loco infern. part. II. cap. XXI. n. 4. p. 55. (r) Tom. II. Lect. memorabil. p. 114.

CAPUT VII.

Lutherus Professor Academicus.

§. I.

Anno 1508. (f) Martinus Lutherus, cum jam ageret annum ætatis vigesimum sextum, à Doctore Johanne Staupizio, Vicario Generali Monasteriorum Augustinensium in Misnia & Thuringia, cum divinum ejus ingenium & luculentam eruditionem considerasset, in Academiam Wittebergensem ante sexennium cura & labore Martini Pollichnii Melerstadii Doctoris Medicinæ, Jurisprudentiæ, & Theologiæ Scholasticæ, ac Doctoris Johannis Staupizii, à Friderico Electore Duce Saxonie institutam, ex monasterio Erfordienfi traductus fuit. In Academia autem Wittebergensi fuit Lutherus primùm Professor Philosophiæ, non verò Stoicæ, cui nunquam fuit addictus. Jacobus Gretserus Jesuita (t) Luthero imputat, ac si mente & sententia Stoicorum statuerit, omnia necessario evenire, nullam esse in rebus contingentiam, nullam libertatem, esse decreti divini ineluctabilem necessitatem. Hoc onere Lutherum Jesuita gravat, ex mera verborum ejus pseudhermenia. Unde & quid de illa consequentia Henrici VIII. Regis Angliæ (u) statuendum sit, facile cognoscitur. Ita autem paralogizat:

Quicumque docet, hominem debere esse penitus persuasum, scil. ut aliquid faciat boni, nec ex se sufficere, neque cum gratia DEI cooperari; Is statuit omnia necessario fieri: quæ doctrina homo incitatur, ut nec studeat aliquid facere bonè, nec curet, quid designet malè.

Atqui Lutherus docet, &c. Ergo.

Majoris consequentiam Rex Henricus VIII. putat esse certissimam. Minorem dicit esse hæresin Lutheri, omnium, quæ unquam exortæ sunt, sceleratissimam & atrocissimam blasphemantem justitiam DEI, quæ videtur ipsam esse radicem, ex qua pullulant universa scelera, quibus tam nume-

rosis, quàm nocentissimis Lutheri grassatur factio. Sed committit Rex Angliæ Henric. VIII. fallaciam à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Lutherus hominem considerat in statu lapsus ante conversionem, quoad res actusve in sphaera religionis, interioris conversionis, salutis, ad talia operanda (x) homo animalis ne potentiam quidem habet. Sed post conversionem operanti Spiritui S. per acceptas vires spirituales cooperatur. Quoad res autem actusve in sphaera ac pædagogia, morali, civili, œconomica, Lutherus homini τὸ θῆλυμα ἐξυσία non deneget; verum dicit, illam ἐξυσία esse imperfectam, languidam, vulneratam. Deinde statuit Lutherus, DEUM summum gubernatorem omnium rerum actuumve actionem hominis contra hominis voluntatem & propositum ad finem sibi placentem sapissimè dirigere; quo ipso libertas arbitrii non tollitur, sed corrigitur. Quæ doctrina adeo non est hæretica, vel stoica, vel impia, vel scandalosa, ut clarissimis Scripturæ dictis comprobetur.

(f) Melanch. Tom. IV. Orat. Witt. pag. 503. Matthes. Conc. I. pag. 5. (r) In Luth. Academ. cap. II. p. 213. (u) Bzov. Tom. XIX. Annal. Eccles. Anno 1325. p. 577. (x) Hodosoph. sacr. Phænom. V. p. 299. seqq.

§. 2. Stoicus itaque non fuit Lutherus in Academia Wittebergenfi, sed Professor Philosophiæ Peripateticæ. Aristotelis doctrina in omnibus scholis sonabat. Aristotelicæ doctrinæ Lutherus fuit imbutus, eandem & professus est, inprimis Dialecticam & Physicam. Quantum in physicis profecerit, vel commentarius in priora duo capita Geneseos testari potest. Acutissimum ipsum fuisse Dialecticum, adeò, ut suâ ἀκρίβεια & felicitate atque dexteritate in disputando magnam existimationem & favorem apud doctos sibi conciliaverit, non modò Ulenbergium, (y) Floremundum Ræmundum, (z) Henricum Spondanum (α) veritas fateri coëgit, sed omnia ejus scripta potissimum polemica clamant. Enimverò Dialecticâ præclare & utilissimè usus est contra Sophistas, & depravatores Scripturarum in inventionem subjecti & prædicati, in expositione vocum singularum, æquivocarum, analogarum, abstractivarum, concretivarum, in expositione Syncategorematum, distinctione orationum logicarum à non logicis, optativarum scil. execrantium & similium, quæ affectum potius, & quandam quasi velleitatem, si possibile esset in genere naturæ vel moris, quàm sensum mentis constantem declarant; in

expo-

expositione orationum hypotheticarum, comparativarum, exclusivarum, exceptivarum, in conciliatione *ἐναρτισαίων*, in distinctionibus veris inveniendis & falsis rejiciendis. (β) Eccius novum distinctionis genus invenit, dicens, Matth. XXIII. ii. non majoritatem ibi prohibitam, sed ambitionem; cum eadem ratione dicendum sit, non servitutem, sed cupiditatem servitutis esse præceptam, quando Christus dicit: qui vult major esse, sit vester servus. Itaque Eccio authore non est necessarium, ut serviamus invicem, sed sufficit, ut cupiamus servire, sicut opus est, non ambire majoritatem, sed tamen majoritas adeunda. In distinctione veri alicujus propositionis sensus à falso. In discretionem veræ sententiæ à falsæ. In consequentiis veris deducendis & falsis arguendis. (γ) Illam sequelam, quæ Dialecticâ didicerit Eccius, vellem scire; Ecclesia edificatur super aliquid, ut Petrum; Ergo illud est Vicarius Christi, & Princeps Apostolorum. Piget, pudetque me tam insulsæ Dialecticæ Eccii, ex ordinis primitate potestatem regiminis inferentis. In instantiarum objectionem; (δ) contra prioritatem nominationis Petri objicit prioritatem nominationis & vocationis Andreae. In retorsionibus; Nullus est (ε) successor Petri, nisi qui æqualiter Christo & Petro solverit, Imperatori & Principibus mundi tributa. Nam si tributæ æqualitas probat primatum in Petro, debet etiam eundem probare in suo successore, ne sit Christo inæqualis, & Petro dissimilis. In Syllogismorum examinatione. In epistola ad Emserum: (ζ) Cur iniquissimo animo fers, mea dogmata probari Bohemis. Quasi novâ Eccii tui Dialecticâ hunc necesse sit Bohemorum patronum esse, qui dicat, quod Bohemis probetur, aut non debere ejus dicta Bohemis placere, qui recuset esse eorum Patronus. Magister es artium & Philosophiæ, non meministi regulæ: partibus expuris nihil sequi; Quid his larvalibus syllogismis aliud quæris, dum universale misces particulari, & hoc rursus illi, nisi ut aut Bohemus sim, aut omnia mea revocem. Quin rogo, per Eccianam hanc Dialecticam nobis conclude: Sacramenta Ecclesiæ, universam Scripturam, S. Patres esse omnia hæretica, quia hæc placent Bohemis, (η) Sententionarij sic colligunt. Ecclesia quatuor tantum approbavit Evangelia; Ergo tantum sunt quatuor. Si plura approbasset, plura essent. Cum autem Ecclesia pro arbitrio suo potuit suscipere & approbare Evangelia, quæ & quod voluit; Ergo Ecclesia est supra Evangelium. Tenet consequen-

tia à baculo ad angulum. Ego approbo Scripturam; Ergo sum supra Scripturam. Johannes Baptista approbat & confitetur Christum, ac commonstrat eum digito; Ergo est supra Christum. In regularum Dialecticarum applicatione. Regulam, figura nihil probat, (θ) opponit consequentiæ, cum ex phrasi, ambulare in mari, faciunt figuratam locutionem, qva notetur dominium, & mox ex ea concludunt; Ergo Petrus est Princeps Apostolorum, & Vicarius Christi. Regulam, opposita juxta se posita magis fiunt illustra, illustrat exemplo, ab opere operato & gratia.

(γ) De vita Lutheri cap. I. pag. 11. (z) Lib. I. cap. V. pag. 25. (α) Tom. II. Annal. An. 1517. §. 13. p. 327 (β) Tom. Latin. Jen. pag. 229. (γ) Tom. I. Latin. pag. 228. (δ) Tom. I. Latin. Jenens. pag. 229. (ε) Ibid. pag. 230. (ζ) Tom. I. Lib. I. p. 371. (η) Tom. IV. Latin. Jen. pag. 22. (θ) Tom. I. Lat. Jen. pag. 230.

§. 3. Hæc omnia & similia, qvæ magno numero ex scriptis Lutheri collectu facilia sunt, Gretserus Jesuita in suo Luthero Logico præterit, quasi ille, tantus Dialecticus, in scriptis Lutheri minimè hospes, non animadvertisset, & laureolam in mustaceis quæsit. Etenim ut suis discipulis, nullâ magis arte, qvàm cæca obedientia claris, persuaderet, Lutherum non fuisse Logicum, his argumentis usus est: Primò ait; (α) rationem vocari à Luthero Diaboli meretricem, qvæ nihil aliud norit, qvàm blasphemare & calumniari omnia illa, qvæ DEUS loquitur & agit. Secundò negare, naturales hominis potentias post lapsum mansisse integras. (x) Tertio dicere; (λ) Dialecticam vero Theologo non modò non utilem, sed noxiam potius esse. Esto quod sit utilis juvenilium ingeniorum lusus vel exercitatio, sed in sacris literis, ubi vera fides, & superna expectatur illustratio, foris relinqvendus universus Syllogismus. Quarto (μ) dicere: ego simpliciter credo, qvòd impossibile sit, Ecclesiam reformari, nisi funditus canones, decretales, scholastica Theologia, Logica, ut nunc habentur, eradicentur, & alia studia instituantur. Respondeo primò in genere; hæc omnia nil minus probare, qvàm Lutherum non esse Logicum. Qvia posito omnia sensu Gretseriano dicta esse, nondum tamen sequitur, Lutherum non fuisse Logicum. Nam secundò in specie ad singula ut respondeam; Ratio & Diaboli meretrix esse, & facultate concludendi unum ex altero prædita esse potest, qvia ipse Diabolus

lus est acutissimus dialecticus. Deinde, quemadmodum τὸ affirmare, vires esse post lapsum integras, non est signum Logici, sic nec τὸ negare, vires esse post lapsum integras, signum est non Logici: nec ideo, quia facultas syllogizandi debilitata est, planè nulla relicta est aliàs, *ἡ καὶ ὁ ἴδιος λογισμὸς αἱ παρ' ἑαυτῶν, ὡς ἐξ ἑαυτῶν* in divinis nos habere negat Apostolus 2. Cor. III. 5. Nam per lapsum in natura corrupta prorsus amissa est *δύναμις*, vis & efficacia, qua inchoandæ sunt & efficiendæ actiones spirituales sicut oportet, in locum autem amissarum virium successit vitiosus habitus, & tristissima depravatio in mente, voluntate & corde, quod ad actiones spirituales attinet; quam thesin prolixè probat D. Martinus Chemnitius. (v) Ad tertiam & quartam: Lutherum loqui de Dialectica, prout tunc docebatur & æstimabatur supra Scripturam. Aliàs Dialecticam & rationem famulantem eximiè laudat, (ξ) quod sit omnium rerum res & caput, & præ cæteris rebus hujus vitæ optimum & divinum quiddam. Quæ est inventrix & gubernatrix omnium artium, medicinarum, jurium, & quicquid in hac vita sapientiæ, potentiæ, virtutis & gloriæ ab hominibus possidetur.

(ι) Tom. III. Germ. Jen. (κ) Tom. I. Latin. Jen. pag. 538. Thes. XXVI. (λ) Tom. I. Epist. lat. Epist. LIV. (μ) Epist. XLVII. (ν) In Exam. Concil. Trid. Part. I. pag. 215. seq. (ξ) Tom. I. Latin. Jen. in Disp. de Hom. Th. IV. & V. p. 537. b.

§. 4. Porro Lutherus celebris atque excellens Philoglottus & Philologus fuit trium lingvarum peregrinarum, nempe Hebrææ, Græcæ, & Latinæ peritus fuit. In hebræa lingua ita elaboravit, ut etiam summi apud Hebræos Rabbini palmam illi concederent, nec minus ob græcam latinamque clarus fuit. In hebrææ lingvæ elogia aliquoties expatiatus est, appellavit eam (ο) vaginam sacram, in qua gladius Spiritus S. reconditus, cistam, in qua *κεμήλιον* nobile, verbi depositum, vasculum, in quo potus vitæ contentus, penurarium, in quo cibus salutis asservatus. Grammaticæ latinæ à tenera juventute operam dedit; postea ad ultiori ætate Græcæ quoque & Hebraicæ in Academia Erfordienfi, in qua ab initio sibi Lexicon Hebraicum (π) comparavit. Maximè autem in Græcæ & Hebraicæ lingvæ studia incumbere cepit, cum publicis officiis in Ecclesia & Schola præesset, ut, cognita sermonis proprietate, phrasi, & hausta ex fontibus doctrina, dexterius de fidei articulis judicare posset.

Philo-

Philologia quoque in suis certaminibus sacris usus est: in sequestratione veri authoris Libri Biblici à dubio & notho. In sequestratione Librorum Canonicorum ab Apocryphis; quod verò in principio certaminis ex notis Librorum Canonicorum unum alterumve Librum non statim agnoverit, id ei condonandum, nam scribendo profecit: in iudicio veræ literaturæ, distinctione ex accentibus in Hebræo, & colis atque commatibus in Græco Codice. In iudicio de coherentia aut disjunctione membrorum. Constat, sectiones capitum (ε) & versiculorum non esse *ἰσχυρὰ*, sed humanum inventum, unde mutabilis est illa seu conjunctio seu divisio, sed ut id fiat intra analogiam fidei & scopum, aliaque interpretandi media, nec sine necessitate aliquid innovetur, hinc iudicio opus. In crisi versionum, omnes enim ferè, quarum copia ei fuit, versiones in suâ translatione adhibuit, sed maturo accuratoque iudicio. In indicio significationis propriæ, quo multas controversias sustulit; In idiotismorum Hebrææ Græcæque linguæ observatione, eorumque Germanismis expressione.

(*) Tom. II. Germ. Jen. pag. 474. (π) D. Frantz. in præf. de in Interpret. S. Script. pag. 21. (ε) D. Walth. in Officina Bibl. Repof. I. Arc. II. §. 291.

§. 5. Gretserus Jesuita (ε) ut Luthero solidæ cognitionis Grammaticæ Hebrææ, ejusque salutaris in translatione usus, laudem deroget, vehementer exagitat, quod Lutherus scripsit: (τ) Non sum Hebræus secundum Grammaticam & regulas, quia non patior me uspiam alligari, sed liberè quoque versus incedo. Ex his verbis Gretserum haud pudet colligere, Lutherum ne regulas quidem Grammaticæ nosse, & tamen agrammatum istum apostatam non modò novam Bibliorum in Germanicam linguam translationem aggressum, sed & eam quasi purissimam & Hebraicæ veritati prorsus consonam jactare ausum fuisse. Sed Gretserus more Jesuitico verba Lutheri pravè allegat, ut observat D. Frantzius. (υ) Si quidem Lutherus non rejicit studium Hebrææ linguæ, vel Grammaticam, sed duntaxat collationem instituit, vel comparisonem inter linguam & circumstantias, seu contextum; adeoque docet, utrumque quidem maximè necessarium esse, attamen nihil prodesse linguam, nisi cum primis accedat, ac omnia etiam in lingvis moderetur circumstantiarum seu contextuum accurata meditatio & tractatio. In grammaticaltriam itaque Rabbinicam graviter & rectissimè invehitur in Commentariò in Gene-

Genesin. (Φ) Causa erroris est, quod quidam sunt Grammatici, sed res non norunt, hoc est, non etiam sunt Theologi, coguntur itaque hallucinari, & crucifigere tum se, tum Scripturam. Quomodo enim possibile, ut judicent de rebus incognitis. (Χ) Illudunt Judæi recentibus Hebraistis, dum eis persvadent, Scripturam sanctam non posse intelligi, nisi per regulas grammaticas, & illam sollicitam punctorum rationem. Itaque sententia nulla tam absurda est, quin eam prærancidis Grammaticorum regulis defendant, & ornent. (Ψ) Hanc sententiam nobis dat non Grammatica, quam solam Rabbini habent, sed rerum sacrarum cognitio, quæ nihil aliud est, quam notitia Novi Testamenti, eo bene cognito, patet universa Veteris Testamenti Scriptura. Quia autem Rabbini non solum ignorant Christum, sed in totum abjiciunt, quid possumus ex eis discere! & tamen multi magni & docti viri hodie Sapientiam magnam judicant, si nugis Rabbiorum omnes habeant notas. Etenim Grammatica non debet esse nimis scrupulosa, ac aliorum mediocriorum hermeneuticorum contemptrix fastidiosa; famula est, nec illius unius judicio standum, sed conferenda alia quoque interpretandi media.

(ς) Tom. I. def. cap. VI. Lib. XI. col. 472. (τ) Tom. III. Lat. Witt. præf. in Comm. in ultima verba David. (υ) In præf. de Interpr. Scripturæ S. pag. 26. (φ) Tom. I. p. 86. (χ) Tom. I. p. 108. (ψ) Tom. II. p. 72.

CAPUT VIII.

Lutherus minister Ecclesie.

§. I. Ordines sacros (ω) Lutherus, ubi per ætatem licuit, de Superiorum consilio suscepit, & ab infimis usque progressus Anno Christi M. D. VII. ætatis XXIV. Sacerdotio fuit initiatus. Id factum in quadragesima, nec diu post Dominica IV. post Festum Paschatis, quæ tum in secundam Maji diem incidit, primitias suas de more publicè celebravit. Subnectit Bzovius: dum verò primum sacrificium perageret, jamque sacrum canonem ordiretur, subito tantus eum horror invasit, ut nisi detentus fuisset à Priore, omisso sacrificio, fuga se ab altari proripuisset. Quodam etiam tempore, dum illud Evangelium legeretur: erat Jesus ejiciens dæmonium, dicitur ceu attonitus concidisse, & terribili voce exclamasse:

E

non

non sum ego, non sum ego. Sed quemadmodum ii, qui ex adverso vident oscitantes, eodem affectu corripuntur; itidem & Bzovius mihi videtur, aliorum mentiendi libidine cogi, ut & ipse simili quidvis fingendi vanitate corripiatur. Etenim pro affectu suo pontificio omnia figmenta, injuria Lutheri à quocunque etiam eructata, contra gravitatem historici, sine omni judicio amplectitur. Quapropter nec hic ejus narrationi fidem habere possumus, etsi Lutherus aliàs variis satanicis afflictionibus fuerit infestatus. Nam ἡν ὑπερβολὴν hujus figmenti prodit Bzovius referendo consequentiam istorum hominum ex pravâ suspitione deductam. Lutherus terroribus infestatur; Ergo occultum cum Dæmone habet commercium. Hoc enim enorme mendacium ut probent, multis mendaciis opus est. Sed hæc ὡς ἐν παραβολῇ.

(u) Matthes conc. I. pag. 5. Bzov. Tom. XIX. Annal. Eccles. Anno 1517. §. 9. pag. 320.

§. 2. Cæterum circa Lutheri initiationem tria quàm maxime consideranda sunt: Primum est Persona ordinans. Secundum ritus ordinationis. Tertium est officium, cui initiatus est. Episcopus, à quo Lutherus ordinationem accepit, est Hieronymus Episcopus Brandenburgicus, is Lutherum ad decretum Patrum Augustinianorum (uti invitatoriæ Lutheri literæ ad Johannem Braun, Vicarium Isennacensem, X. Kal. Maji illius anni, ex cœnobio Erfordiensis scriptæ testantur) sacris initiavit. Hic diverso respectu fuit & verus & falsus Episcopus. (a) Verus Episcopus fuit, quatenus in officio Episcopali constitutus, aliqua doctrinæ capita retinuit, ac docuit incorrupta, administravit Baptismum, & per ritum ordinationis ministerium idoneis personis commendavit. Falsus fuit Episcopus, quatenus sinceritatem verbi divini falsis interpretationibus corripit, Papalium traditionum fermentum ei miscuit, sacrificium Missæ loco Cœnæ Dominicæ celebravit. Proinde cum ordinatio ministrorum sit pars officii Episcopalis, ideò Episcopus ille, à quo Lutherus ordinatus est, quatenus Lutherum & alios ordinavit, fuit verus Episcopus. Vicissim quando idem Episcopus amplexus est, & propugnavit errores papales, quibus fuit immerfus, eatenus non functus est veri Episcopi sive Pastoris officio. Sed falsum Episcopum, imò lupum hæc in parte præstitit, & hætenus secessionem ab ipso facere Lutherus non solum jure potuit, sed & omnino debuit. Quod ritum ordinationis attinet, complectitur ille

ille in Pontificia Ecclesia ceremonias partim *εὐχρηστον*, partim inutiles & superstitiosas: proinde in ordinatione pretiosum à vili, divinum ab humano distinguendum est: ipsa autem ordinatio ob quasdam superstitio- nes non omnino rejicienda est, aut nihili habenda. Officium, cui Luthe- rus initiatus fuit, est missificatio, & confessionum auditio. Constat hoc ex ipsius Lutheri querela, quam legere licet in Tractatu de instituen- dis ministris. (b) Pontificii Episcopi, ait, loco ministrorum verbi ordi- nant Sacrificulos, qui Missas sacrificent, & confessiones audiant. Hoc enim vult Episcopus, dum calicem dat in manum, & confert potestatem illum consecrandi, pro vivis & mortuis. Item cum illis sacrosancto my- sterio Spiritum in aures inflat, & confessores facit, dicens: accipe Spi- ritum S. Hæc est illa potestas consecrandi & absolvendi gloriosissima. Non invenies unum ordinatum, qui audeat dicere, sibi inter ordinan- dum esse mandatum, ut mysteria Christi dispenset, & Evangelium doceat, & Ecclesiam DEI regat, quam acquisivit sanguine suo: planè nul- lus hoc audit unquam, nec ad se pertinere putat, calicem verò accipit, & hoc totum esse putat, quod ordinatur, ut liceat Christum in Missa conse- crare, & sacrificare, deinde confessiones audire. Cæterum ad ministe- rium verbi alia nova apud eos requiritur vocatio, nempe vel Parochi, vel Magistratus, tanquam incomparabiliter minor, quam illa sacri ordi- nis, & characteris collatio, ut quæ non pastoribus, aut Episcopis, sed pla- nè infimis committi debeat. Qvoad confessionis auditionem, & abso- lutionem Lutherus fuit veræ Ecclesiæ minister, & in tantum Episcopus ordinans veri Episcopi officio functus est. Sed qvoad Missæ sacrificium fuit minister Antichristianus, in tantum à falso Episcopo ordinatus. Est enim Pontificiis Missa (c) Sacrificium propriè dictum, solenne, con- stans oblatione expressivâ oblationis Christi, panis & vini aliquo modo; propriè autem & essentialiter panis & vini consecrati, hoc est, mutati, adeoque corporis & sanguinis Christi in specie panis & vini: consum- ptione, qvoad esse sacramentale, facta à Christo, sacerdote, & Ecclesia, idque diversimodè; propitiatorium & impetratorium omnis generis be- neficiorum: efficax ex opere operantis Christi infallibiliter, & ministri, præcipuè verò ex opere operato, impetratoriè & meritoriè, efficaciam & valore finito utile vivis omnibus, qui sunt intra Ecclesiam directè, iis qui extra sunt indirectè, defunctis in purgatorio degentibus, Sanctis in cælo.

Hunc autem cultum esse erroneum, impium & idololatricum, Lutherus tribus probavit Syllogismis. (a) Primus est: Omnis cogitatio humana de rebus divinis est error; Atqui omnis Missa privata est ejusmodi. Ergo. Secundus: Omnis voluntas humana in rebus divinis est impietas; Atqui omnis Missa privata est hujusmodi. Ergo. Tertius: Omnis cultus humanus in rebus divinis est idololatria; Atqui omnis Missa privata est ejusmodi. Ergo. Idololatricum hoc sacrificium Lutherus complures annos obtulit, post illuminationem verò istam reificationem maximum judicavit esse peccatorum omnium, quæ in vita sua commisit, quo DEUM offendit, & unicum perfectissimum Jesu Christi sacrificium blasphemavit. Quando itaque Lutherus rejecit ordinationem, intellexit eam quatenus histrionicis ceremoniis sacrificio Missæ initiatus fuit: non quatenus accepit potestatem audiendi confessiones, & poenitentes peccatores absolvendi, & quatenus in illa ordinatione implicite jure divino ipsi commissum fuit officium laborandi in verbo & in doctrina, 1. Tim. V. 17. nec impugnatione indulgentiarum, reliquorumque papisticorum errorum irritam reddidit, quia character ille, secundum Pontificiorum dogma, in initiatione impressus, est indelebilis.

(a) D. Gerhard. Tom. VI. LL. CC. Loc. de Ministr. Eccles. Sect. XII. §. 157. p. 187. (b) Tom. II. Lat. Jen. p. 178. a. (c) Hodomor. Pap. part. II. phant. X. p. 580. seq. (d) Tom. I. Lat. Jen. p. 532. seq.

§. 3. Anno M.D.VIII. cum demandata ei esset Professio Philosophica in Academia Wittebergenfi, (e) à Senatu illius urbis ad munus publicè in Ecclesia docendi vocatus est. Quo officio ita dextrè defunctus est, ut inter crebra concionum exercitia magis etiam ejus ingenium elucesceret. Quemadmodum enim in lectionibus & disputationibus scholasticis fuit ingeniosus, acutus, promptus; ita in concionibus felix, vivebat oratio, fluebat, secumque rapiebat auditorem, solidis argumentis referta, in quibus inveniendis acutus, tractandis item egregium præbebat artificem, cum & eruditione excellenti, & felici memoriâ, & singulari ac facili vernaculæ lingvæ eloquentiâ præditus esset; penetrabant ejus dicta ad corda auditorum, eaque intimè afficiebant. Doctrina ejus fuit verè Evangelica, quæ firmis consolationibus conscientias auditorum erudit; quippe ex Prophetis & Apostolicis scriptis hausta. Unde etiam habuit δύναμιν ὑπὲρ πάντων τῶν πατέρων. ὅτι τέκνα: quæ auditorum

rum sub gravissima papali tyrannide gementium animos sibi conciliavit, ut maximâ attentione ipsum audirent, non idiotæ modò, sed & sapientissimi Viri, inprimis D. Mellerstadius, qui tanquam lux mundi tunc venerabatur. Ille maximæ authoritatis Vir sæpè dixit, tantam esse ingenii in Luthero, ut maximè prælagiret, mutaturum esse vulgare doctrinæ genus, quòd tunc in scholis & Ecclesia traditum fuit. Nam bona pars concionatorum non Christum, sed homines, sed seipsos prædicarunt: Fontes sacros & veteres orthodoxos patres pro obsoletis habuerunt. Plurimi ob quæstum & tyrannidem data opera illaquearunt conscientias hominum, ac perfrictâ fronte jam cæperant, omisso Christo, nihil prædicare, nisi sua nova, & subinde impudentiora dogmata. Alii Scotisticas subtilitates tractarunt apud imperitam multitudinem, delectis etiam in hoc argumentis quàm maximè perplexis, quò magis miraculo essent auditoribus, si nihil omnium, quæ dicuntur, intelligerent, quid autem frigidius, quid inutilius proferri potuit, & tamen spinosum illud ac frigidum Theologiæ genus indies in pejus vergebat. (Erasmi. Lib. V. Ep. CCXXXIV. Lib. VI. p. 259. Lib. XII. p. 402.) Lutherus verò textus Evangelicos & Epistolicos sic illustravit, ut post longam & obscuram noctem nova lux oriri videretur omnium piorum & prudentum iudicio. Revocavit Lutherus hominum mentes ad Filium DEI, & agnum, qui tulit peccata mundi: ostendit gratis propter filium DEI remitti peccata, & quidem oportere id beneficium fide accipi. Illustravit & cæteras partes doctrinæ Ecclesiasticæ. Hæc ei exordia rerum optimarum magnam authoritatem circumdederunt, præsertim cum mores congruerent cum oratione docentis, videreturque oratio non in labris nasci, sed in pectore. Inde vitæ admiratio orta magnas effecit in animis auditorum inclinationes, ut veteres dixerunt: *ἔσθ' ὡς εἰπὼν καὶ τὰ ἴνα ἔχει πρὶν τὸ ἡθ'.* Quare postea, cum quosdam receptos ritus mutaret, honesti viri, qui eum norant, minus vehementer adversati sunt, eique propter authoritatem, quam & rerum bonarum illustratione, & sanctitate morum ante pepererat, in iis sententiis adenserunt, quibus magno cum dolore viderunt orbem terrarum distrahi. Dulcedine doctrinæ de poenitentia, remissione peccatorum, fide, veris consolationibus in cruce, pii omnes valde capti sunt, & eruditis gratum erat, quasi ex tenebris, carcere & squalore educi Christum, Prophetas, Apostolos, conspici discrimen Legis & Evangelii, promissionum

E

lega-

legalium, & promissionum Evangelicarum, Philosophiæ & Evangelii, quod certè non extitit in Thoma, Scoto, & similibus, iustitiæ spiritualis, & rerum politicarum.

(c) Melanch. Tom. IV. Orat. Witteberg. pag. 503.

§. 4. In reliqua functione Ecclesiastica fuit *πρὸς δίκονόμῳ*. Nam gloriam & honorem in omnibus actionibus soli DEO dedit. Gloriam & honorem iustitiæ, efficacissimis argumentis docendo, DEUM solum esse & manere iustum & iustificantem ex fide credentes, nec valere quicquam opera nostra in iudicio DEI. Dedit DEO honorem & gloriam misericordiæ confitendo, nolle DEUM mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Dedit DEO honorem sapientiæ, confitendo, tantum DEI verbum *οὐδὲν ἀνθρώπων εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ*. Traditiones autem, decreta, fragmenta hominum, omnisque Philosophiæ rationes nihil concludere aut definire in iis. quæ sunt fidei. Dedit DEO gloriam omnipotentiae, asserendo, DEUM omnia præstare posse, quæcunque sancit, instituit, promittitque, quantumvis omnem sensum intellectumve nostrum superet. Tribuit & DEO honorem veritatis æternæ & immutabilis. Præter DEI gloriam autem in suo ministerio nihil aliud quæsit, quàm ut sincera doctrina Evangelii fidem in cordibus auditorum accendat, accensam confirmet, conscientiae pacem consolidet, sanctitatis studium augeat, æternamque eorum salutem omnibus modis promoveat. Quæ omnia ex scriptis ipsius cum dogmaticis, tum polemicis luculentissimè patent.

§. 5. Secutus est in suo ministerio, ut servum Jesu Christi decet, Spiritus S. loquentis per Scripturas sacras ductum: nempe in verbi prædicatione, errorum, superstitionum & idololatriæ manifestatione ac damnatione, sacramentorum administratione, verè poenitentium absolutione Evangelica, pertinacium peccatorum ligatione, oratione pro Ecclesia, afflictorum consolatione, infirmorum confirmatione, lapsorum erectione, errantium in via Domini reductione, nescientium orare sicut decet informatione, precum atque cantionum psalmorumque spiritualium, (f) quibus articulos fidei complexus est, cum melodiis præscriptione; in reliquis denique Ecclesiastici officii partibus. Diabolum verò cum toto suo regno extremè detestatus est, & ab ipsius seductionibus

bus sibi & aliis suæ fidei commissis diligentissimè cavit, nedum ut eo magistro usus sit.

(f) De quorum efficacia in conversione plurimorum hominum exserta vid. Catechismus Milch part. I. p. 522.

§. 6. Insuper in suo ministerio Zelotes fuit, noluit in ullo articulo fidei gloriam sapientiæ, veritatis, bonitatis, & potentiæ divinæ erronea doctrina lædi, aut impia vita Sanctitatem DEI offendi. (g) Unde vehementissimè quoscunque falsos doctores impugnavit, legisque doctrina impios homines arguit, nihil reputans, multos ipsius Zelo offendi, solamen ex Pauli Apostoli exemplo efficax hausit. Enimverò non est dubium, quin multi vehementer offensi sint vehementia Apostoli Pauli, qui cogitaverunt, cur Paulus tam præcipitanter pronunciat sententiam æternæ damnationis contra eos, qui æqvè sunt ministri Christi ac ipse, cur Diabolo tradit statim, qui labuntur in peccatum contra conscientiam, cur ex hæreditate regni excludit τῆς προδοσιν τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας. Hoc autem Paulus nihil moratur, sed certissimus & securissimus maledicit & damnat omnes tam seducentes semetipsos & alios falsa doctrina, quàm seductos, tam hypocritas, quàm impiè viventes, ac veteri Adamo regnum in suis membris concedentes. Simili modo Lutherus pro excommunicatis, damnatis, & è regno cœlorum exclusis habuit omnes, qui vel in uno articulo fidei fundamentali cœlestem doctrinam impugnaverunt, vel τὴν τῆς εὐσεβείας ἀσκησιν negligentes nullos fidei fructus protulerunt. De zelo suo pro doctrina sana ipsemet ita loquitur: (h) Nos summo rigore omnes articulos doctrinæ Christianæ magnos & parvos, quamvis nullus sit nobis parvus, volumus habere puros & certos. Hocque summè necessarium est. Nam doctrina est unica lux nostra, quæ illuminat & dirigit nos, ac ostendit iter ad cœlum, quæ labefactata in una parte, necesse est eam labefactari in totum. Hoc ubi fit, nihil poterit nos juvare charitas. Nos sine charitate & concordia cum Sacramentariis possumus salvi fieri, non item sine pura doctrina & fide. De zelo suo adversus impiam vitam ait (i) ad verba Pauli, Gal. V. 21, qui talia agunt, regnum DEI non consequuntur. Hæc durissima est sententia, & tamen summè necessaria contra falsos Christianos, & securos hypocritas, qui jactant Evangelium, fidem, spiritum, & tamen interim securissimè perficiunt opera carnis. Im Anfang des dreissigsten Jahres (sunt verba

Matt-

Matthesii (k)) entbrand sein Eifer wider seine eigene Pfarrkinder / macht ihnen eine hefftige Buß-Predigt / fast wie der Herr Christus wider seine Capernaiter und Bethsaiditer / Ach und Wehe schrie er ; denn es wolt ihm auch schier Gottes Wort zum Hohn und Spott werden / wie der Prophet Jeremias am XX. Cap. über seine Zuhörer jämmerlich klaget / da er auch bey sich beschloß / er wolte forthin in Gottes Nahmen nicht ferner predigen : Also ließ sich auch Doct. Luther dismahls öffentlich vernehmen / forthin nimmer zu predigen / hielt auch eine zeitlang inne / biß der Eifer erkühlet / oder sein Beruff in seinem Herzen anbrand / daß er wieder aufftrat. Illud tamen non præstabitur, Lutherum nunquam modum excessisse. (l) Qvemadmodum enim verissimum est, Heroicos motus impetusque non posse nec debere ad communem ingenii, actusque humani modum exigi, ita dubitari non potest, vehementiæ motuum affectuumque facilitatem delinquendi valde vicinam esse. Quapropter opus est ex una parte æquitate iudicii & modestia, ex altera generositate & prudentia. Quam multa enim & magna sunt, ut in plerisque humanis rebus, ita vel maxime in maximis quæ nescimus: cum præsertim, quos divina sapientia peculiari consilio tantis dotibus instruxit, eos secretiori etiam gubernatione videatur complecti. Superstitionis autem fuerit, si nihil humani in Lutherum cecidisse, quem DEUS & inter homines, & hominem esse voluit, quisquam in animum induceret. Porro fuit Lutherus minister in Domo DEI laboriosus, in diebus festalibus duas, interdum tres conciones habuit, & per septimanam, quando optata fruebatur valetudine, bis terve concionatus est. Fuit quoque in doctrina, quam semel purè tradidit, constans usque ad beatam ἀνὰ λυσιν.

(g) D. Hoe in præf. concionis, cui titulus: Sanctus Thymasiander, & Triumphator Lutherus. (h) Tom. IV. Lat. Jen. p. 161. a. (i) Ibid. p. 177. a. (k) Conc. VII. p. 73. a. (l) Matthesi, conc. VII. p. 73. b. Conc. XIV. p. 168. a.

§. 2. Multa sunt, etiam *φορητὰ ἀκρίβειαν*, quæ hic adversarii objiciunt, in principio quidem certaminum nemo vel Pontificiorum vel clanculariorum concionatorum quæstionem de vocatione ipsi unquam movit; Demum post ipsius beatum obitum Pontificii Scriptores contra ipsius legitimam vocationem disputare ausi sunt. Triâ autem in primis

primis quærent Pontificii: 1. An Lutherus habuerit legitimam vocationem; 2. An habuerit mediatam vel immediatam; 3. An habuerit vocationem ad impugnandum Papatum. Omnes has quæstiones sua negativa solvere amant. Jacobi Gretleri Jesuitæ *σκληρὰ ῥήματα* hæc sunt: (m) Spiritus, qui vocationem suam probare nequeunt, erronei sunt, & mastigia carnifici commendandi, nec tolerandi. Luthere, si ab hominibus vocatus es, ubi sunt tuæ literæ, ubi sigillum; Si à DEO, ubi miracula, væ Spiritui Lutherano, cui periculum præsentissimum incumbit, ne erroneus & mastigiis, carnifici tradendis, associetur. Henricus Wangnereck (n), ita arguitur: Lutherus nec ex intentione ordinantis, nec ex intentione ordinati vocatus fuit ad impugnandum Papatum. Ordinans enim erat Episcopus Catholicus, qui contulit illi auctoritatem ad celebrandas Missas. Ordinandus Lutherus fuit monachus, tum per omnia fidei catholicæ addictus. Respondemus: I. Lutherum legitimè & mediatè fuisse ad ministerium Ecclesiasticum vocatum, testantur literæ vocatorie Senatus Wittebergenfis, (o) ad Lutherum Anno M. D. VIII. scriptæ. Accessit, quod in solenni Doctoratus actu Anno M. D. XII. consensu totius conventus Augustiniani instituto, potestas veritatem doctrinæ cœlestis contra quosvis heterodoxos viva voce & scriptis defendendi, ei data fuit. Hæc Doctoralis ipsius promotio rectè etiam ad vocationem refertur, tum quia præcedens vocatio fuit publico & solenni ritu confirmata, tum quia præter testimonium eruditionis potestatem & auctoritatem, veritatem cœlestem voce & scriptis propagandi, contraque adversarios propugnandi accepit. II. Lutherum nunquam & nusquam ad immediatam aliquam vocationem provocasse. De doctrina quidem sua affirmat, quod eam cœlitus per Christum habeat; (p) quod non cum Ulenbergio (q) de immediata revelatione intelligendum; sed de confirmatione & obfignatione doctrinæ cœlestis in corde suo per Spiritum S. facta, ob quam ne minime quidem de sua doctrina dubitavit. (r) Quoniam igitur Lutherus immediatè vocatus non fuit, frustra ab ipso postulantur miracula, posito, quod immediatæ vocationi donum miraculorum semper annexum sit, quod ipsum tamen falsum est. (s) Sufficit collatio ad Scripturam Sacram Spirituum arbitram, & sequestram infallibilem, satis luminosam, cujus harmonia cum doctrina Lutheri instar est omnium miraculorum & testimonium testimoniorum, nec alia certior prudentiæ regula.

III. Abundè nobis sufficere, quod ipsi in ordinatione (r) jure divino collata est potestas ordinis publicè docendi verbum DEI, administrandi Sacramenta, Baptismi & Coenæ, ligandi & absolvendi. Simul enim accepit potestatem errores, superstitiones, & idololatrias taxandi. Potestas enim docendi ministris data, restringitur ad verbum DEI, hoc tenentur docere, Matth. XXVIII. 20. Gal. I. 8. & contraria refellere, Tit. I. 9. Quare cum Lutherus in doctrina, qualis tum in Ecclesia publicè sonuit, manifestos errores verbo DEI repugnantes videret, nihil quicquam à suo officio alienum fecit, quod eos ex verbo DEI refutare capit. Nec Lutherus quicquam professus est, cum ordinaretur Sacerdos, cui contravenerit; quippe juxta tenorem Agendorum Moguntiacorum & ipsius Romani pontificalis ab ordinandis præter professionem Symboli Apostolici, & obedientiam & reverentiam, Episcopo ordinario præstandam, nihil requiritur. Nihil verò penitus interest, nec Episcopum ordinantem, nec Lutherum ordinandum in ordinatione intendisse impugnationem Papatus. Sufficit enim DEUM Patrem, & Dominum nostrum Jesum Christum cum Spiritu suo Sancto, cui omnia opera sua nota sunt ab æterno, in publica Lutheri ad ministerium Ecclesiasticum segregatione opus illud singulare atque divinum intendisse: id quod extraordinarius Spiritus S. instinctus ad reformationis opus postmodum luculenter patefecit.

(m) Tom. I. def. c. II. Lib. I. p. 29. (n) In Anti-Dorsch. p. II. c. IX. §. 11. p. 415. (o) Tom. IX. Witt. p. 104. (p) Tom. I. Germ. Jen. p. 451. Tom. II. Germ. Jen. p. 57. (q) In vita Luth. p. 141. 142. (r) In Libro contra falsò nominatum statum Eccles. p. 107. (s) Theologiæ Conscient. p. II. Dial. III. qv. IV. p. 474. 475. seq. Alethea sui Vindex Sect. V. §. 2. p. 98. seq. (t) Dn. D. Hülsemann. in Brev. Theol. c. XIX. §. 26. p. 36.

§. 3. Regerunt Pontificii varia, quæ diluta sunt in Hódonomia Papæa. (u) Wangnereck quatuor objicit: (x) 1. Si Lutherus solum in virtute & intentione DEI fuit obligatus ad impugnandum Papatum; Ergò immediatè à solo DEO est vocatus. Resp. negatur consequentia, mediata vocationem esse opus divinum, utrinque in confesso est: ad hoc autem expediendum, DEUS non usurpat virtutem & intentionem Episcopi ordinantis, sicut nec in aliis operibus, ex divina *τῆς* mediata per hominem peragendis, sed opus Episcopi, quod tanquam minister Ecclesiæ peragit. In quo opere divinæ cogitationes & consilia ab humanis intentioni-

tionibus toto cœlo differunt. Nec quærendum, quid Episcopus ordinans intendat, sed quid DEUS intendi velit. Proinde ordinantes, si à patefacta DEI voluntate aberrant, errant. 2. Distinctione inter intentionem primariam & secundariam enervari omnes contractus & pacta civilia. Resp. est iterum consequentia falsissima: quod enim est commercium divinarum ordinationum & contractuum humanorum. In divinis ordinationibus causa principalis est DEUS: in contractibus civilibus homo. Itaque in his hominis contrahentis, in illis DEI ordinantis voluntas & intentio est respicienda. 3. Si illa distinctio obtineret, lapsuram esse omnem obedientiam. Resp. non nisi cæcam. 4. Determinatio vocantis, qui adstringit vocatum ad expressam formulam, aut nullam habet obligationem aut aliquam. Non nullam, aliàs & Lutherani in re serialuderent, qui ordinandos adstringunt ad Augustanam Confessionem & Formulam Concordiæ. Ergo aliquam. Respond. illuminata conscientia obligat, erronea autem conscientia etiam si obligat ad omissionem actus, qui est contra conscientiam, in rebus indifferentibus: tamen peccat, si omittit id, quod divinâ ordinatione determinatum est, licet putet secundum conscientiam erroneam se rectè agere. Error igitur removendus est, & conscientia illuminanda. Valide itaque obligatus fuit (y) Lutherus, & non fuit. Fuit quoad materiam de non dogmatizando doctrinas vanas ab Ecclesia vera damnatas, non fuit, quoad assumentum cœcæ obedientiæ.

(u) Part. I. p. 26. (x) In Anti-Dorsch. p. 416. (y) Hodomor. Pap. part. I. proœm. p. 37.

§. 4. Præterea Pontificii communiter fidelem Ecclesiæ ministrum Lutherum eorum, quæ per Christianum orbem sparsit, dogmatum principem, duce, & auctore usum esse Tartareo Spiritu, *Μαβολικαὶ τῆς* non sine blasphemia in Spiritum S. clamant. Præcipuè Nicolaus Serarius Jesuita (z) in isto mendacio exornando admodum operosus est. Fundamentum, cui istam calumniarum molem superstruxit, est disputatio illa de angulari Missa inter Lutherum & Diabolum, proposita Tom. VI. Germ. Jen. pag. 86. seq. Serarius opinatur illam narrationem esse veram, realem, actualem, externam disputationem inter Lutherum & Diabolum corporali aliqua specie ei præsentem, per omnes circumstantias,

F 2

ita

ita ut recensetur habitam, ex qua Lutherus sententiam suam de Missa dicerit. Sed fallitur Jesuita. Lutheri mens fuit, Augustinianos Patres docere Missam privatam lubrico inniti fundamento, & tales rationes pro ea stabilienda adferri, quibus mens Christiana in tentationibus omnino non possit acquiescere, ad eos autem convincendos utitur singulari artificio logico. Primò rem totam per μεταχηματισμὸν proponit. Fingit sibi adversarium (α), quo stratagemate Paulus Apostolus (β) in suis Epistolis frequenter utitur. Introduceit verò adversarium collocutorem talem, qui ipsi ab initio tanquam Pontificio horribilis, imò Diabolus visus fuit, qui ita audacter contra Ecclesiam ejusque fidem, intentionem, & consuetudines disputet, ac peritus est acerrimè affligere teneram conscientiam, eam acutissimis argumentis erroris atque delicti convincendo. Mox hujus collocutoris argumenta proponit, suas subjicit responsiones obsoletas, tanquam adhuc pontificius; quas infirmissimas esse & vanissimas statim experitur, adversario verbum DEI & ordinationem, contra fidem & intentionem Ecclesiae prætentam, urgente. Deinde verò Lutherus claris & apertis, quid velit, verbis edisserit, nempe, propter æternam animæ salutem Missam semel abrogatam non esse reintroducendam, cum sit abominatio coram DEO. Regerit Serarius, si Lutherus hanc disputationem finxit, est mendax; Verum hoc modo Jesuita ipsum Christum criminatur. Nonne Christus multas parabolas protulit de rebus non quidem gestis, quæ geri tamen potuissent, vel etiam non potuissent. Nota est parabola de colloquio inter divitem & Lazarum, ita graphicè delineato, ac si reverà tale colloquium inter divitem & Lazarum incidisset: quod tamen nunquam factum. Absit verò per omnem modum, ut Christo propterea mendacium tribuamus. Adversariosum autem opinioni quàm plurima obstant, locus disputationis, qui est cor: prolatio argumentorum & responsionum mutuarum momentanea: comparatio disputationis cum tentationibus, quas sancti Prophetæ, pii alii, imò Sanctus Sanctorum Christus in agone suo ultimo perpeßus est. Fundamento itaque adversariosum destructo, Diabolum auctorem doctrinæ Lutheri non sine blasphemia dici patet. Etenim jam illuminatus DEI verbo, quàm horrendum missificatio sit peccatum, agnovit, unde angor conscientiae, tristitia, cogitationum conflictatio, quam desperatio secuta fuisset, nunc verbo Evangelii de Salvatore Christo anxium sublevasset animum.

animum. Pergit Serarius calumniandi libidine actus. Si ante disputationem cum diabolo eadem illa, quæ (γ) postea disputando infringere studuit, falsa esse scivit, hypocrita fuit mendacissimus, quod eadem non prius impugnavit. Verum enim verò extant conciones, à Luthero in sacello quodam Collegii Augustinianorum Anno M. D. XVII. & M. D. XVIII. atque ita triennio antequam in arcem Wartburg deductus esset, habitæ, in quibus clarè & publicè confessus est, Missam privatam institutioni Dominicæ esse adversam. Tandem esto, Lutherum doctrinam, quod Missæ sacrificium & transmutatio sit abominatio coram DEO, à diabolo accepisse, num ideò ejus discipulus; & Paulus à monitore diabolo accepit doctrinam de humilitate, num autem Paulus diaboli discipulus. Ita ergo argumentum est formandum: Quicumque aliquam doctrinam erroneam à diabolo suggestam, & ex ipsius mendaci ingenio originaliter promanantem accipit, is est ejus discipulus; Ita minor vera est de Pontificiis, non Luthero, aliud enim est ex discipulari obedientia aliquam doctrinam accipere in pugna, aliud tentationibus diaboli sapientior & peritior fieri.

- (x) Tom. III. Oper. Theol. tract. de Luthero Magistro. (α) Vid. Bericht von der Disputation des Teuffels mit Luthero im Absage-Brief / pag. 383. seq. (s) Vid. Polemosoph. Sacr. p. 198. (γ) In tract. de Luthero Magistro, pag. 223.

§. 5. Acerbè opprobrant Luthero adversarii, quòd in doctrina sua inconstans fuerit, & sibi ipsi contradixerit. (δ) Jodocus Coccius, Bileveldianus Theologus & Canonicus Juliensis, in Thesauro Theologico controversiarum fidei LXXX. antilogias Lutheri recenset, quæ non omnes ejusdem sunt ponderis. Enimverò antilogiis Lutheri annumerat primò errores, quos Lutherus nunquam docuit. Deindè doctrinæ falsas, quas in principio certaminis non satis intellectas retinuit, postea rejecit; Tertiò quæstiones, quas affirmavit vel negavit diverso respectu. Quoad primum genus antilogiarum Luthero aperte fit injuria; ad secundum ipse respondet: (ε) veritate agnita, coactus sum quædam meorum retractare, sicubi bona de Papatu, & de iis, quæ extra Scripturam docentur, scripsi; denique adhuc revoco, & ex animo doleo, si quam syllabam pro bono Papæ & ipsius regno unquam scripsi (ζ). Si autem hoc est, sibi non constare in dogmatibus, si quis aliter sentiat, cognita veritate, &

errore revocato, quàm antea senserat, obsecro quis vel sapientissimorum vel sanctissimorum virorum sibi unquam conficit. Tertium genus malum Cocci animum prodit; siquidem, ut catalogum antilogiarum prolixiorum redderet, quæstiones illas pro diverso respectu distinctè decimas apposuit. Coccio impudentior est Pistorius, (u) Lutherum mutationis doctrinæ & fidei quotannis factæ perfricta fronte accusans, à quâ calumnia Lutheri famam vindicarunt Theologi Württembergici in tract. Germ. cui titulus: *Christlicher/bescheidentlicher und gründlicher Bericht über das Laster-Buch Pistorii, welches er Anatomiam Lutheri genennet*; multis argumentis confirmantes, quod Lutherus in summis fidei nostræ articulis eandem sinceram doctrinam constanter docuerit, quamvis majore luce posterioribus annis. Conf. D. Phil. Marbach. Apol. Christian. Concord. (θ) D. Joh. Gerhard. Confess. Cathol. (ι) M. Georg. Dedeken. Consil. (κ) Suis cum somniis militat Ræmundus, quando scribit; (λ) quasi verò Spiritus S. ei, cui gratiam suam præstare vult, ex dimidia tantum parte veritatem, ex dimidia falsitatem revelet. Quis enim Lutheranorum hoc unquam dixit, Spiritum S. falsitatem revelare, nos verò transformari de claritate in claritatem à Spiritu DEI, dicit Paul. 2. Cor. III. 18. Ejusdem valoris est illud Pistorii argumentum: (μ) Quicumque ita illuminantur, ut Prophetæ & Apostoli, illi non minutatim discunt, sed una vice perfecte & plenissimè perfunduntur, præsertim cum ad lucem veritatis accendendam in cœcum mundum à DEO mittuntur. Atqui Lutherus ita illuminatus est, &c. Ergo. Ultramque præmissarum negat D. Lucas Osiander in tract. cui tit. *Gernere Verweisung/ daß Pistorius nicht auß Zwang seines Gewissens und rechtmässigen Urtheils vom H. Evangelio zum Pabsthumb abgefallen; in der Vorrede.* (ν) Nam majoris consequentiam infringit exemplum Apostolorum. Minoris autem falsitas inde constat, quia Lutherus non immediatam coelestem illuminationem jactavit, sed beneficium mediatae coelestis illuminationis grata mente prædicavit. Nec Lutherus omne judicium rejecit, aut sibi infallibilitatem arrogavit, sed ad Scripturæ S. judicium semper provocavit, rejecto corrupto judicio Papæ, Conciliorum, Universitatum, & aliorum Papæ mancipiorum. Gretseri commentum nimis crassum est. Ille enim fingit, (ξ) Lutherum eo fuisse ingenio, ut si quid dogmatum à se sparsorum infelicem exitum sortiri cerneret, id ipse inter

inter primos acriter oppugnatum, occurreret. Nimis infrunitus sit oportet, qui hæc credit, cum quanta animi constantia Evangelium prædicaverit, etsi orbis terrarum in partes scinderetur, omnibus sit notissimum. Calviniani & Zwingliani ut Lutherum invitum in suas partes trahere possent, commenti sunt, cum ante obitum sententiam suam de Coena Domini mutasse. Hujus commenti vanitatem in apicem produxerunt, (o) cum D. Ægid. Hunnius in tractatu de sententia Lutheri, de unione duarum naturarum in Christo, & communicatione idiomatum; tum D. Philip. Marbachius p. m. in Apolog. Christ. Concordiæ, (π) cujus hæc sunt verba: Lutherus ad extremum usque spiritum adeo constanter & immotâ fide confessioni suæ adhæsit, ut hujus ipsius articuli causa omnes Theologos & ministros Ecclesiæ Wittebergensis ad se vocarit, & sciens magnâ animi alacritate testatus & confessus sit, se à simplicitate clarissimorum Christi in sacra Coena verborum, ne latum quidem pilum posse recedere, verum ad extremum usque spiritum constanter vel-
le insistere.

- (δ) Tom. I. Lib. VIII. Artic. VII. p. 1038. (ε) Tom. II. Lat. Jen. p. 550. (ζ) Tom. II. Latin. Jen. p. 551. (η) In præfat. Anatom. Spirit. Luth. pag. 26. (θ) Cap. X. p. 172. (ι) Lib. II. part. II. Artic. IX. Append. p. 536. b. (κ) Vol. I. p. 9. (λ) Lib. II. c. X. num. 7. pag. 184. (μ) In Epist. III. ad D. Pappum p. 207. (ν) Pag. 7. 8. (ξ) In Luth. Academ. c. III. p. 27. (ο) Tom. I. Op. Lat. p. 290. seq. (π) Cap. X. p. 174.

CAPUT IX.

Lutherus Doctor Theologus.

§. 2. Anno M.D.XII. cum Româ, composito inter Vicarium Generalem & Collegia dissidio, Wittebergam reversus esset, de gradu Doctoratus ei conferendo cogitari captum est: ad quem suscipiendum D. Staupizius seriò eum defugientem & recusantem hortatus est, pecuniam ad sumptus, ab Electore Friderico Saxonie Duce accipiendam, promittens. Cessit tandem D. Staupizio Lutherus, ejusque mandato Lipsiam profectus pecuniam in hos usus destinatam accepit. Licentiatus Theologiæ pronuntiatus est die Francisci dicti anni. (e) Vesperatus est d. XVIII. Octobr. In Doctorem promotus d. XIX. ejusdem mensis & anni per Andream Rodolphi Carlostadium Archidiaconum, in Ecclesia
orianum

omnium Sanctorum, quæ arcis dicitur, publicâ solennitate pro more omnium Universitatum. Ad quam Solennitatem suis literis invitavit Conventum Erfordiensem sui Ordinis, die Mauritii Anno M. D. XII. datis, postea in summis tentationibus & persecutionibus (ε) se hoc suo Doctoratu consolatus est.

(ε) D. Hülsemann, in Brev. Theol. c. XIX. §. 27. p. 364. (ε) Matthes, conc. I. pag. 7.

§. 2. Dente theonino Lutherum Doctorem rodunt Pontificii Scriptores; Gretserus Jesuita ita (τ) garrit: Lutherus à catholica fide defeciscendo, & nova dogmata procudendo, in perjurium incidit. Nam cum Doctor crearetur, juravit, se illam fidem propugnaturum, quæ tum in Ecclesia Wittebergensi vigeat, & quam profitebantur illi, quorum autoritate Academia illa fundata & privilegiis ornata fuerat, qui erat Pontifex Romanus, Imperator, & Fridericus Elector. Serarius Jesuita (υ) querit, cur quorum in Doctoratus adeptione auctoritatem fecerit plurimi, eosdem in Doctoratus ademptione nihili faciat. Ad ista mali calami ἐξερδισματι respondemus; 1. Lutherum non defecisse à Fide Catholica, nec deseruisse communionem sive externam sive internam cum Ecclesia Romana antiqua. Sed Leo X. eam rupit per tyrannicam Lutheri excommunicationem, eique adhaerentium, pendente appellatione ad universale, pium, liberum, & Christianum Concilium, interposita. Rupta per hanc tyrannidem externâ communionem, Lutherus tamen servavit internam fidei & charitatis communionem cum Ecclesia universali ipsaqve Romana. 2. Lutherum juramentum præstitum non violasse. Siquidem juramenti formula, Licentiandis & Doctorandis Theologis dicenda, ex prima fundatione Academiae Wittebergensis nihil requirit, quod ad doctrinam & obedientiam superioribus præstandam pertinet, quod Lutherus non observaverit. De Romano autem Pontifice & ejus decretis ne γερῶ reperire est in universa illorum statutorum serie, quæ hodieque in collegio illius Universitatis Theologico incorrupta asservatur. 3. Nec Lutherus de obedientia Romanæ Ecclesiæ præstanda quicquam unquam remisit, quatenus Romana Ecclesia ex orthodoxorum Patrum scriptis nota est. 4. Lutherus de jure non amisit titulum, honores, & privilegia Doctoris, quia Fridericus Elector & Universitas Wittebergica, quorum tamen interesset, & sine quorum auctoritate degradari non poterat, in istam à Serario præ-

præfensam degradationem non consenserunt. Sed esto, amisisse Lutherum ista omnia, non tamen amisit mediatam divinam vocationem; nec Cæsar juramentum, quò se Lutherus ad prædicationem in solenni Doctoratus actu obligavit, solvere potuit; (Φ) nec ideò, quia Pontifex & Imperator ei prædicatione Evangelii interdixit, eum ex Imperio proscripsit, hæreticum proclamavit, ad inferos damnavit, vocationem suam deserere debuit. Sed dicendum ipsi fuit cum Apostolis; *πρωταρχὲν τοῦ θεοῦ μάλλον, ἢ ἀνθρώποις*. Sensit hanc obligationem Lutherus. Inde ait (Χ); conscius mihi sum, me reluctantem serio perpulsum esse ad suscipiendum nomen & titulum Doctoratus, ibi cæpi ab eo die, quò mihi ut Doctori jurato, juxta jura Pontificia & Cæsarea primum demandata est provincia publicè in Scholis docendi, enarrare Scripturam, & docere auditores, neque adhuc bonâ conscientia deserere possum locum, aut hoc ministerium, etsi Cæsar aut Papa, vel alii sub pœna banni interminerentur, ne doceam verbum: illam tamen provinciam rectè docendi, quam semel subii, non sine religione jurisjurandi oportet me ad finem profiteri (Ψ). Nam certus sum aliquando moriendum, & in adventu Domini nostri Jesu Christi rationem reddendam, de veritate vel tacita, vel dicta, atque omninò de talento tradito, ne ipsum abscondisse judicer.

(τ) In Luthero Academ. pag. 309. (υ) Tom. II. Opp. Theol. Orat. III. Luth. Turc. p. 167. (φ) D. Nicol. Hunnius in tract. vom Verussj Luthers/cap. VII. p. 214. seq. (χ) Tom. III. Latin. Witteberg. pag. 82. (ψ) Tom. I. Lat. Jen. p. 391. b.

§. 3. Sui ingenii perversitatem in aprium profert Gretserus, quando asserit (ω); ex Lutheri doctrina seqvi, Lutherum non fuisse Doctorem Sacrae Scripturae: hoc ut tenebrarum Studiosis credibile reddat, ita ludit potius, quàm seria agit. Lutherus dicit, Doctorem Scripturae Sacrae nemo facit, nisi Spiritus S. Lutherus nunquam à Spiritu S. creatus est Doctor S. Scripturae; E. Nam si Lutherus unquam à Spiritu S. Doctor S. literarum renunciatus est, dicat nobis locum hujus promotionis, nomen annum, diem. Proferat testes & testimonia, nam aliàs fidem non inveniet. Deindè quis huic promotioni interfuit, quid ultro citroque actum & dictum. Quâ specie Spiritus S. tantus Promotor aspectabilem sese exhibuit, ubi convivium celebratum, qui interfuerunt, &c. Hæc Gretserus, qui ex fastu Jesuitico sibi imaginatur, in regno cœlorum omnia

G

mnia

omnia fieri cum externa visibili pompa. Qvi in colloquio Ratisponensi (a) clamavit: Si sacra Scriptura & Spiritus S. per eam loquens potest damnare & absolvere, dicta sententia, assit, assit, assit, & me Gretserum condemnet, absolvat autem Heilbrunnerum, hâc formâ verborum: Tu Jacobi Gretseri malè sentis, & cecidisti causa tua, tu Heilbrunnere vicisti, omninò contra verbum Christi, Luc. XVII. 20. 21. *ὅτι ἐρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως. Οὐδὲ ἐρχοσιν: ἰδὲ ὡδε, ἢ ἰδὲ ἐκεῖ, ἰδὲ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐν ὑμῶν ἐστίν.* Qvod hic Christus dicit, regnum DEI non venit cum observatione, id ad omnes gratiosas Spiritus S. in Ecclesia operationes applicandum est. Sanè Spiritus S. est, qvi spiritualem lucem salvificæ agnitionis in nobis accendit, qvi novas creaturas ex nobis facit. Num autem hoc operatur Spiritus S. cum observatione πολλῆς Φαντασίας, (b) externæ pompæ, luxûs, fastûs, captiosa superstitione, cum demonstratione sensuali, ut dicere queas, in hoc vel illo loco illuminavit hunc Spiritus S. hoc vel illò modò, his vel illis præsentibus, sed illa demonstratio sit oculo fidei, sit intra nos, secundùm divinam promissionem, Esaia LIV. 13. Omnes filii tui, docti à Jehova. Sic Lutherus à Spiritu S. creatus est Doctor, cujus beneficii ipse in corde suo fuit certissimus. Illa autem ἐλαμψις τῆς ἀγίας πνεύματος obtigit Luthero non repente, una vice in primo statim ad reformationis opus impulsu plenissima, sed successive, sicut ipse fatetur; (c) Sum unus ex illis, qvi scribendo & docendo profecerunt, non ex illis, qvi de nihilo repente sunt summi, cum nihil sint neque operati, neque tentati, neque experti. (d) Confessus quoque est gratâ mente, se valdè promovisse adversariorum operâ, ut cum negasset Papatum esse divini, admisit, esse humani juris, sed ut legit subtilissimas subtilitates adversariorum suorum, certissime cognovit, Papatum esse regnum Babylonis. (e) GOTT hat mir einen fröhlichen Geist gegeben / der ließ sich verachten / und sie stürmen / und gab nichts auff ihr Lügen und Trebel / damit drungen sie mich hinein / daß ich je länger je mehr fand / und je mehr sie schrieben / je röllter / nârrichter und unverschâmbter sie logen / biß daß sichs funden hat / daß Pabsthumb / Bisthumb / Stifft / Closter / mit aller Psafferey / Möncherey / Nonneren / Messen / Gottesdiensten eitel verdamte Secten des Teuffels seynd.

(a) In

(a) In Luth. Academ. c. XXVI. p. 289. 290. (a) Basilius de Varna part. II. Analyf. Dial. Protoc. colloq. Ratifpon. p. 40. (b) Confer Theolog. Confcient. part. II. Dial. III. p. 452. feq. (c) In præf. Tom. I. Lat. Jen. (d) Tom. II. Lat. Jen. p. 273. a. (e) Tom. II. Germ. Jen. p. 148. a.

§. 4. Stat itaqve ſententia adhuc noſtra, Lutherum fuiſſe Docto- rem Theologiæ, ſed non ſyncreticæ, iis, qui libenter in hoc mundo mol- libus incedunt veſtibus, pergratæ, quiqve cum Eraſmo Roterodamo (f) falli malunt in nonnullis, quàm magno orbis tumultu pro veritate digla- diari. Contra quem Syncretiſmum multoties ſeriò clamat in Com- ment. Epiſt. ad Galat. (g) Maledicta, ait, ſit charitas & concordia pro- pter quam conſervandam periclitatur verbum DEI. Sinamus eos ampli- ficare concordiam & charitatem Chriſtianam. Nos contra amplifice- mus majeltatem verbi & fidem. Charitas negligi poteſt in loco ſine pe- riculo, non item verbum & fides. Charitatis eſt omnia tolerare, omni- bus cedere, contrà fidei eſt prorfus nihil tolerare, nemini cedere. Chari- tas libenter cedens, omnia credens, condonans, & ferens, ſæpè luditur, de luſu tamen nihil incommodi, quod verè incommodum dici poſſet, ac- cipit, h. e. non amittit Chriſtum, ideoqve non offenditur, ſed retinet conſtantiam ſuam in benefaciendo, etiam erga ingratos & indignos. Con- trà in re ſalutis, quando fanatici homines mendacium & errores docent ſub ſpecie veritatis, & imponunt multis, ibi certè non eſt exercenda cha- ritas, neqve approbandus error. Hic enim non amittitur beneficium in ingratum collatum, ſed amittitur verbum, fides, Chriſtus, vita æterna. Hæc dixi multis, pro noſtris confirmandis, & ad docendos alios, qui for- taſſe noſtrâ conſtantiâ offenduntur, nec putant, nos iſtius conſtantiæ cer- tas & graves cauſas habere; nihil igitur nos moveat, quod tantoperè ſtu- dium charitatis & concordia jactant. Qui enim non diligit DEUM & verbum ipſius, nihil refert, quid & quantum is diligat; alibi (h) Sacra- mentarii amplificant nobis remiſſionem peccatorum, & accuſant nos eſſe pertinaces. Sic ſcaves homines ſe & ſuam cauſam ornant, & nos invidiâ apud multos gravant. Nulla res, teſtis eſt mihi Chriſtus meus, tam vehemente nunc aliquot annis me cruciavit, ut illa in doctrina diſcordia, cujus me authorem non eſſe noverunt optimè etiam ipſi Sacramentarii, ſi modò veritatem fateri volunt. Idem enim, quod ab initio hujus cauſæ credidi & docui de juſtificatione, de Sacramentis, & de omnibus aliis do-

Strinæ Christianæ articulis, adhuc hodie, nisi majore certitudine, (ea enim aucta est studio, usu & experientia, deinde magnis & crebis tentationibus) credo & profiteor; & quotidie Christum oro, ut in ea fide & confessione me conservet & corroboret usque ad diem adventus sui gloriosi. Deinde manifestum est, per totam Germaniam à nemine fuisse primum impugnata Evangelii doctrinam, præterquam à Papistis, donec prodirent Sectarii cum suis opinionibus novis. Hi primi perturbaverunt Ecclesias ab illo tempore subinde plures, ut aliter fieri non potest, exorta sunt Sectæ. Quare contra conscientiam suam hanc insigni injuria nos afficiunt. Sed facile possemus istius injuriæ oblivisci, & eos suscipere, ac spiritu mansuetudinis instaurare, si modò redirent in viam, & recto ordine nobiscum incederent, si piè de Cœna Domini & aliis Christianæ doctrinæ articulis sentirent & docerent. Quod autem solum amplificat charitatem & concordiam, & causam Sacramenti extenuant, quasi levis momenti res sit, quomodocunque de Evcharistia sentiamus, hoc nobis non est ferendum, &c. Malo igitur, ipsos unâ cum toto mundo à me discedere, & mihi inimicos esse, quàm ut ego à Christo discedam: id quod fieret, si, relicto ipsius simplici & manifesto verbo, vanis illorum somniis, quibus Christi verba ad suam sententiam detorquent, adhærerem. Similes Lutheri sententias vide annotatas in (i) Syncretismo detecto, & (k) in der Catechismus Milch. Miramur itaque non immerito, quod Pareus sine fronte scribit: Lutherum concordiam iniisse cum Ecclesiis Helveticis, quas sciebat & videbat corporalem esum carnis Christi non credere. Melancthonem agnovisse pro collega & fratre orthodoxo, ejusque scripta magis quàm sua commendasse Ecclesiis, quantumvis sciret, non minus, quàm nos omnes sciamus, eum in hac quaestione ab ipso dissentire, nobiscum consentire. At contradicit 1. ipse Lutherus, tantum, inquit, id concessimus, ut Fratres quidem non essent, sed tamen charitate (quæ etiam hosti debetur) nostrâ non destituerentur. 2. Consensui Helvetico reclamât historia, quam prolixè deducit D. Hutterus in Irenico cap. XXI. D. Phil. Marbachius p. m, in Apol. Lib. Christian, Concord. c. X. p. 173. seq. 3. Dies docuit Philippum à se ipso mutatum: agnitum à Luthero Philippum priorem non alium à se ipso, post beatam Lutheri ἀνάλυσιν, factum. Sicut demonstrant D. Leonhardus Hutterus in explic. Christ. Concord. p. 14. seq. D. Phil. Marbachius in Apolog. Christ. Concord. cap. IX. p. 169.

(f) Lib.

(f) Lib. XII. Epist. p. 561. in Epist. ad Gvilhel. Montioium. (g) Tom. IV. Lat. Jen. p. 137. & 160. (h) Tom. IV. Lat. Jen. p. 181. (i) Sect. IV. S. 42. p. 91. (k) Part. IV. p. 172.

§. 5. Non fuit Lutherus Doctor hæreticæ pravitatis, quemadmodum adversarii vociferantur. Floremundus Ræmundus: (l) Lutherus innumerabiles Sectas peperit, quarum CCXII. distincta nomina obtinuerunt. Alphonfus de Castro: (m) Lutherus ad nihil aliud natus esse videtur, quàm ad revocandum & reducendum in Ecclesiam pestilentes errores, ab eadem jam olim explosos, atque ejectos. Spondanus: (n) Nihil ferè aliud præstitit, quàm quod antiquorum hæreticorum blasphemias in unum conjunxit. Jodocus Coccius illas antiquas Sectas, quas Lutherus revocasse dicitur, recenset in suo Thesauro Theologico. (o) Asserit Lutherum reintrodixisse errorem, 1. Simonis Magi, qui nihil liberò hominis arbitriò, sed omnia fatò fieri voluit. 2. Gnosticorum & Agnoetarum, qui Christum ignorantem, & quasi sub cujusdam pædagogi ferula alphabetum discantem fingeant. 3. Cerdonis & Marcionis, qui Apocalypsin Johannis rejiciebant. 4. Florini, qui DEUM dixit auctorem esse mali. 5. Montanistarum, qui poenitentiae virtutem velut nimium rigidi sustulerunt, erubescerent confiteri peccata quasi justis. 6. Manichæorum, qui damnant naturam hominum, & liberum arbitrium negant, & docuerunt Baptismum nihil salutis adferre. 7. Seleucianorum, qui dicebant, malum esse DEUM. 8. Messalianorum, qui negabant, Baptismum & Eucharistiam aliquid prodesse ad animæ sordes expiandas. 9. Jacobitarum, qui confessiones peccatorum suorum non Sacerdoti, sed soli DEO latenter faciunt. Bellarminus Luthero Eutychianismum affingit, quia in Libro de Conciliis scripsit; Divinitatem esse passam. Johannes Pistorius Lutherum in primis onerat accusatione (p) Arianismi, quia 1. Esa. IX. 6. nomen Hebræum EL reddidit per *Krafft* / ad Deitatem Christi labefactandam; 2. Quia scripsit, anima mea odit verbū *δυοσμι*; 3. Quia displicuit ipsi nomen Germanicum *Dreyfaltigkeit*. Nicolaus Serrarius Jesuita (q) conviciatur Lutherum Hæresiarcham, qui variis Sectis ortum dederit. Calvinianos, Anabaptistas, aliosque similes Lutheri esse discipulos. Hoc inde constare, quia Lutherum primum suum inter homines magistrum agnoscunt, profitentur & laudant ipsi Calviniani, Anabaptistæ & alii; quia Zwinglius, Schwenckfeldius, Anabaptistæ,

viam, quam ille monstravit & praeivit, ingressi sunt; quia in dogmatibus, quae ipsos ab Ecclesia Catholica dissociarunt, omnes conspirant. Verum enimvero jam olim Erasmus in literis, mox à principio certaminis ad Albertum Archiepiscopum Moguntinum scriptis, has & similes calumnias ex mero odio effusas esse detexit, scribens; Nunc Theologi quidam, quos ego novi, Lutherum insanis clamoribus apud populum traducunt, & Virum sanctissimis ac virulentissimis obreptionibus lacerant, nihil habentes in ore praeter haereses & haereticos. Negari non potest, hic (Lovanii) clamatum fuisse apud populum odiosissimè ab iis, qui Libros Lutheri nondum viderunt, compertum est, quosdam nominatim damnasse, quae non intellexerunt. Compertum ab his damnata ut haeretica in Libris Lutheri, quae in Bernhardi & Augustini Libris ut orthodoxa, imò ut pialebantur. Quo verò consilio Veterum Haeticorum nomina in Lutherum congeserint, quis est qui non olfaciat: nempe ut Lutheri nomen facerent quam possent odiosissimum. Deinde id, quam malignè factum sit, facileprehendunt etiam mediocriter eruditi. Nam primò in illa tota accusatione, à Coccio contexta, perpetua committitur *ἀσυλλογισία*, & conficitur argumentum ex utraque affirmante in secunda figura. Haeticus ille vel iste hanc vel illam doctrinam statuit; Lutherus eandem doctrinam fovet; Ergò est haeticus. Deinde sunt vitiosae consequentiae, quas ex Lutheri assertionibus, non deducere sed, extorquere conatur, quibus publica Lutheri Scripta reclamant. Nam Lutherus non revocavit antiquas haereses, sed novitates, errores, superstitiones, per Papam in Ecclesiam introductas, oppugnavit, & antiquam fidei Apostolicæ doctrinam renovavit. Tertio in rei veritate Lutheri haereses fuerunt, quod Thomæ non multum tribuit, quod minuit quæstum veniarum, quod ordinibus mendicantium parum tribuit, quod Scholasticis dogmatis non tantundem detulit, quantum Evangelii, quod neglexit humanas disputatorum argutias. Hæ nimirum fuerunt haereses Lutheri intolerabiles. Olim haeticus habitus fuit homo, (r) à Spiritu mendaci excitatus ex *πλεονεξία* ἢ *κρυποδοξία* aut alio affectu malo, ex Ecclesia vera, eò quod ei fidei consanguinitate conjunctus aut nunquam fuerit, aut esse desierit, egressus seu locali seu causali egressione in mundum, qui non solum fundamentum fidei ac articulos fundamentales non confitetur, ac pertinaci errore negat, sed etiam voluntario ac malitioso mentiendi studio

dio seducere paratus est. Hujus definitionis singula membra Luthero non competere, in Antichristosophia (f) ad oculum demonstratur. Bel-
larmini accusatio iniqua est. Nam Gregorius de Valentia (t) istam
phrasin excusat in Vigilio Eutychianorum oppugnatore. Certissimum
est, inquit, Vigiliū Divinitatem pro DEO ipso dixisse, qui eā quidem
ratione impassibiliter passus esse dici potest: quia cū idem passus sit car-
ne & humanitate, nihil tamen passus est, aut pati potuit divinitate. Pa-
riter vana est Pistorii objectio. Nam τὸ EL per abstractivam vocem
Kraft Lutherus reddidit, quia vox illa suā naturā & origine significat
virtutem & potentiam, quæ solius DEI propria; hīc autem referuntur
nomina officii, nec desunt loca alia pro confirmanda Deitate fortiora.
Vocem ὁμοῦσιον in explicatione mysterii Trinitatis non solum frequen-
ter adhibet, sed etiam strenuè pro ea pugnat: nec categoricè, sed hypo-
theticè loquitur. (u) Quod si anima mea odit verbum ὁμοῦσιον, & no-
lim eā uti, non ero hæreticus. Qvis enim me coget eā uti, modò rem
teneam, quæ per Scripturas definita est. Pulchrè Basilius Lib. II. contra
Eunomium: ἐκ ἐν ψόφῳ ἀέριον, ἀλλ' ἐν δυνάμει τῶν σημανο-
μένων τὸ εὐσεβές. Vocem Germanicam Dreyfaltigkeit / quod tri-
plicitatem potius, quàm Trinitatem significat, dicit mysterium Trinitatis
ineffabile non exprimere. Cæterum in Confessione Augustana testatur,
se amplecti Symbolum Athanasianum, in quo res & nomen Trinitatis
habetur. Hæresiarcha non fuit. De Calvinianis, Zwinglianis & Ana-
baptistis Lutherus ex 1. Joh. II. 19. dixit: ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθεν, ἀλλ' ἐκ ἰσταν
ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν μεμνημένοι, ἀν' μεθ' ἡμῶν: ἀλλ' ἵνα
φανερῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν. Digna certè sunt ob-
servatu Lutheri verba, (x) quæ pro sua defensione protulit. Satan,
inquit, multos occidit, qui constanter confessi sunt, hanc nostram do-
ctrinam esse sanctam & divinam, quorum sanguine Ecclesia non deleta,
sed rigata est. Cū igitur hāc viā nihil promoverit, suscitāt nequam
Spiritus impios Doctores, qui primò nostram doctrinam probant, & eam
nobiscum communi consensu docent. Postea verò dicunt, hanc esse
nostram vocationem, ut traderemus prima rudimenta doctrinæ Christia-
næ, sibi autem revelata esse divinitus vera mysteria Scripturæ, & in hoc
vocatos esse, ut ea mundo aperirent (y). Itaque non nostra, sed Anaba-
ptistarum, Sacramentariorum & aliorum fanaticorum Spirituum culpa
est, quod tot Sectæ in Ecclesia existunt.

(l) Lib.

- (1) Lib. III. c. XI. p. 267. (m) Lib. X. adversus hæretic. p. 300. b. (n) Annal. Tom. II. Anno 1520. §. 1. p. 335. (o) Tom. I. Thesaur. Theol. Lib. II. Artic. III. p. 117. (p) In disceptat. de Eccles. pag. 104. & in Epist. III. ad D. Joh. Pappum. (q) Tom. III. Oper. Theol. tract. de Luth. Magistro, c. XIII. p. 252. (r) Antichrist. Sect. I. Artic. V. p. 171. (s) Sect. II. Artic. III. p. 511. seq. (t) Lib. II. contra Ubiquit. c. I. §. At inq. D. Petr. Haberkorn. Syntagm. II. disp. de Myster. Trinit. disp. X. pag. 319. (u) Tom. II. Germ. Jen. p. 243. (x) Tom. IV. Lat. Jen. pag. 10. (y) Tom. IV. Lat. Jen. p. 19.

§. 6. Non fuit Lutherus Doctor novæ doctrinæ. Ad tribunal Spiritus S. in sacris literis loquentis, perpetuo provocavit B. Lutherus in suis de Religione disputationibus: undè magnâ animi præsentia omnes veritatis hostes compellat his verbis: (z) Nos audacter ab adversariis nostris postulare audemus, ut vel unum locum, vel articulum Scripturæ proferant, quem irritum fecissemus, & non rectè doceremus, siquidem in Augustanis Comitibus ipsi confiteri coacti sunt, doctrinam nostram esse merè Scripturam; illi verò ob hoc nos damnant, quod Pontificia decreta & traditiones non observamus. Hoc monumenta publica confirmant. Nam in Comitibus Augustanis celeberrimis illis, Anno 1530. habitis, viginti & unus Theologi Pontificii, à Magistratibus suis interrogati, confessi sunt unanimiter, Lutheri doctrinam Propheticis & Apostolicis Scriptis refutari minimè posse. Ex his firmissimum fuit argumentum: Quæcunque doctrina cum antiquissimis veritatis tabulis, Scriptis nimirum Propheticis & Apostolicis convenit, illa non est nova, sed antiquissima. Lutheri doctrina cum antiquissimis &c. Ergo. *Φαινομένως* itaque duntaxat nova est, quia assuetis, & innutritis errorum Papalium illecebris, longo tempore dominantibus, visa fuit nova. Sic doctrina Christi Judæis atque gentilibus videbatur nova, quia majorum suorum superstitionibus erroribus & idololatriis longo tempore erant innutriti. Similiter & Johannis Baptistæ doctrina videbatur nova Sacerdotibus atque Levitis, nihilominus de ipso dicitur, quòd converterit corda Patrum ad filios. Quanta itaque calumnia est ille Pistorii ruditus! (a) Lutherus DEUM Patrum suorum non reputavit, rejecit DEUM, quem per annos 1500. Patres ipsius coluerunt, & quasi mortuus esset cum Apostolis verus DEUS: sic Apostata vilissimus ex somno vel morte post maximum temporis decursum excitare voluit. Planè verò insanum illud est Pistorii argumentum,

tum, quando ita concludit; (β) Quaecunque Religio non solum ab orthodoxis, sed nec ab ullo hæretico unquam ab annis mille quingentis recepta fuit, ea Apostolica non est. Lutheri Religio in tota sua comprehensione à nullo unquam orthodoxo vel hæretico credita vel probata fuit. Ergo Lutheri Religio non est Apostolica, sed nova. Num enim Lutheri doctrina ideo nova, quia à nullo unquam hæretico probata fuit? Num sanæ mentis fuisti Pistori, cum hæc scripsisti? Quod autem Lutheri doctrina orthodoxæ antiquitati conformis sit, testis est, post Chemnitium in Examine Concilii Tridentini, D. Johannes Pappus, qui non modò in genere consensum illum orthodoxæ antiquitatis & doctrinæ Lutheri duabus disputationibus de (γ) causis recusare Synodi Tridentini exposuit; sed & in suis Confessionis Augustanæ & Augustinianæ parallelis singularissimè demonstravit, magnum illud Ecclesiæ lumen D. Aurelium Augustinum cum omnibus Augustanæ Confessionis articulis consensisse, utut Pontificii Scriptores, nominatim etiam Georgius Hæmlinus D. ex eo contraria testimonia proferat.

(α) Tom. V. Germ. Jen. p. 373. (α) In Epist. ad D. Heerbrand. (β) In disputatione, de Eccles. p. 93. (γ) Disputat. V. & VI.

§. 7. Non fuit Lutherus Doctor doctrinæ scandalosæ activè. Idem Lutherus audire coactus est, quod olim Paulus & alii: quod Evangelii doctrina, quam profiteretur, causa sit multorum malorum, qualia sunt seditiones, bella, sectæ, & infinita scandala. Verùm Lutherus hærefes, schismata & impia dogmata (δ), non seminavit, sed prædicavit doctrinam, quæ conscientiam peccantem lege terret, & pœnas divinas denunciat: conscientiam contritam salvificò de Christo unico nostro Pontifice & Redemptore Evangelio erigit; & perpetuò de cruce, non illa perulanti & activa, sed passiva, & persecutionibus tolerandis concionatur, nec non libertatem à Christo partam tanquam thesaurum rectè asserit. Quamobrem culpa non est Lutheri, sed ipsorum impiorum, quod offensi sunt: Etenim isti audientes, damnari impia sua dogmata & idololatricam, irritati, ipsi ex sese progenuerunt scandala, quæ in Scholis vocantur accepta, quæ nec cavenda sunt, nec caveri possunt. *Aug. Reg. d. 57.* Gretserus, nec hic sibi dissimilis, ex ipsa Lutheri doctrina fluere ait; eandem esse malam & scandalosam, utpote ex cujus medullis, ut sic loquar,

H

scle.

scelerum flagitiorumque copia enascatur; Testimonium autem Lutheri pari ratione allegat ac Diabolus Scripturam. Lutheri enim verba ita recitat: (s) Ex hac doctrina mundus semper deterior atque deterior efficitur. Prout videmus homines jam fieri avaritiores, crudeliores, impudiciores, audaciores, nequiores quam antea fuerunt sub Papatu. Cum tamen Lutheri verba (s) ita sonent: Christus Ampt und Weret ist dieses/ daß Er uns täglich Sünd und Tod aufziehe/ und seine Heiligkeit und Leben uns anziehe/ diese Predigt solt man billich mit grossen Freuden hören und annehmen/ sich darauß bessern/ und fromm werden. So fehret sich leider umb/ und wird die Welt auß dieser Lehr nur je länger je ärger/ das ist des leidigen Teuffels Arbeit und Geschäft/ wie man siehet/ daß die Leute iekund geistiger/ unbarmherziger/ unzüchtiger/ frecher und ärger sind/ denn zuvor unter dem Pabstthumb/ was machts anders/ nichts denn daß man diese Predigt nicht mit Freuden annimt/ sondern iederman schlägt es in Wind. Ex quo unico exemplo quid de reliquis Gretleri accusationibus, quæ partim in citati Tractatus c. IX. p. 99. 100. 101. partim in ipsius Agonistico Spirituali c. X. p. 126. seq. continentur, judicandum sit, quavis facile agnoscit.

(d) Philipp. Melanch. Tom. III. Oper. pag. 408. seq. (e) In prolegom. in exam. myst. Placc. c. VIII. pag. 88. (f) In der Hauff-Postilla/ Conc. Dom. I. Advent. p. 3. sub fin. & p. 4.

§. 8. Sed fuit Lutherus Doctor doctrinæ antiquissimæ, sanæ, puræ, piæ, sanctificæ, de se, ex se, & per se nullam vitæ morumque malitiam progenerantis, solatiffuæ, salvificæ, (7) id quod ipsius studia abunde confirmant. Primum ipsius studium fuit Sacrarum literarum lectio, relectio, scrutatio, dilectio, selectio, ardens, humilis, devota. Ad quod studium ipsum excitavit, præter mandati divini auctoritatem, lectionis Scripturæ S. necessitas, summa utilitas, sensuum Scripturæ imperscrutabilis profunditas, Biblici studii eminentissima dignitas, ineffabilis suavitas, ac denique Sanctorum imitatione dignissimorum sincera pietas. Affidua ista verbi DEI lectione & meditatione germanum, nativum & proprium ejus intellectum per DEI singularem gratiam didicit, quò postea tot errores, idolomanias, & furores Antichristi, detexit, refutavit, prostravit,

stravit, & Ecclesiae ipsum DEI verbum lucidum, ab omnibus humanis opinionibus defæcatum, restituit.

(7) Catechismus Wiltch part. I. p. 19.

§. 9. Secundum ipsius studium fuit Sacrarum Scripturarum versio. Ut enim tanto thesauro etiam idiotas viros & mulieres, senes & juvenes, pueros & puellas compotes faceret, Bibliorum ex originali lingua in vernaculam nostram translationem aggressus est, eandemque sedulo labore divinitus benedictio continuavit, eodemque felicissime ad finem perduxit, opus plane admirandum ob perspicuitatem & eloquentiam singularem, ita ut hæc ipsa versio plus lucis adferat lectori, quam plerique Commentarii: nunquam autem hoc opus aggressus est, nisi præmissis ad DEUM precibus ardentissimis, ut secundum voluntatis suæ beneplacitum dignetur eum suâ gratiâ, quò id præstare queat, quod ad divini ipsius nominis gloriam pertinet. Publicationis tempus quod attinet, Novum Testamentum primò omnium prodiit Anno M. D. XXII. Pentateuchus Anno M. D. XXIII. Psalterium, nimirum primum illud exemplar, quod multis in locis ad fontes propius accedit, & à germanico idiomate distat longius, Anno M. D. XXIV. Esaias Anno M. D. XXIX. Anno M. D. XXX. Coburgi in Ezechiele transferendo laboravit. Anno M. D. XXXIV. Wittebergæ in unum demum corpus redegit versiones omnium Librorum Biblicorum, & quidem paulò emendatiores ac magis perspicuas, nisi quod plane nova Psalterii editio accessit germanico idiomati accommodatior. Atque hæc versio ita juncta vocatur vulgo prima Bibliorum Lutheranorum editio. Postea prospexit nobis de secunda, quæ ultima ipsius fuit, ad illam edendam in consilium & auxilium adhibuit D. Johan. Bugenhagen, Justum Jonam, Crucigerum, Melancthonem, Aurogalum. M. Georgius Röer corrector fuit: imò etiam Judæos conduxit & aluit propter hanc causam optimus Lutherus noster, ut omni præsidio instructus, quàm emendatissimam & purissimam ederet versionem: illa prodire capit Anno M. D. XLI. & absoluta fuit Anno M. D. XLII. Observandum tamen porro est, post ultimam hanc correctionem, partim Lutherum ipsum, partim Theologos, qui in Sancto opere perficiendò unà cum ipso laboraverunt, nonnulla mutasse, quas mutationes post beatum Lutheri obitum M. Georgius Röer consilio Doctorum Wittebergensium

gensum editione inseruit. Hoc opere autem suis inprimis Germanis prodesse studuit. Unde ut ad intelligentiam eorum plenius accommodaret, sæpius non tam metaphrasten, quàm paraphrasten agere voluit, & ad sensum respicere, emphaticumque & maximè germanum eundem exprimere. Qui plura de hac Lutheri industria scire desiderat, consulat Lutheri Epistolam vom Dolmetschen. Matthes. conc. XIII. de vita Luth. D. Wolff. Frantz, in præfat. de Interpret. Script. S. & D. Mich. Waltheri Officin. Bibl. Arc. VI. de Script. in gen. p. 361. seq.

§. 10. Tantà autem diligentia non obstante, opus illud Sanctum & inestimabile virulenter fuit exceptum. Joh. Cochleus Ἰεσὺ δὲ ἔγω ita lacerat (b): Qvis satis enarrare queat, quantum dissidiorum turbationumque & ruinarum fomes & occasio fuerit ea N. T. translatio. In qua virjurgiorum datà operà contra veterem & probatam Ecclesiæ lectionem multa immutavit, multa decerpfit, multa addidit, & in alium sensum detorsit: multas adjecit in marginibus passim glossas erroneas, atque cavillosas, & in præfationibus nihil malignitatis omisit, ut in partes suas traheret textum. Inventi igitur sunt ex Germanis, qui ex ea translatione admissos ab eo passim errores, & mutationes collegerunt, alii supra mille, alii pauciores. Inter quos sanè Hieronymus Emser præcipuam laudem promeruit, qui non solum notavit, ac populo edidit Lutheri errata in translatione, verum etiam propriam translationem, quæ probato & recepto Ecclesiæ textui Latino per omnia consonaret, velut antidotum contra Lutheri venena evulgavit, non sine grandi Catholici populi consolatione. Eandem calumniam quoque evomuerunt Bellarminus (t), Thomas, Bozius, Eugubinus congregationis Oratorii Presbyter (x). Jacobus Gretserus Jesuita (λ), Serarius (u), Floremundus Ræmundus (v). Respondemus primò in genere; hostes maledicere, benedicere autem amicos honorificum translationi Lutheri perhibendo testimonium. Philip. Melanchthon (ξ): Gaudeo, ait, versiones extare, & DEI beneficiò omnium maximè luculenta & nitida est Germanica summà diligentia & fide exploratis eruditorum judiciis à D. Luthero elaborata. Wellerus (o); Lutherus tantà dexteritate & perspicuitate Propheticas & Apostolicas Scripturas interpretatus est, quantà nullus unquam interpres facere potuit, aut facturus est. D. Bugenhagius diem illam, quâ Lutherus ultimam manum Bibliorum versioni imposuit, quotannis cum sua domestica

fica Ecclesia, festivè celebrare solitus est. Deindè respondemus in specie, quòd *εγκληματι*, quæ speciem aliquam habere videntur, oriantur, 1. ex falso principio, quòd Lutherus non Hebræum textum in Veteri Test. & Græcum in Novo, sed vulgatam editionem Latinam sequi debuerit. 2. Ex Codicum, quas Lutherus ad manum habuit, variatione & diversâ lectione. 3. Ex illo postulato, quòd de verbo ad verbum omnia vertere debuerit: at hæc servilis vertendi ratio ne ipsis quidem Sanioribus Pontificiis probatur: nec tamen temerè literam deseruit, sed sententiam, ubi vis & emphasis vocum requisivit, de verbo ad verbum reddidit (π). 4. Ex odio virulentissimo: quia viderunt mirum in modum multiplicari per chalcographos Novum Testamentum Lutheri, ut etiam sutores & mulieres, & quilibet idiotæ, qui Teuthonicas literas utcunqve didicerant, Novum illud Testamentum legere, & præcipua dicta memoriæ commendare possent. Tertiò respondemus, Lutherum non potuisse corrumpere transferendo Sacra Biblia ex Originali in Germanicam linguam, per lucem linguarum tunc exorientem, nefarium corruptorem faciliè prodituram: non voluit per nominis famam, si deprehenderetur. Non fecit: veniendum in rem præsentem, nec mendacia in vanum evibranda. Hæc controversia accuratissimè pertractata est in Theologia Conscientiaria (ϵ). A D. Jacobo Andræ, in Tract. Germ. cui titul. Nothwendige Erinnerung von der Deutschen Bibel Dolmetschung. A Michaelæ Beringio, Profess. Tubing. in Rettung der Dolmetschung Luth. Frideric. Blanckenburg in disputat. contra Zangerum de non corrupta versione germanica.

(θ) In hist. de actis & scriptis Luth. Anno 1521. pag. 77. (ι) Lib. II. de verbo DEI, c. X. §. ult. (κ) Lib. XII. de signis Eccles. pag. 510. (λ) In Luthero Academ. cap. 4. pag. 31. & Tom. I. def. Bell. c. XII. (μ) Tom. III. Oper. Theol. Orat. Luth. Turc. p. 150. (ν) Lib. I. c. XV. pag. 75. (ξ) Tom. IV. Orat. Witteberg. pag. 429. ($\omicron$) In consilio de Studio Theol. (π) Tom. V. Germ. Jen. p. 143. (ϵ) Part. II. Dialog. II. cas. XI. p. 446.

§. II. Tertium ipsius studium fuit prælectio exegetica. Quantum in ea diligentiam, industriam & dexteritatem adhibuerit, docent ipsius enarrationes atqve Commentarii in Utriusque Testamenti Libros quamplurimos. In quibus vocum & phrasium genuinam significationem pervestigavit, contextus antecedentia & consequentia observavit,

H

simi-

similes Scripturæ locos animadvertit, contradicentium in speciem collationem instituit, analogiam fidei ubique ante oculos habuit, non suam sententiam & sensum Scripturis intulit, sed Spiritus S. Sensum & sententiam ex Scripturis S. piè hausit. Hunc scopum ut obtineret, DEI verbum non oportere esse alligatum ullius sensui, nec se ejus interpretandi leges à Papistis accipere velle, asseruit: nequaquam verò, quæ Bzovii (5) est calumnia, ut Scripturas alliget ad sensum suum, easque interpretandi jus, quod est Ecclesiæ publicum, privatim ad sui cerebri tribunal revocet. Hoc Bzovianum postulatam falsissimum est, quia ~~αποστολική~~ singulis mandata. Gretserus (7) potissimum duo objicit: unum est, quod Luthero Scriptura tam est clara, ut nullam prorsus in ea obscuritatem, nullamque caliginem inveniet, nisi fortè vocabulorum & phrasum nonnullarum. Sed loquitur Lutherus de claritate tanta, quantà hæc schola elementaris capit, de claritate gradualì, verbali, ordinatà, quæ claritas exegesi non tollit; altera objectio planè futilis est desumpta à quæstionibus jocosariis, e. g. quæ virgo ante horam nata virum duxit, & prius quàm annum attingeret primum infantem peperit? Eva. Calumniæ autem Gretserianæ, Lutherum non fuisse exegeticum, opponimus Martini Bucerì encomium, quod Luthero dedit, dicens: Sacram Scripturam tam purè, tantà energià, totque argumentis penetrantibus nemo ipsò felicius explicavit, maximè cum ex professo locum aliquem tractare voluit,

(5) Tom. XIX. Annal. Eccles. Anno 1520. §. 8. p. 373. (7) In Luthero Academ. cap. IV. p. 39.

§. 12. Quartum ipsius studium fuit articulorum fidei tractatio: in iis autem articulis explicandis, proponendis, & ab erroribus vindicandis, maximè occupatus fuit, qui tum temporis erant controversi. Fuisse tenebras in doctrina de poenitentia densissimas, manifestum est. His discussis ostendit, quæ sit vera poenitentia, & quis sit portus Salutis, quæ firma consolatio mentis, quæ expavit sensu iræ DEI. Illustravit Pauli doctrinam, quæ ait, fide justificari hominem. Ostendit discrimen Legis & Evangelii, justitiæ Spiritus & Politicæ. Ostendit & veram invocationem DEI, quam fide & bonâ conscientia fieri jussit. Monstravit & alia officia DEO grata, & vitam civilem ita ornavit, atque munivit, ut nullius unquam literis ita ornata & munita sit. Methodicum quidem Systema

Systema Theologicum non conscripsit; sed erant explicationes in diversis Libris ipsius sparſæ, ita ut non facile eſſet, integrum corpus doctrinæ animo complecti. Indè in principio eorum, qui eandem doctrinam profitebantur, diſſimiles sæpè erant ſententiæ, nec ſimiliter loquebantur. Non enim cujuſvis eſt, certam doctrinæ formam ex prolixis ſcriptis colligere. Singularem ergò conſilio DEUS utiliffimis Lutheri explicationibus adjunxit labores Melanchthonis, qui integrum Systema conſcripſit. Laudati quoque ſunt labores Timothei Kirchneri, & Theodoſii Fabricii, qui Theſauros Theologicos omnium articulorum fidei ex ſcriptis Lutheri collectos in lucem emiſerunt.

§. 13. Quintum Lutheri ſtudio Theologicum fuit Polemicum. Quemadmodum enim de inſtaurantiſſimis Hieroſolymam ſcribitur, alterà manu eos ædificaffe, alterà gladium tenuiſſe. Ita Lutherus & enarrationes plenas doctrinæ cœleſtis condidit, & multorum conſcientiis opem tulit piis conſiliis, nihilominus tamen præliatus eſt cum hoſtibus veræ doctrinæ. Methodus autem ipſius diſputandi fuit ardens ſtudio gloriæ divinæ, zelò, charitate, æquitate, labore, prudens in prodendo ingenio, ſcòpo, ſtatu controverſiæ, rationibus adverſariorum, acuta, & ingenioſa ad confuſionem adverſariorum, erudita & formalis, per demonſtrationes articulorum fidei ex ſcriptura Sacra, & examen argumentorum adverſariorum planè logicum, cordata & heroica in opinionum falſarum contemptu, in *παρηγορία*, quâ Scapham Scapham appellavit. (v) Leo & vos Cardinales, vobis liberè dico, ſi bulla veſtra eſt, ut ad cor redeatis, & diabolicis blaſphemiis modum ponatis. Quod niſi feceritis, ſcitote, mecum omnibus, qui Chriſtum colunt, veſtram ſedem, à Satana ipſo poſſeſſam & oppreſſam, pro ſede Antichriſti habere, quam deteſtamur. Si perſeveraveritis in iſto furore, vos damnamus, & unà cum bulla iſta Sathanae tradimus ad interitum carnis, ut ſpiritus liberetur in die Domini Amen. In oblatione ſui ad quævis extrema, ſi veritatem non doceret, in fraudum detecciónem, & veritatis fiduciâ, quâ fretus non modò Cardinali Cajetano, ſed & Cæſari, omnibuſque Principibus in Comitibus Wormatiensibus ſeſtitit. Clamant quidem adverſarii, Lutheri diſputationibus turbatam eſſe Eccleſiam. Sed talis eſt gubernatio Eccleſiæ. Cùm ſpiritus S. arguit mundum propter incredulitatem, diſſidia propter impiorum pertinaciam oriuntur. Attamen culpa non eſt eorum, qui errores
& in-

& incredulitatem verbo legis accusant; sed eorum, qui Spiritum CHRISTI per orthodoxos verbi ministros loquentem audire nolunt. Semper igitur in omni aeternitate bonae mentes beneficia, quae DEUS per Lutheri disputandi studium Ecclesiae exhibuit, celebrabunt, & primum quidem DEO gratias agent; deinde etiam ipsius Theandri pio, diligentissimo, accuratissimo, & laboriosissimo disputandi studio multum debere se praedicabunt, etsi homines *ἀθεοὶ* haec *καταφάσματα* iudicant esse inanem ludum & furorem. Nec inextricabiles disputationes movit. Sanis enim & piis & non calumniosè iudicantibus facile est collatis sententiis videre, quae disputationes cum caelesti doctrina congruant. Nam quia DEUS se & suam voluntatem in sermone Prophetico & Apostolico conspici vult, sine dubio disputationes, quae citra detorsionem & cavillationem verbo DEI solidè & unicè innituntur, verae sunt, & omni acceptione dignae. Foedissimam calumniam olet Gretseri Jesuitae iudicium de studio Lutheri Polemico, (Φ) quando illud nominat partem Theologiae litigiosam & rixosam. Annon enim praclarissimus Controversista est, qui adversarios suos conviciis, contumeliis, & probris tantum non operit, nec tam differit, quam furiosissimè rixatur. Calumniosissimè his verbis Gretserus vehementiam & fervorem Lutheri in disputando punit. Nam officium Elencticum in ministerio perfunctorie fieri non debet, sed cum omni fervore atque imperio serio & diligentissimè. Paulus vult, ut adversarii os obthuretur, Tit. I. II. Ipse Lutherus ita se excusat: (Σ) Videor multis paulò durior in adversarios. Hic si quae & alia vitia mea inveniuntur, non magnoperè deprecor culpam, quod hoc me alia causa facere non sum mihi conscius, quam nimio publici tædio, in quod me mergunt illi, plurimum mihi pretiosissimi temporis suffurantes. Deinde quod tam praefractos & obstinatos obrectatores patior, ut è quavis syllaba mihi ignominiam sibi victoriam nominis Christiani insidiosissimè & pertinacissimè quarant. Hoc tamen gloriatur conscientia mea, nullius vitam aut famam esse à me laesam, solum dogmata, studia, & ingenia in verbum DEI impia & sacrilega acerbius infectatus sum. Caeterum disputavit Lutherus partim in genere contra falsos Doctores, partim in specie contra Pontifices, Pontificios, Carlostadium, Zwinglium, Schwenckfeldium, Enthusiastas, Anabaptistas, Antinomos, Syncretistas, Iudaeos & Mahumetanos. Nec defuit Luthero tanquam acuto & prudenti disputatori feli-

felicitas. Secunda praelia semper gessit, nunquam perdidit causam, non sanè vi suæ autoritatis, quæ apud adversarios nihili æstimabatur, sed vi argumentorum in oraculis divinis solidè fundatorum.

(v) Tom. II. Latin. Jen. p. 304. (φ) In Luthero Academ. c. VIII. pag. 97.

(x) Tom. I. Latin. Jen. p. 311.

§. 14. Ad Theologiam Polemicam requiritur, necessitate expedientiae, in pugna adversus Pontificios Theologos, Theologia Scholastica. In ista Lutherus aliquot annos sese diligenter exercuerat, nec pœnitendos fecerat progressus. Fatentur hoc Pontificii, Ulenbergius (ψ), Ræmundus (ω), Bzovius (α), dicentes; Fuit idem multæ lectionis, ut qui quatuordecim annis, quibus regularem egit vitam, bonos libros sedulo evolverit. Nullus vel in Philosophia, vel in Theologia cum ipso congressus est, quem non labyrinthis nexibus involverit, adeò ut plerique totius ordinis primas ipsi inter Scholasticos disputatores detulerint. Hoc adversariorum testimonium, tanquam scutum pro Luthero, magnificandum. Nam iidem authores superbiam nominant, quòd Scholasticis contradixit; sed iniquè: Vidit enim diligentissimus lector & accuratissimus censor Scholasticorum, quàm horribiles doctrinæ coelestis corruptelæ per Scholasticorum Theologiam sint inveciæ. (b) Errarunt quippe circa disputandi principium. Philosophiam cum Theologia in unum chaos miscuerunt. Fontibus prætermisissis secuti sunt versionem latinam corruptissimam: Scripturas violenter torserunt: Ex Patrum dictis tanquam ex proprio Theologiæ principio disputaverunt: Veterum dicta sæpè truncata allegaverunt: Errarunt circa disputandi objectum: proposuerunt quæstiones otiosas, curiosas, inutiles, absurdas, superstitiosas, quandoque etiam impias: Errarunt circa disputandi modum. Fuit inter eos immanis quædam contradicendi libido; in Scripturis solidè definita in dubium vocaverunt, & loco certæ fidei Academicam ἐπεχὴν introduxerunt: quæstiones abstrusas, in Scripturis non definitas, quandoque etiam supra captum rationis positas, temerè definiverunt: terminis uti sunt obscuris, verbis barbaris, ac modis omnibus id egerunt, ut difficultia spinosis quæstionibus redderent difficiliora, perspicua verò obscuris quæstionum involucris & horridonis verborum ambagibus magis involve-
rent. Inde evenit, ut non magni amplius æstimarentur Scholastici, cum
I passim

passim in Germania lingvarum Græcæ, Hebraicæ quæ tum politioris literaturæ studia, magno Virorum doctorum applausu, reflorescerent. Insuper verum pietatis studium omnino neglexerunt. Irreligiosum quippe est, de divina Majestate adeo juveniliter digladiari. Scopus nobis propositus est Christus, quem cum contemnimus, evoluturi ad cœlestia, fieri non potest, quin impiè erret vagabunda ratio. Ita Ethicâ Aristotelicâ Christianam obliterârunt, quæ agit de lege, peccato & gratiâ. Leges nonnullas planè ad scenicam quandam hypocrisin retulerunt, ex præceptis consilia faciendo. De peccati ratione, adeo non convenit *τῇ ἐμύνασει τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείαν* cum Theologia Scholastica, ut terribiles verè pestes optimarum virtutum loco numeret Scholastica Theologia. Divinæ literæ vitiosam esse censent ipsam hominis naturam. Scholastici quicquam absurdius posse confingi negant. Sic divinæ gratiæ medicinali parum nimis tribuunt. Hinc Lutherus conqueritur (e): Quid alii in Theologia Scholastica didicerint, ipsi viderint. Ego scio & confiteor, me aliud nihil didicisse, quàm ignorantiam peccati, justitiæ, baptismi, & totius Christianæ vitæ, nec quid virtus DEI, opus DEI, gratia DEI, justitia DEI, fides, spes, charitas sit. Breviter, non solum nihil didici, quod ferendum erat, sed & non nisi dediscenda didici, omnino contraria divinis literis. Eadem & alii conquesti sunt, referente D. Johanne Pappo (d). Gravi itaque & salutari consilio Lutherus laboravit, ut profligatis ex Ecclesia Scholasticorum deliriis, Evangelio primævus nitor, Christo gloria, Apostolis, Sanctis quæ primorum seculorum Patribus auctoritas & dignitas sua, per Sophistas ablata, restitueretur: quod contra Ulenbergium (e) & Bzovium (f), salutare Lutheri laborem tanquam factum iniquissimum & diabolicum traducentes, notamus. Quod verò Ræmundus (g) scribit, Lutherum carpendo Theologos Scholasticos, egisse contra juramentum, quò Erfordiensis Academiæ obstrictus fuit, falsissimum est, nunquam enim hoc ab eo petitum fuit. Sycophanta Gretserus (h), ne Lutheri laudem illibatam relinquat, ex quibusdam assertionibus probare conatur, Lutherum in Theologia Scholastica non fuisse versatum, quarum illa una est: (i) in Theologia verum est, verbum esse carnem factum; in Philosophia simpliciter impossibile & absurdum. Gretserus contradicentis, probationibus Lutheri prætermisissis, objicit: quid est philosophia, esse professio veritatis an falsitatis; si veritatis, ergo & hujus

hujus veritatis; verbum caro factum est. Sed *ἀεὶ ἀέθεν*. Nam Lutheri argumentum tale est: Quæcunque propositio ita est supra intellectum, ut, nisi captivetur sub obsequium Christi, eam non possit apprehendere, illa propositio in Philosophia, sub obsequium Christi non captivata, non est vera. Hæc propositio Theologica: verbum caro factum est, est talis. Ergo. Cæterum Philosophia in se & sua natura considerata est professio veritatis, sed illius, quæ intra illius sphaeram comprehenditur, non ejus, quæ illius sphaeram transcendit, qualis est veritas mysteriorum divinatorum. Confer Philosophiam Sobriam Meisneri (k). Pari passu reliquæ Grefserianæ stricturæ ambulant.

(ψ) In vita Luth. p. 11. (ω) Lib. I. c. V. p. 25. (α) Tom. XIX. Annal. Eccles. §. 9. pag. 321. (b) Mel. in Orat. sub tit. Didymi Faventini emissâ, Tom. II. pag. 47. seqq. D. Papp. in disput. I. de recusat. Synod. Trident. à §. 41. usque ad 54. in clus. D. Gerhard. in Method. studii Theolog. Sect. V. c. IV. p. 294. & in Confess. Cathol. Lib. I. part. II. c. XV. D. Balduin. Comment. i. Tim. I. Aphorif. V. p. 1257. cap. VI. quæst. III. p. 1372. In præfat. ad Galatas. (c) Tom. I. Latin. Jen. pag. 303. (d) In disput. I. de recusat. Synodi Trident. §. 38. p. 7. (e) In vita Luth. p. 13. (f) Annal. Eccles. Tom. XIX. Anno 1517. §. 11. p. 387. (g) Lib. I. c. VII. num. 6. p. 53. (h) In Luthero Academ. c. V. pag. 45. (i) Tom. IV. Latin. Jen. p. 567. (k) Part. I. Sect. IV. c. II. quæst. III. p. 987. seqq.

§. 15. Bonarum itaque literarum scientiâ, variarum rerum peritiâ, Theologiâ orthodoxâ, & sapientiâ Polemicâ excellenter instructus, bellum Sacrum, non demum accito ad Imperium Carolo V. ut Famiæ Lib. II. de bell. Belgic. p. 59. errat, sed Anno M. D. XVII. imperante Maximiliano I. aggressus est, neque ullius hominis potentiâ, autoritate aut gratiâ suffultus, neque minore alacritate contra hostes Christi, ejusdemque Ecclesiæ, quàm David contra Goliathum depugnavit. Nam cum in saluberrimo laborum Academicorum & Scholasticorum concursu promovendo esset occupatus, indulgentiæ venales à Tezelio circumferrebantur. (l) Displicuit iste quæstus cum aliis Sanctis Ecclesiæ filiis, tum maximè Luthero: idcirco propositiones quasdam contra indulgentias edidit, easque publicè valvis Templi arcis Wittebergensis affixit pridie omnium Sanctorum Anno M. D. XVII. provocans ad disputandum omnes, qui secum vellent in hanc arenam descendere. Hic Tezelius, nihil sui dissimilis, monachos aliquot & Theologos, sua Sophistica utcu-

que tinctos, convocavit, eisqve ut adversus Lutherum certas quasdam theses scriberent, injunxit. Theses istas, magno numero Wittebergam allatas, Studiosi quidam infcio Luthero in foro combusserunt, monitis prius scripto publico reliquis Studiosis, ut ad funus Tezelianarum Thesis convenirent. Tezelius ipse ne esset καὶ φονὴς ἑσώπων, non jam conciones, sed fulmina in Lutherum torfit, ubiqve clamans; hunc hæreticum igni perdendum esse: propositiones quoqve Lutheri & concionem de indulgentiis publicè coniecit in flammis. Hi furores Luthero tuendæ veritatis necessitatem imposuerunt. Evulgavit igitur resolutiones suarum propositionum: dedit literas ad Albertum Archiepiscopum Magdeburgensem & Moguntinensem ultimo Octobr. Anno M. D. XVII. exaratas (m), quibus eum monuit, divulgari passim indulgentias Papales, earumqve virtutem immodicè prædicari, quin & vulgi animis eam inseri perſuasionem, qui diplomata quædam à quæstoribus pecunia redemerint, eos certos esse de salute. Archiepiscopo itaqve incumbere, ut ex officio istos declamatores cohibeat, alium ipsis præscribat docendi modum, ne populus inani diplomatum emptitorum fiducia deceptus, à veris poenitentiae fructibus, àqve pietatis & dilectionis officiis avocetur. Non multò post Johannes Major ab Eck Theol. adactus ambitione, ne, gliscento indies Lutherani nominis gloriâ, triumpho, quos jam sibi Theologiâ Scholasticâ pepererat, obscurarentur, Lutheri theses obeliscis editis oppugnavit, quibus asteriscos Lutherus opposuit. Eccium secutus est Sylvester Prierias Dominicanus, vir grandævus, Sacri Palatii Magister, qui cum abusus à Luthero notatos excusare non posset, multa de Pontificis autoritate disputavit, quam supra concilia, adeoqve omnem in terris potestatem elevavit; idè Lutherus eandem contrariis assertionibus ad infernum usqve depressit. Prodiit & Jacobus Hoochstratanus ad dira supplicia Lutherum deposcens. Econtra à Lutheri partibus Princeps, judicis Virorum Doctorum de Luthero acceptis, pleriqve ex Augustinianorum ordine, eorum Generalis, omnes Professores Academici Wittebergenses, unico Licentiatò Sebastiano excepto, multiqve hinc inde Viri docti steterunt. Anno M. D. XVIII. ad Capitulum Heidelbergense profectus, in clauſtro Augustinianorum disputationem de justificatione fidei cum omnium applausu habuit. Eodem anno (n) salvò Imperatoris Maximiliani conductu munitus, comite Wenceslao Linck, Augusti-

niano,

niano, SS. Th. D. & Johanne Staupizio, D. Generali Vicario, Augustam Vindelicorum venit, cum Legato Pontificis Cajetano collocuturus; is à Lutherò poposcit, ut assertiones suas de indulgentiis revocaret, ab iis docendis abstinere, nec in posterum à probatis in Ecclesia dogmatibus alienum quidquam divulgaret. Sed Lutherus gravi oratione suam innocentiam demonstravit, protestans, nunquam se ab Ecclesiæ unitate discessurum, nullius rei malè à se dictæ aut scriptæ sibi conscium esse, nec se posse doctrinam suam, erroris instar cuius nondum sit convictus, revocare. Cùm, Apologià istà rejectà, Cardinalis Palinodiam imperaret Lutherò, respondit, nihil à se dictum, quod Sacris literis, Ecclesiæ Patribus, aut rectæ rationi adversaretur, paratum tamen se esse ad proposita capita scriptò respondere, quod & sequenti die præstitit. Anno M. D. XIX. die XXVII. Junii & sequentibus (o) Lipsiæ disputatio inter Lutherum potissimum & Eccium, Georgii Ducis Saxonie auspiciò instituta est. In qua Eccius, vir aliàs satis disertus, spe plenus se reportaturum esse victoriam, nec suam sententiam, omnibus etiam Sophistici ingenii nervis intentis, ex sacris literis confirmare, nec Lutheri assertiones confutare potuit. Post eam disputationem dentatis chartis res agi cæpit, ubi cùm extra controversiam superior esset Lutherus, ringi adversarii cæperunt ac rumpi, jungere copias, famosis scriptis vulgus abalienare, corrumpere amicorum quorundam judicia, audere quicquid ingeniosus livor. Anno M. D. XX. Theologi Lovanienses & Colonienses (p) tam voce quàm scriptò Lutherum aggressi, ipsius doctrinam publico decreto condemnaverunt. Ex illis disputationibus novæ quotidie controversiæ enatæ sunt, de communione sub una, de libero arbitrio, de coelibatu, de purgatorio: plerisque respondit Lutherus, & varia gravia ac salutaria Scripta edidit. Anno M. D. XXI. Theologi Parisienses (q) Lutheri Libros damnaverunt, quos & Philippus Melanchthon & Lutherus erronæ, imò furiosæ condemnationis convicit. Anno M. D. XXII. falsò nominatum statum spiritua-lem Papæ & Episcoporum oppugnavit. Eodem anno bellum sacrum strenuè suscepit adversus Henricum VIII, Regem Angliæ (r); Anno M. D. XXIII. adversus Coeleum (s); Anno M. D. XXV. adversus Eras- mum Roterodamum (t), & cœlestes Prophetas. Anno M. D. XXVII. contra Sacramentarios; Anno M. D. XXXVIII. adversus Judæos; Anno M. D. XXXIX. contra Antinomos, & Episcopum Magdeburgensem Al- bertum.

bertum. Eodem successu omnes Lutheri hostes scripserunt: Doctorum ac bonorum omnium suffragis vicit Lutherus, imò verò, divino beneficio vicerunt sacrae literae, quibus ille solis filius est.

- (1) Tom. I. Oper. Latin. Jen. p. 29. seqq. p. 77. seqq. Phil. Melancht. Tom. IV. Orat. Witt. p. 506. D. Luc. Osiander cent. XVI. cap. XXI. pag. 40. seqq. (m) Tom. I. Lat. Jen. p. 7. seq. Chytræus in Chronic. Saxon. Lib. VII. p. 196. (n) Tom. I. Lat. Jen. pag. 194. seqq. (o) Tom. I. Lat. Jen. p. 240. seq. Bzov. Annal. Tom. XIX. Anno 1519. §. 22. p. 360. Melancht. in Orat. sub. tit. Didymi Faventini emissâ, Tom. II. Oper. pag. 40. (p) Tom. I. Lat. Jen. p. 496. seqq. Melancht. resp. advers. Colonienf. Tom. II. Oper. p. 93. seq. (q) Tom. II. Lat. Jen. p. 451. seq. Melancht. Tom. II. pag. 82. (r) Tom. II. Lat. Jen. p. 546. (s) Tom. II. Lat. Jen. p. 599. (t) Tom. III. Lat. Jen. p. 165. seq.

§. 16. Sextum Lutheri studium fuit casisticum. Occupatus enim creberrimè fuit in iis, quæ ad conscientiam informandam in casibus dubiis faciunt, ut vel erigantur, vel emendentur, vel confirmentur. Quantâ Theologicâ prudentiâ ad hunc laborem expediendum instructus fuerit Theander, ii Theologi, qui longò rerum usu atque experienciâ exercitati sunt, judicare optimè possunt. Inter eos referimus M. Conradum Portam, cujus Pastorale Lutheri apud exercitatissimos Theologos semper in magno pretio fuit; & M. Georgium Dedekennum, Pastorem Hamburgensem p. m. qui in suis Thesauri consiliorum & decisionum Voluminibus Lutheri consilia frequenter laudat; & D. Matthiam Hoeb. m. conc. I. de Luth. p. 14. Hanc Lutheri laudem Pontificii communiter variis calumniis imminuere laborant, quarum illa ferè primaria est (u), quâ Luthero affingunt, quòd amplam faciat ad alias nuptias transeundi potestatem, statuens, si altera pars conjugatorum sit impotens, e. g. maritus & mulier, salvâ nominis sui existimatione, alteri nubere nequeat, sic tunc maritum compellare debeat: ecce mi marite, debitam mihi benevolentiam præstare non potes, meque & juvenile corpus meum decipisti, præterea in famæ & salutis periculum me adduxisti. Fac quæso, ut cum consanguineo tuo occultum matrimonium paciscar. Respondet Lutherus (x): So thun Fürsten / meine liebe Nachbahren / die mich belogen haben mit ihren Lügen, Mäulern; Ich soll in meinem Büchlein gelehret haben / wann ein Mann seines Weibes Küßel und Muthwillen nicht genug thun kan / soll sie zu einem andern Mann laufs

lauffen / und meynen auch / es sey kein Mensch mehr auff Erden / der mein Buch lese / und ihre giftige Lügen mercken möge. O liebe Papisten / es thuts warlich nicht / mit Lügen wider den Luther streiten / o der elenden Kirchen / die durch Lügen verthediget wird / wisset ihr nicht / ihr päbstische Ritter / daß ihr sollet also gerüst seyn / daß alle euer Wort Wahrheit seyn. Huc pertinet quod Lutheri dictum ; Si uxor nolit, veniat ancilla. Serarius (γ) nominat subantis porci grunitum, & vocem, quā salacissimi alioquin & obscenissimi homines temperantes pronunciantur. Sed Lutherus (ζ) nequaquam hoc voluit, quod Jesuitae per calumniam ei affingunt, quasi, uxore debitum conjugale quovis modo denegante, maritus cum ancilla concumbere citra adulterii crimen possit, sed quod pertinax, constans, & perpetuo durans conjugalis debiti denegatio sit species desertionis, quodque proinde maritus post privatas & publicas admonitiones frustra adhibitas, magistratus autoritate desertricem illam repudiare, & aliam legitimō matrimoniō sibi copulare possit.

(*) Gretser. Tom. I. defens. Bell. c. XII. Lib. IV. col. 1081. (x) Tom. II. Germ. Jen. p. 147. (γ) Tom. III. Oper. Theol. Orat. Luth. Turc. c. VI. p. 186. (z) Andr. Rivet. in Jesuit. vulg. c. XV. n. 14. p. 305. 306.

§. 17. Ex praedictis recte expensis sequitur, Lutherum fuisse Theologum laboriosissimum, qui inter varias, multas, gravissimasque curas, interpellationes, meditationes, conciones, lectiones, expeditiones, atque negotia tot nihilominus, tamque varia Scripta in lucem edidit, quorum si numerum spectes, πολυγροφωτάτοις annumerandus, de quibus quid propter adversariorum clamores judicandum sit, monendum est. In genere Lutheri Scripta pii, literati, & nullo praedicio occupati semper magni aestimaverunt. Nam si rerum pondus, si ordinem & methodum, si dictionis elegantiam spectes, laudem eam promerentur, quam Cassii Severi Oratoris Scriptis Seneca tribuit: nihil in illis otiosum reperiri, nullam partem non suā stare virtute, non esse quicquam, in quo lector sine damno suo aliud aliquid agere possit. Erasmus Roterodamus in Epist. ad Albertum Cardinalem scribit; Lutherus mihi tam ignotus est, quam qui ignotissimus, cujus Libros nondum vacavit legere, nisi quod carptim degustavi quaedam. Illud video, ut quisque vir est optimus, ita illius Scriptis minimè offendi. D. Lucas Osiander (in fernerey Verweisung/
daß

daß D. Johan. Vistorius nicht aus Zwang seines Gewissens und rechtmässigen Ursachen vom Heil. Evangelio abgefallen; in der Vorrede / p. 26.) hoc iudicium fert: Dieweil uns GOTT der HERR auß unaussprechlicher Gnad / durch D. Luthers Predigten und Schrifften wiederumb in die Heil. Schrift gewiesen / in derselbigen uns unsern einigen Heyland Christum gezeiget / uns zur Liebe gegen GOTT und unsern Nächsten geleitet / die Christliche Hoffnung in unsern Herzen gestärket / und uns wiederumb zur Christlichen Freyheit auß der Tyranny der Päpstlichen Menschen-Sakungen gebracht / so dancken wir billich dem allmächtigen GOTT für solche Gnad / und lesen D. Luthers heylsame / tröstliche und herzhliche Schrifften / in denen Geist und Leben ist / mit Freuden / Lust und Liebe / und achten dieses Mannes Schrifften nicht so gering / als sonst eines gemeinen Theologi, der diesem Mann seiner Gaben und Erfahrung halben weit nicht gleich ist / und verachten nicht freventlich / was dieser treffliche Mann / der sehr weit gesehen / geschrieben hat / stellen doch nicht destoweniger seine Schrifften nicht neben / sondern unter die Heil. Schrift / nach welcher wir annehmen / was mit derselbigen übereinstimmet / und gläuben wir der Wahrheit / so in D. Luthers Büchern verfasset / nicht darumb / daß D. Luther solches geschrieben / sondern daß er solches auß GOTTES Wort herfür gebracht / und bewiesen hat. Ipse Lutherus (α) inter sacras literas & suos labores ingens statuit discrimen, videlicet solum DEI verbum unicam normam & regulam esse & manere omnis doctrinae, cui nullius hominis, & sic nec sua etiam Scripta sint æquiparanda, sed illi subjienda. Sunt autem Libri Lutheri in quadruplici differentia: alii sunt didactici, alii polemici, alii priores, alii posteriores, alii publicè recepti, alii privati, alii ipsius genuini, alii suppositi. Priores Lutheri Libri vocantur, (β) quos vel ante bellum sacrum, vel in principio certaminis scripsit, iudiciò sacris literis nondum satis confirmatò, qui, ut cum commiseratione, ob errores illis contentos, legantur, ipse petit. De indulgentiis (γ) ait: ante duos annos scripsi, sed sic ut me nunc mirum in modum pœniteat editi libelli. Hærebam enim tum temporis magnâ quâdam superstitione Romanæ Tyrannidis. Unde & indulgentias non penitus rejiciendas esse censebam, quas

santâ

tantò hominum consensu cernebam comprobari. Nec mirum, quia solus tumolvebam hoc Saxum; at postea beneficio Sylvestri & Fratrum adjutus, qui strenuè illas tutati sunt, intellexi eas aliud non esse, quàm meras adulatorum Romanorum imposturas. In præfatione Tomi primi Latini inquit; ante omnia oro pium Lectorem, & oro propter ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, ut ista legat cum judicio, imò cum multa miseratione, & sciat, me fuisse aliquando Monachum insanissimum, cum istam causam aggressus sum, & ebrium, imò submersum in dogmatibus Papæ; Quapropter nemo offendatur illorum Librorum lectione, quod in iis quædam videre liceat consentanea adversariorum doctrinæ. Posteriores (δ) sunt, quos attentissimâ verbi divini meditatione illuminatus, disputationibus adversariorum & tentationibus variis exercitatus, judiciò ab erroribus liberatò, & verbò divinò roboratò edidit. Publicè recepta Lutheri Scripta sunt, cum articuli Schmalcaldici, tum Catechismus minor & major. Hæc Scripta, publicò & unanimi priorum ac doctorum Virorum consensu approbata, Principum itidem & reliquorum Statuum Protestantium autoritate in numerum Librorum Symbolicorum recepta sunt, non ut illis Propheticam aut Apostolicam auctoritatem concilient, vel normam illos ac regulam fidei constituent; verum idèd, quia omninò & certò judicant, in illis Libris (ε) *ὑποτύπωσιν ἐγγραφόντων λόγων*, & immotam veritatem ex Scriptis Prophetarum & Apostolorum repetitam contineri, proponi, & demonstrari. Proindè statuunt, illos Libros esse testimonium sinceræ & sanæ doctrinæ, uti illa in nostris Ecclesiis & Scholis hætenus fuit tradita. Unde etiam nostræ Ecclesiæ & Scholæ Scripta illa, in Libro Concordiæ nominatim expressa, sine metu, unanimi consensu publicè amplexæ sunt, & etiamnum amplectuntur. Privatos ipsius Libros vocamus reliquos ab ipso scriptos, & in Tomis ipsius tam Latinis, quàm Germanicis comprehensos: qui omnes non affectum inordinatum, sed gloriæ divinæ hætenus obscuratæ, vel capitis impendio redimendæ heroicum impetum spirant. Memorabile est judicium Erasmi de Commentario Lutheri in Psalmos. De eo enim ad Lutherum scripsit his verbis: (ζ) Degustavi Commentarios tuos in Psalmos, vehementer arrident, & spero, magnam utilitatem allaturos. In Libro de Servo arbitrio videtur Lutherus interdum duriusculè loqui, verum quomodo illa intellecta velit, in Commentario cap.

XXVI. Genes. dudum declaravit, & sanè si scopum & intentionem dictorum istorum, & quò modò, & respectu, quæ duriora videntur, proferuntur, perpendimus, neminem offendere possunt. Optimè monet D. Jacob. Martini p. m. (H) in lectione Libri de Servo arbitrio attendendum esse, contra quem scribat Lutherus, nempe contra Erasmus, absurdè de libero arbitrio loquentem & sentientem. Ita autem definit: Liberum arbitrium est vis voluntatis, quæ potest à se ipsa velle & nolle verbum & opus DEI, quibus ducitur ad ea, quæ excedunt & captum & sensum ejus. Undè porro concludendo pergit: Si verò potest velle & nolle, potest etiam amare & odisse; si verò potest amare & odisse, potest etiam aliquantum facere Legem, & credere Evangelio. Absurdam hanc arbitrii libertatem assertam ab Erasmo & definitam negat Lutherus dari. Cæterum liberum arbitrium non simpliciter negat, sed tantum asserit, inanem esse vocem respectu rerum divinarum sive spiritualium: non esse disputationem de esse naturæ, sed esse gratiæ. Nec probari potest, iudicio magni Theologi Martini Chemnitii p. m. (B) quòd quidam, quando occasiones & causas dicendi non intelligunt, statim exclamant: Lutheri doctrinam esse meras hyperbolas, & *αυτολογίας*. Hæc potius diligentia digna est piis, intelligentiam dictorum ex causis dicendi inquirere. Nam Lutherus, (I) si quisquam alius, si Basilius, si Gregorius Nazianzenus, si Ambrosius, argumentorum telis ad scopum dirigendis, non arguti minus, quàm profundi ac subtile, attentum, stiloque dicendi & modis inferendi advetum Lectorem requirit, quod Erasmo etiam fuit observatum, nec manifestiora uspiam vestigia legere est profundi, & velut per montium juga, valliumque spiras, labentis aquæ ductus; delabentis tamen in alveum, cui destinatus erat, quam ex illo Megalandri adversus Erasmus scripto, quod de Servo arbitrio inscribitur, & polemicis adversus Judæos susceptis. D. Bugenhagenius (K), lectis Lutheri propositionibus de votis monasticis, cum aliquandiu tacitus magnitudinem rei cogitaret, tandem inquit: Hæc res mutationem publici statûs efficiet, doctrina ante has propositiones proposita non mutasset publicum statum, hæc sunt initia liberationis monachorum verè recitata. Postremam de cœna Domini confessionem Anno M. D. XLIV. (Λ) edidit hoc potissimum consiliò, ne quis post mortem ipsius, prætextu Marpurgensis colloquii, vel Formulæ Concordiæ, orbi persuadere conaretur, Lutherum tandem

dem vel probasse Zwinglii dogma, vel saltem non malè convenisse inter ipsos, licet aliqua discrepantia fuerit in articulo de Coena Domini. Et profectò divinitus hoc factum esse, jam possumus judicare. Nisi enim postrema illa confessio edita fuisset, jam Lutherum post mortem omnia sua Scripta non possent defendere, quin quoquò modò vel invitùs cogere-
tur Zwinglianus esse. Supposititiùs Lutheri Liber est Volumen Sermo-
num Convivialium, de eo hoc tenendum est judicium: eos omninò in-
gratè & injustè egisse contra seriam voluntatem & obtestationem Præ-
ceptoris, quicunque illi sunt, qui illos sermones ediderunt. (16) Ita e-
nim Lutherus: Rogo per Christum pios meos fures, ne faciles sint ad
edendum, neque me vivo neque mortuo, si quid vel per insidias me vivo
furati fuerint mearum cogitationum, vel me mortuo habuerint jam antea
communicatum. Quando enim sustinere cogor personam talem ac tan-
tam, præsertim tali tempore, necesse est, me dies & noctes æstuarè, &
abundare cogitationibus mirabilibus, quas memoriæ imbecillitas, infini-
tæ enim sunt, cogit in chartam duobus aut tribus verbis signare, velut ru-
de chaos, aliquando si opus esset formandum. Has autem furtò aliquò
vel donò ablatas edere, certè ingrati & inhumani ingenii esset. Sunt e-
nim in eis, ut sumus homines, quæ humana, imò carnem sapiunt, &c.
Quamobrem (17) etsi iste Liber colloquiorum mensalium plura salutaria
& laudabilia continet, istum tamen rejicere possumus, utpote à Luthero
nec lectum, nec visum, nec approbatum, quin & sapiùs privatò quorun-
dam arbitriò mutatum, imò quisque cordatus intelligit, in illa rapsodica
consignatione fieri perquam facillè potuisse, ut sermones Lutheri ab eo,
qui excepit, non per omnia sint intellecti, sed quædam illum verba præ-
tervolarent, quædam etiam secùs ab eo accepta sint & annotata, quàm
prolata fuerint. Plures colloquia illa ex oro benè pransi ac carnati Luthe-
ri excepisse, mendacium est Gretserianum. (18) Quod verò idem ibidem
subjicit: Res pleræque sunt leves, omnia stercorebus oblita sunt, omnia
diabolis scatent; sciendum est, hanc esse Jesuitarum consuetudinem, de
qua Doctor Lucas Osiander (in fernerer Beweisung / daß D. Joh.
Pistorius nicht auß Zwang seines Gewissens und rechtmässigen Ur-
sachen vom Heil. Evangelio abgefallen; in der Vorrede p. 24.) ait:
Die Jesuiten kügeln sich mit den Tischeden Lutheri / welche von den
Umständern / so gut sie es verstanden / auffgefangen worden: da über-
K 2 gehen

gehen sie alles das / was nütliches und sehr gutes in denselbigen zu finden / und stellen sich / als ob sie nie keine gute Zeit darinnen funden : Wo aber etwa D. Luther in Schertz etwas geredt / daß sich besser in eine fröhliche Mahlzeit / denn auff die Tangel geräumt / da schleppen sie sich mit / und wiederholens oft / wie ein ungeschickter Geiger immer auff einer Seiten spielet.

- (a) Tom. I. Lat. Jen. in præf. (ß) Tom. I. in præf. Ambsdorffii. (γ) Tom. II. Lat. Jen. pag. 273. (δ) D. Nic. Ambsdorff. in præf. Tom. I. Lat. Jen. (ε) Form. Concord. p. m. 634. 635. D. Philip. Marbach. p. m. in Apolog. Form. Concord. c. X. p. 171. (ζ) Epist. Lib. VI. p. 245. (η) In Tract. de causa peccati, p. 470. seq. (θ) Part. III. LL. CC. p. 42. (ι) D. Joh. Hülsmann. in Dialysi Apologet. problematis Calixtiani, §. 71. pag. 183. (κ) Melancht. Tom. III. Orat. Witt. p. 780. (λ) D. Martin. Chemnit. in Tract. de fund. SS. Cænæ, p. 117. (μ) Tom. III. Lat. Jen. p. 542. (ν) D. Ægid. Hunn. Tom. II. Oper. Latin. p. 57. D. Joh. Gerhard. in Exegef. Loc. de Scriptura S. §. 133. p. 51. D. Nicol. Hunn. in demonstrat. Apost. Ecclef. Rom. §. 794. p. 1335. (ξ) Tom. I. def. c. V. p. 7.

§. 18. Ultimò etiam aliquid monendum est de usu Scriptorum Lutheri. Sanè summa necessitas iis, quotquot puritatem doctrinæ ad posteros propagandi studio ardent, incumbit, ut Lutheri Scripta ab oblivione, fastidio, atque contemptu vindicent, non quidem propter ipsam Lutheri personam, sed propter genuinam Librorum Prophetiarum & Apostolicorum explicationem. In solo Lutheri nomine nihil nobis præsidii fitum est, sed cardo negotii vertitur in eo, utrum Lutheri doctrina sit pura, ab erroribus defæcata, & præferenda somniis ac nugis Pontificiorum, argutiis Jesuitarum, Sophismatis Sacramentariorum, imposturis & calumniis falsorum fratrum. Hic pro Lutheri deposito fortiter dimicandum est: ac tantò majore hac in re vigilantia opus est, quò impensius Satan hoc agit per adversarios hodiè dipnosophistas, ut tenebras & nomini & doctrinæ Lutheri offundat, dum isti nescio quam affectant pharisaicò fastu sacrarum & spiritualium rerum scientiam atque eruditionem, adeò ut omnia Lutheri Scripta ne causâ quidem nuce si possint redimant: ideo usus Librorum Lutheri à sinceris Doctoribus & commendandus & urgendus. Quàm parùm honorificè de Lutheri persona, quàm parùm dextrè de ejus Scriptis D. Georgius Calixtus sentiat, ejusque dicta vel malâ fidè in asserendis suis dogmatibus adhibeat, vel sinistra explicatione

tionē eludat, & Scripta ejus publica produnt, & satis à Dn. D. Joh. Hülse-
manno in Dyalysi Apologetica Problematis Calixtini (o), & in Germanico
Tractatu, cui titulus: *Calixtinischer Gewissens-Burm* / detectum est
(π). In eodem tractatu etiā fraudes D. Hornei aperiuntur, c. VII. §. 88. p.
1006. seqq. Horum Doctorum ductum sequitur discipulorum turba.
Calvinianorum fraudulentia suprā notata fuit. Omnium pessimē Luth-
eri Scripta tractant Pontificii scriptores. Primò enim variis calumniis il-
la lacerant. Floremundus Ræmundus (e); In omnibus Lutheri Scrip-
tis ne unum quidem verbum reperiās, quod modestiam & charitatem
Christianam spiret. Libri ejus non sunt libri, sed plaustra inanibus con-
vitiis & injuriis onusta. Abrahamus Bzovius (ς); Scripsit Lutherus
quosdam tractatus, inter quos cum primis Satanæ consortium & officinam
reðolet Liber contra falsò nominatum ordinem Ecclesiasticorum, & al-
ter contra Regem Angliæ. Non tantum conviciatur, & intimam Spiri-
tus virulentiam evomit, sed & classicum canit voce publicā, suorumque
animos in eadem Ecclesiasticorum accendit, quasi DEO hujus seculi Pa-
tri mendaciorum & homicidæ non alio, quam Episcoporum sanguine lita-
turus. Quæ verba aliud nihil sunt, quam novercalis odii vomitus, qui-
bus laudatissimis & saluberrimis Lutheri Scriptis frustrā calumnia struitur.
Deindē Sycophantico artificio truncatas, mutilatas, sublesta interpreta-
tione detortas sententias dissimulatis causis dicendi ex Luthero corradunt,
ex orationibus hypotheticis categoricas, ex Ironicis serias, ex mimeticis
propriās faciunt, vel easdem corrumpunt addendo, aut transponendo,
ut inde quidvis contra Lutheri mentem exsculpant. Hanc materiam pro-
lixè pertractaverunt Theologi Württembergici in tractatu Germanico,
cujus inscriptio: *Christlicher / bescheidentlicher / und gründlicher Be-
richt über das Laster-Buch D. Joh. Pistorii, welches er Anatomiam
Lutheri genennet hat* / edit. Tub. Anno M. D. XCVI. D. Philippus Heil-
brunner, D. Garthius, D. Cramerus in historica relatione Postcolloqvii
Ratisponæ habiti, Conradi Vetteri, (qui fraudulenter sub nomine Con-
radi Andreæ varias contra Lutherum evomit calumnias, sub titulis *des
Christlichen Luther / unschuldigen / andächtigen / gläubigen / Evange-
lischen / warhafften* / & ad calumnias suas adstruendas varia testimonia
ex Tomis Lutheri allegavit,) pessimam in depravandis, pervertendis, de-
truncandis, &c. Lutheri dictis audaciam multis exemplis docent, cujus

diabolicae malitiae etiam coram Principibus Viris, Philippo Ludovico, & Wolffgango Wilhelmo, Palatinis Rheni, convictus, frustra se variis modis pro extrema sua impudentia excusare conatus est.

(*) §. 70 p. 179. seqq. (π) Cap. II. §. 16. p. 99. c. III. §. 39 p. 221. seqq. §. 40. 41. 42. p. 223. seqq. §. 44. p. 263. seqq. (ε) Lib. I. cap. IX. p. 45. (ς) Tom. XIX. Anno. 1522. §. 41. p. 476.

CAPUT X.

Lutherus Heros.

§. 1. Fuit Lutherus Heros reformationis opere inclytus & celeberrimus. Pontificii Scriptores, quotquot calamum contra Lutherum strinxerunt, negant ipsum habuisse potestatem ad opus reformationis expediendum necessariam & sufficientem (τ); sed Lutherum tanquam publicum grassatorem privato ausu in Ecclesiam involasse, omnia jura pervertisse, coelumque terrae, & inferiora superioribus miscuisse. Verum enimvero, quando Ecclesiasticum Lutheri munus & in executione illius ordinariae vocationis, praesertim reformationis opus & Antichristi regni oppugnationi intimius, non praecipue occupatio judicii, consideratur, aliquid extraordinarium & peculiare concurrisse, quod cum immediata, & plane extraordinaria Apostolorum vocatione, non quidem omni ex parte congruit, interim tamen supra communem reliquorum ministrorum, medietate & ordinariae vocatorum, sortem Lutheri ministerium evexit, negari nec debet, nec potest, id quod splendidissima mirandorum in, ad, per, & circa Lutherum corona evincit. Primò quippe lucent miranda duo, ad Lutherum communi penè Doctorum consensu accommodata, vaticinia Johannea. Unum extat Apocal. XIV. 6. εἶδον ἄλλον Ἀγγελον πετάμενον ἐν μεσσηρνήματι, ἔχοντα Εὐαγγέλιον αἰώνιον, εὐαγγελίσαι τὰς κατοικούντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ λαόν, λέγοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ: Φοβήθητε τὸν Θεόν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν. (υ) Postquam in antecedentibus regnum Antichristi sub figura bestiae, habentis duo cornua similia, & sub figura meretricis, infidentis bestiae bicorni, descripsit, introducit jam Angelum Evangelicae doctrinae praeconem, per quem intelligit Ecclesiae Doctorem, qui Angelus vo-

lus vocatur ob divinam missionem. Volatus per medium cœli, notat cœ-
lerem doctrinæ Evangelicæ progressum per varias provincias; τὸ Evan-
gelium notat summam doctrinæ proponendæ & repurgandæ ab homi-
num commentis: τὸ æternum opponitur clamoribus adversariorum
de novitate doctrinæ: verbis, timete DEUM, date illi honorem, & ado-
rate eum, significatur, doctrinam de vera conversione & invocatione mi-
nistrii Angeli urgendam esse. Alterum Apoc. XVIII. 4. his verbis con-
ceptum: καὶ ἤκουσιν ἅλῃν φωνὴν ἐκ τῶν ἑργῶν λέγουσαν: Ἔξελθετε ἐξ
αὐτῆς ὁ λαὸς μὲν, ἵνα μὴ συγκοινωνήσῃτε ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῆς. Even-
tus huius Prophetici Oraculi optima est clavis; Firma namque est regula:
vaticiniorum tunc est perspicua claritas, quando impletionis luculenta
adeest veritas. Eventus autem non carnalibus, sed spiritualibus oculis
aspiciendus est (Φ). Hoc namque DEO solemne est, ut res magnificè præ-
dictas, coram oculis nostris viliter, coram suis & Angelorum sanctorum
oculis magnificè exequatur. Ex his ita concludimus: Ille præco divi-
nus, qui ista verissimè & ad speculum fecit, is cœlesti calculo ad id facien-
dum est auctoratus. Lutherus est is, qui verissimè & ad speculum ista
fecit; Ergo Lutherus est divino calculo auctoratus. Nam Lutherus vo-
ce cœlitis excitata, & *ἡτοῖς* stupendis comitata clamavit: (Χ) Fugite
meo consilio, quicumque tutò vivere vultis, fugite juvenes, nec istis sa-
cris initiimini (Ψ). Quicumque serio afficitur pietate, fugiat quàm ocu-
lismè ex ista Babylone, & exhorrescat vel tantum auditò nomine Papatus,
Nam tanta est ejus impietas, & abominatio, ut nemo eam verbis conse-
qui possit, neque cernitur, nisi oculis spiritualibus. Nil impedit, quod
Lutheri nomen non est clarè expressum. Nam DEUS, si organa in qui-
busdam magni momenti operibus adhibere decrevit, non nomina eo-
rum semper prædixit, verum ita descripsit, ut cum opus illud aggrede-
rentur, intelligentibus patefieret, non alium, quàm eum adesse, quem
DEUS ad hoc opus perficiendum, venturum esse, prædixit. Lucent quo-
que Ecclesiastica ad Lutherum vaticinia, pleraque à D. Johan. Gerhardo
p.m. (ω) collecta. Singulare inprimis est entheatum Friderici Electoris
somnia à Luthero reapse præstitum. Ter Fridericus Elector Svidnicæ
successivè somniavit, Monachum comitatum Sanctis ad se venisse de cœ-
lo, consensumque, ut quædam ostio Academico inscriberet, petiisse,
scripsisse autem literis tam insignibus, ut Scriptura etiam Svidnicæ legi
posset,

posset, finem calami Romam usque se extendisse, utramque aurem Leonis ibidem jacentis penetrasse, inde ad coronam tricarinatam Pontificis se exporrexisset, eam adeo commovisset, ut casura esset: audivisset verò Monachum pennam istam accepisse ex ala anseris Bohemici.

(7) Wangnereck p. II. Antidorsch. c. IX. Artic. IV. p. 425. (v) Alethea S. Vindex p. 130. D. Joh. Cluver. in Comment. Apocal. Tom. III. in h. l. p. 158. seq. M. Cyriac. Spägenberg. conc. IX. de Luth. p. 167. seq. (p) Hermenevt. sacra p. 427. (x) Tom. II. Lat. Jen. p. 298. (ψ) Tom. IV. Lat. Jen. p. 66. (ω) Lib. I. Confess. Cathol. part. I. c. V. p. 147. seq.

§. 2. Heros inclytus ob mirandas animi dotes, quæ in puero statim & adolescentulo fulserunt, adeo ut magna de illo spes omnibus ipsius cognatis fuerit, nec enim unâ alterâve tantum dote eminebat, ut alia excellentia ingenia, sed plurimis. Ingenio prompto fuit & vivo, felici memoriâ, singulari & facili tam latinæ quàm vernaculæ lingvæ eloquentiâ, nemini suæ ætatis concedens, è suggestu declamans, accommodatâ verbis actione, auditorum animos mirificè perculit. Fuit idem artibus animi ad prudenter agendum, & virtutibus ac pietate ad εὐσθῆς, δικαίως, καὶ σωφρογῶς vivendum cum excellentia fati heroici instructissimus, illius pietatis ac virtutis in reformationis opere efficacia singularis fuit, tam in dirigendis omnibus, quàm impetrandis. Fuit omnis laboris patientissimus, quò etiam quasi pro quiete usus est, fuit multæ lectionis, ut qui quatuordecim, quibus monasticam vitam egit, annos bonos libros sedulo evoluit. Hinc eruditio singularis, judicii acrimonia, vigor animi, celeritas cogitandi agendiqve, trium lingvarum latinæ, græcæ, & hebraicæ peritia, dexteritas in Scripturis vertendis planè admiranda; nam Scripturam sacram vernaculâ dictione significantissima propriissimaque loqui fecit; eloquentia divina, latens in singulis penè sententiis, vis spiritus peculiaris, cujus perpetua monumenta extant; Fuit animò infractus, impavidus, ad ardua aggredienda & suscipienda promptus, DEO unicè confusus (a) heroicus, contemnens minas, obtrectiones, exilia, vincula, mortem ipsam: operæ ab eo pretium expectans, qui intrepidus verbi sui confessoribus coronam justitiæ in gremio suo reposuit. Philippus Melanchthon memorat, (b) quòd, cum multæ graves deliberationes de periculis publicis sæpè inciderint, animadverterit, eum ingenti animi robore præditum fuisse, minimeqve ψοφodeῖν, nec ullis unquam fractum terro-

terroribus. Nisus enim fuit sacrâ anchorâ, i. e. auxilio DEI, nec fidem sibi excuti passus est. Cum ad Comitium Wormatiensia evocatus ab amicis moneretur, ne literis salvi conductus nimium fidens, tyrannicis legatorum Pontificiorum insidias sese exponeret, esse in recenti memoria, quid Johanni Husso Constantiæ obtigerit, accedere, quod palam affixis literis Libri ejus sint condemnati, ipse magno animi robore respondit; ingressurum se Wormatiam, etiamsi tot Cacodæmones ibi essent, quot tegulae in tectis. Fuit quoque prudentissimus & perspicacissimus; acie enim mentis tantum valuit, ut unus in obscuris rebus maximè videret, quid conducere: nec, ut multi putant, negligens extitit in consideranda Reipubl. aut inspiciendis aliorum voluntatibus; sed & Rempubl. novit, & omnium, cum quibus vixit, sensus ac voluntates sagacissimè perspexit. Quamquam autem admirandâ sapientiâ & ingenii vi præditus fuit, tamen avidissimè legit scripta Ecclesiastica vetera & recentia, & omnes historias, quarum exempla singulari dexteritate ad præsentia tum negotia transtulit. Illud insuper admirandum, quod, cum tanti fuerit animi, & tam splendidissimi ingenii, tamen non miscuerit, sicut alii suis cupiditatibus acti solent, causis ecclesiasticis artificia augendæ potentiæ vel suæ vel suorum. Tantam sapientiam ac virtutem Luthero divinitus datam fuisse, quis sanus dubitare potest. Hæc aliæque multa, quæ in Heroë Luthero eminuerunt, impleverunt animos hominum non admiratione modò magnitudinis, sed & reverentiâ cultuque majestatis cujusdam. Atque hæc est illa auctoritas, quæ sæpè facillimè, & cum pondere, & sequentium instrumento præstitit, quæ alii vix magno labore conficere potuissent: nec immeritò, quippè venerationem DEO auctore conceptam, actuque heroicò confirmatam transire in affectum, publicoque judicio foveri ac inrendi consentaneum est.

(*) Catechismus. Miltch / part. I. p. 252. (b) Tom. III. Orat. Witt. p. 27.

§. 3. Heros inclutus ob varia miranda per ipsum edita. Primum mirandum est reformationis opus. Reformatio nimirum doctrinæ & ceremoniarum. In quo opere causa principalis & summus Reformator est Spiritus S. ὅς ἐλέγχει τὸν κόσμον ὡς εἰς ἀμαρτίαν, καὶ ὡς εἰς δικαιοσύνην, καὶ ὡς εἰς κρίσιν, Joh. XVI. 8. Minister reformationis nec primus, nec primi Socius sincerus, nec huic operi à DEO destinatus fuit

L

Zvvin

Zvvinglius. Ipsum enim undecim annos, ante Lutherum Evangelicam veritatem agnovisse, papales abominationes rejecisse, & Ecclesiam Helveticam à Papatu repurgasse, invitâ veritate asseritur à Michaelè Philippo Beuthero, Theol. Lic. Calvin. iniquissimo, & in apertis mendaciis multoties deprehensò Argentinensium Ecclesiasticorum agendorum cenfore, cujus maledicum & falsidicum os obthuravit D. Joh. Pappus *o manar-
ms.* (c) Sleidani historici probatissimi testimonio constat, Zvvinglium (d) demùm Anno M. D. XIX. Tiguri in Helvetiis ex Eremitio, quam vocant Divæ Virginis, eò vocatum, se opposuisse Indulgentiarum præconi Samsoni Mediolanensi Franciscano, & quamvis fieri potuerit, ut Zvvinglius sub idem tempus cum D. Luthero veterum Pontificum privatim oculis excusserit, & ad Evangelii renascentis ortum paulatim evigilaverit, publicè tamen id factum fuisse concionibus, disputationibus, scriptis, nullo documento doceri potest: cum præsertim ad Annum usque M. D. XXV. nondum intellexerit doctrinam de peccato originis, de justificatione hominis coram Deo, de fide justificante, &c. (e) Imò ante Annum M. D. XXII. adversus adversarios ab ipso nullum scriptum fuisse publicatum, ipsemet in Apologetici Archeteli præfatione fatetur, addens, se prædicationem solidi Evangelii secundum Matthæum Anno M. D. XVIII. incepisse. Sed primus Minister fuit (f) Lutherus extraordinariè, internò divinòque motu impetuque stimulatus à Spiritu S. ad ea audenda, quæ sine temeritatis notâ non videbantur attentari posse. Monachus unus, qui Anno M. D. XVII. in Ecclesia Saxonica pretiosum à vili, Christianum ab Antichristiano, divinum ab humano separare, errores in doctrina, lapsus in vita, novitates in ritibus Ecclesiasticis ad normam Verbi divini examinare, rejicere & damnare, in primis ementes & vendentes Bullas pontificias ex Ecclesia ejicere inchoavit. Ex his ita argumentamur contra Pontificios: Quicumque unicè juxta normam verbi divini docendo, & ex eo contrarios errores refellendo Ecclesiæ reformationem instituit, is in illo opere est organon Spiritus S. Lutherus unicè juxta normam &c. Ergò. Major firma est, quia verbum DEI est unica regula veritatis in Ecclesia, quod in Hodosophia sacra (g), & Gorgia Leontino Sophista (h) clarissimè demonstratum est. Minor tamdiu stabit inconcussa, quamdiu Hodosophia sacra solidis argumentis non erit refutata. Occasio remotior fuerunt querele priorum ante Lutherum. Nicolaus Clemangis, Archi-

chidiaconus Bajocensis, Doctor Theol. Parisiensis, qui claruit Anno M. CCCC. XVII. integrū Libellum de corrupto Ecclesiæ statu scripsit. Sebastianus Brand, Juris Consultus celebris, circa Annum M. CCCC. XXC. in navi stultifera depingit & deplorat cavillationem Sacerdotum in choro, fidei catholicæ inclinationem, & Antichristum (i). Etenim pii & Sacerdotum plurimorum impiam ac scandalosam vitam observabant, & sentiebant, intolerabilem exerceri Simoniam à mercatoribus istis purpuratæ Babylonis. Hinc Mantuanus:

Sunt venalia nobis

Templa, Sacerdotes, altaria, sacra, coronæ,

Ignis, thura, preces, cœlum est venale, Deusqve,

Bernhardus (k) conqveritur, qvò ex toto orbe Romam confluant, ambitiosi, avari, Simoniaci, Sacrilegi, concubinarij, incestuosi, & quæque istiusmodi monstra, ut Apostolicâ authoritate vel obtineant honores vel retineant. Similes alias qverelas Bernhardi, Eberhardi Salisburgensis Episcopi, Imperatorum Ludov. IV. & Friderici II. Alberic. de Rosate Jurisconsulti, referunt D. Johannes Pappus Disput. IV. de recusat. Synod. Trid. & D. Ægidius Hunnius Tom. I. Oper. Latin. tract. de Rom. Eccles. & Antichr. col. 1405. D. Joh. Gerhard. Confess. Cathol. Lib. I. part. I. c. IV. p. 92. seqq. Dn. Matthias Berneggerus, Lumen olim nostræ Academiæ clarissimum, in appendice Idoli Lauretani. Proxima occasio non fuit vel invidia vel avaritia, vel odium D. Staupizii, aut Lutheri adversus Albertum Archiepiscopum aut Dominicanos, (l) nedum Friderici Electoris Ducis Saxonie instinctus aut mandatum, qvo contra indulgentias prædicari jussit (m). Tantum enim abest, ut Fridericus Elector (n), qvi Imperium à Trevirensi & aliis collegis ipsi oblatum magno & excelso animo recusavit, & magnam pecuniæ vim ipsi & ipsius Consiliariis à Carolo V. missam rejecit, ex avaritia vel invidia Staupizium aut Lutherum ad movenda certamina cohortatus sit, ut doluerit moveri certamina, (o) suumqve dolorem sæpè significaverit, metuens discordias majores. Sed vir sapiens, & non tantum profana judicia seqvens, sed etiam normam divinam in consilium adhibens, quæ jubet audiri Evangelium, ac blasphemiam vocat damnatam à DEO, pertinaciam veritati adversantem, fecit, qvòd multi alij pii & sapientes fecerunt, DEO cessit. Minime omnium fuit adolescentia Caroli V. quam novis rebus attentandis ac-

L 2

com-

commodatam Lutherus iudicasset, ut (p) Famianus Strada non sine crassa ἀνίστησις suspicatur. Sed gravissimorum ac probatissimorum historicorum, (Francisci Guicciardini, Lipsii iudicio (q), historici prudentis, periti, veracis, ab affectibus immunis; Jac. Augusti Thuanii, historici immortalis (r); Joh. Sleidani, qui procul ira, procul odio, ex Archivis cum amplissima Reipubl. nostrae, tum aliis actis publicis, statum Religionis, & Reipubl. candidè verèque descripsit, & de quo MATTHIAE BERNEGGERO, πολὺς, celeberrimo, certis authoribus constitit, (s) Imperatorem Carolum hoc tulisse iudicium: aut Sleidanus fuit meus Cancellarius, aut mei Cancellarii fuerunt mei proditores: ejusque lectione delectatum obstupuisse secretissimarum rerum narratione, & commendasse veritatem, testimonio notissimum est, veram occasionem fuisse avaritiam Leonis X. & impudentiam Tezelii, effrenis Dominicani, in promulgandis indulgentiarum mercibus. Nam Leo X. Romanae Florentinam jungens avaritiam. Sanctus adeo, ut inter vina & lätities Evangelium Christi, ut quætuosam sibi suisque fabulam, irrideret, Sorori suae Magdalene obærat, pecuniam à quæstoribus indulgentiariis conficiendam illi donavit. Magdalena eam curam commisit Episcopo Aremboldo, ille præconibus, qui eos Thesauros plurimo licitarentur. Divulgabatur igitur jubilæum, missis per omnia Christiani orbis regna diplomatibus. Simoniacas illas exactiones (t) juvit etiam Albertus Brandeburgicus, qui, ut pallium redimeret sine onere Ecclesiae, aurum à Fuggeris mutuo sumit, idque licitando expiationes animarum recolligere cupiebat. Constituit itaque Praconem indulgentiarum Tezelium, qui impudentissimè prædicabat, nullum esse tam magnum peccatum, quin per indulgentias solvi possit. Quæ omnia, Luthero à quibusdam indulgentiarum emptoribus relata, vehementissimè ipsius permoverunt animum: doluit simplicium animis illudi, & in templo DEI (u) hos χρησικαπίλῃς pro sacra doctrina, prodigiosa mendacia, pro Christo Romanenses Bullas docere; facturus itaque boni & Præceptoris & Pastoris officium, proposuit quædam de indulgentiis paradoxa, idque modestè, nihil statuens aut decernens, sed disputans tantum pro more Scholarum. Admonuit & modestâ concione vulgum Ecclesiae, ne nimium tribueret Romanensibus mercibus. Petrus Ræstius Jesuita in Pseudojubilæo, quod vocat, (x) Indulgentias Leonis X. excusaturus, per verecundiam significat magis, quam

quàm expromit, licere Pontifici, D. Petri successori, magna aliqua causa oblata, aut ad nobilissimum aliquod opus perficiendum, uti pia fraude, ac talibus hamis pecuniam attrahere. Verùm nec hoc fit ad exemplum D. Petri, Pontificum, ut volunt, ἀρχιερεῖς, nec cum sanctæ Scripturæ præceptis, nec Ecclesiæ primitivæ institutis convenit, sed sædum gentilitatis imitamentum est, quod luculentissimo demonstravit exemplo (γ) MATTHIAS BERNEGGERUS. Hæc prolixius pertractata vide in Confess. Cathol. D. Joh. Gerhard. Lib. I. part. I. c. VII. p. 162. seqq.

(c) In der wahrhafften wohlgegründeten Widerlegung des unwahrhafften falschen Berichts / so wider die Straßburgische Anno 1598. aufgegangene Kirchen Ordnung zu Zwenbrück Anno 1603. gedruckt worden / part. III. n. 8. p. 414. (d) Lib. I. p. 36. (e) Conf. M. Sigism. Evenii palm. Secul. Luther. Evangel. p. 45. seq. (f) Hodomor. Calvin. p. I. proœm. pag. 13. (g) Phenom. I. p. 65. (h) Congress. secund. §. 2. pag. 104. (i) Pag. 101. 103. 137. (k) Lib. I. de Consil. ad Eugenium. (l) Flor. Ræmund. Lib. I. cap. VI. p. 29. Bzov. Tom. XI. Annal. Anno 1517. §. 14. p. 322. (m) Spondan. Tom. II. Annal. Anno 1517. §. 4. pag. 327. Bzov. Tom. XIX. Anno 1517. §. 16. p. 323. (n) Albert. Krantz. in contin. hist. Vandal. & Saxon. pag. 162. 163. Sleidan. Lib. I. p. 29. (o) Phil. Melancht. Tom. IV. Orat. Witt. pag. 506. (p) Lib. II. de Bello Belgico. (q) Vid. Idol. Lauretan. Matth. Bernegger. p. 23. (r) Lib. I. Hist. Anno 1515. (s) Idol. Lauretan. p. 77. (t) Luth. Tom. VIII. Germ. Jen. f. 245. (u) Mel. p. II. Oper. pag. 39. D. Hoe conc. IV. p. 80. (x) Cap. XII. prop. 24. (y) In Idol. Lauretan. cap. III. pag. 23.

§. 4. Memorabile reformationis & abolendi Papatûs præludium contigit die X. Decembr. Anno M. D. XX. Quamprimùm enim Lutherus certior factus est, & Romæ publico decreto foribus templi affixo assertiones suas, tanquam errores pestilentissimos, condemnatas, ipsiusque Libros concrematos esse, damnationis sententia per Johannem Eccium & Hieronymum Alexandrum in Germania publicata, nec non Lovaniensem, Coloniensem, aliasque Papales Universitates, monasteria & Episcopos sua scripta igne illuminasse, (z) ipse quoque Juris Canonici Libros cum Leonis X. Bulla adversus ipsum promulgata, convocatis ad hoc sacrificium scholasticis, suisque auditoribus, Wittebergæ ante Portam Eliftri, publicè extructo per Magistrum quendam rogò, combussit, pronuntiatis inter alia his verbis: quoniam tu conturbasti Sanctum Domini, idè te conturbet ignis æternus. Postridiè, ordinariâ lectione absolutâ,

auditores universos obnixè cohortatus est, ut sibi diligenter caverent à Decretis & constitutionibus Romanorum Pontificum. Quòd decretales & Bullam Pontificis exusserit, pro lusu habendum, majus quiddam reliquum esse, & summopere necessarium, ut nimirum ipse Pontifex, & sedes Romana cum omnibus abominationibus incendio consumatur. Edidit deindè velut Apologiæ loco breve scriptum, quò facti sui rationem reddidit, nempe antiqui esse moris, improbos codices comburendi, ipsum esse juratum Sacrae Scripturae Doctorem, & quotidianum Concionatorem, cui pro jurejurando & officio suo conveniat impias doctrinas abolere. Insuper Papam & Pontificios post multas instructiones adeò induratos esse, ut Evangelicam doctrinam condemnent, & exurant; Itaque instinctu Spiritus S. ad confirmandam & conservandam veritatem Christianam libros adversariorum combussisse, tanquam impios, quia et si in decretis aliquid boni sit, totum tamen (α) eò detortum esse, ut noceat, & Papam in sua Antichristiana tyrannide confirmet. Ultimò subjunxit illud Samsonis: sicut fecerunt mihi, sic feci eis.

(z) Tom. II. Lat. Jen. p. 334. seq. (α) Conf. D. Gerhard. Confess. Cathol. Lib. I. Gener. p. II. cap. XIV.

§. 5. Medium reformationis fuit prædicatio Evangelii successu admiranda & felicissima. Lutherus non per cuniculos (β), nec per brachii secularis robur opus reformationis aggressus est, sed tuba Evangelicæ prædicationis Antichristiani regni muros oppugnavit, docuit veritatem, & errores redarguit ex solo DEI verbo, qui sonus Evangelii non Papæ solum aures perculit, sed etiam ad remotissimas provincias pervenit. Fanatici homines voluerunt semel evertere Papatum per abrogationem ceremoniarum, destructionem imaginum, & impugnationem Sacramentorum. Sed illi iisdem illis rebus Ecclesiæ adeò non consuluerunt, ut plus illi nocuerint; (γ) si verò communi consensu, ut caperat, cum Luthero docuissent, & diligenter urssent articulum justificationis, perfectò is unicus articulus, paulatim ut caperat, evertisset Papatum cum suis Fraternitatibus, indulgentiis, ordinibus, reliquiis, cultibus, invocatione Sanctorum, purgatorio, Missis, vigiliis, votis, & id genus aliis infinitis abominationibus. Sed illi, omisâ prædicatione fidei & justitiæ Christianæ, rem aliter tentaverunt, magnò & sanæ doctrinæ, & Ecclesiarum

rum incommodò. Talem enim successum habet conatus noster, cum gloriam propriam, non DEI quærimus. Tales tumultus & externas larvas nec Papa, nec Diabolus metuit; sed doctrina fidei, quæ prædicat, solum Christum esse victorem peccati, mortis, & diaboli, est ei formidabilis: & nisi inniteremur huic anchoræ, cogeremur simpliciter rursus adorare Papam, neque esset ulla ratio aut medium ei resistendi: quod omnium optimè Megalander Lutherus intellexit.

(8) Gerhard. Tom. VI. Loc. de Ministr. Eccles. Sect. VIII. §. 123. p. 153. (7)
Tom. IV. Lat. Jen. p. 73.

§. 6. Reformatio ipsa nihil aliud est, quàm emendatio doctrinæ & rituum publicorum, successu temporis, corruptorum, (d) omnibus, quæ unquam sunt factæ à monarchis, regnorum conversionibus insignior. Initiò Lutherus doctrinam de vera pœnitentia, de remissione peccatorum, gratis propter Filium DEI donatâ, & fide amplectendâ, de firma consolatione mentis, sensu iræ DEI terrefactæ, non ad satisfactiones proprias, vel merita monachorum, sed ad Filium DEI, agnum tollentem peccata mundi, deducendæ: de discrimine Legis & Evangelii, promissionum Legis, & promissionum Evangelicarum, justitiæ spiritualis & politicæ Legum divinarum & humanarum; Bonorum operum à DEO mandatorum, & traditionum humanarum, de vero usu Cœnæ Domini & Baptismi, ut & doctrinam de votis illustraverat, & errores, ac profanationes cœnæ in venditione & applicatione pro aliis, cæterosque abusus multiplices, solâ voce doctrinæ & scriptis, nullò adhuc ritu publicò ante Conventum Wormatiensem à se mutato, taxaverat. Duo itaque sunt in opere reformationis, nempe errorum redargutio, & publica idololatricorum cultuum abrogatio. Errorum redargutio pertinet ad ministerium Ecclesiasticum, sed publica idololatricorum cultuum abolitio præcipuè spectat ad Christianum Magistratum. Is enim exemplo piorum Regum V. T. qui Baaliticam idololatriam abolerunt, cum consensu Ecclesiæ debet pias reformationes suscipere, & sincerum ministerium constituere, si Episcopi in suo officio negligentes deprehendantur. Ad primum quidem Lutherus fuit vocatus ordinariè, extraordinariè tamen etiam singulari & peculiari Spiritus S. instinctu excitatus fuit, ut magnâ sapientiâ, παρρησία, & fidei constantiâ ex sola Scriptura sacra errores argueret; quâ re
adeò

adeò non fuerunt offensi, qui boni fuerunt, ut testati sint aliquot, multa sese debere Luthero, quò auctore tandem Sanctorum mysteriorum fructum cognoscerent, & reclamaverunt non nisi qui rem sacram in quæstu habuerunt. Ritùs verò Ecclesiæ publicos ausu proprio nec ipse mutavit, nec ulli Ecclesiæ ministro, ut propriâ autoritate eos mutaret, author fuit. Nam ut ex animo Lutherus voluit Ecclesiasticæ disciplinæ consilium, ita nihil tam anxie deprecatus est, quàm ne vi ac tumultu, imò ne ullis humanis præfidiis res tentetur, supplicationibus ac votis devocandum cœlo Spiritum S. censuit, quo inflammarentur mortalium animi ad rem Ecclesiasticam instaurandam. Turbulenta Carlostadii cæpta adeò non probavit, ut eum fervido spiritu gravissimè increparet. Fratres verò Augustinenses Cœnobii Wittebergenfis, qui ob agnitam veritatem cœlestem Missam privatam abrogarunt, laudavit, (ε) eosque hortatus est ad fortitudinem & constantiam, & in Friderico Principe magnum ipsos habere præsidium dixit, quòd sit prudens, veritatis amans, & à judiciis temerariis alienissimus; quibus verbis mendacia (ζ) Ulenbergii obstruimus. Ipse verò Princeps pius pariter ac sapientissimus, de toto reformationis negotio abundè informatus, ex consilio Lutheri & aliorum virorum Doctorum, Ecclesiarum suæ ditionis piam reformationem suscepit.

(δ) David Chytræus in Saxonia Lib. X. p. 247. (ε) Tom. II. Lat. Jen. pag. 465. in tract. de abroganda Missâ. (ζ) In vita Luth. p. 196.

§. 7. Heros inclytus & celeberrimus ob felicissimum reformationis successum. Nam adjutus ope divina, illaque tanquam munimento indutus, & tanquam alis provectus, ac telis, ut ita dicam, armatus, in destinata à DEO reformationis confectionem, totum reformationis opus, quod causæ gravitate, & conscientia religiose confirmatâ ceperat, felicissimè faustissimis successibus Anno M. D. XXX. absolvit & perfecit. Duodecim jam anni effluxerant à tempore susceptæ reformationis, quibus doctrinæ sinceritatem è sacris literis satis perceperat, detexerat superstitiones & abusûs, fidem illam, quam Christus ipse olim pronuntiavit, confirmârunt Apostoli, tenuerunt Apostolorum successores, ab omni humano fermento immunem publicè tradiderat; cui operi publica confessio, Augusta Vindelicorum magnâ constantia Imperatori Carolo V. exhibita, veluti corona imposita est, ut omnes ubique religionem ob

1564-

recuperatam puritatem serenâ facie triumphantem intuerentur. Secundum itaque mirandum est Antichristi magni revelatio, (7) pridem ante hanc à Luthero glaciem fractam impossibilis. Accidit Doctoribus priscis, in hoc argumento occupatis, quod Judæis, qui vaticinia legerunt de Messia, sed nondum illò exhibitò clarè intelligere non potuerunt. Ita Patres quò longiùs ab experientia rerum à Romanis præsulibus gestarum abfuerunt, hoc longiùs telum à meta jecerunt, at Lutheri ævo oculus experientiæ oculum prophetiæ illustraverat. Hinc Lutherus Papam Romanum esse Antichristum magnum, invictissimis demonstravit argumentis, omnesque Antichristianas Papatûs facies ex monumentis sacris in Libro (8) contra Ambrosium Catharinum ad vivum depinxit. Non autem solum Lutherus regnum Antichristi revelavit, sed & ita potens fuit Spiritus Christi in ipso, ut potentiam regni Antichristi calamò & ore ita destrueret, (1) ut multis in locis ne nomen quidem ejus restet amplius; alibi verò vix lacera ejus rudera reperiantur, ubi verò in aliqua adhuc est æstimatione, ibi non obscura sauciatae conscientiæ signa reperiantur. Stat quidem (2) adhuc Papæ majestas; sed ut simulachrum suffultum brachio seculari, fulmina obbrutuere, formidabilia olim summis Regibus, nunc hi formidabiles Papæ, nisi politica versutia res agat suas. Satanæ regnum destructum est, & tamen adhuc grassatur in cœlestibus. Stirpitus conficiendus est Papa adventu Christi glorioso. Tantam verò papalis potentiæ destructionem opus verè divinum fuisse, nemo in religione sanus ac pius negaverit. (3) Quis enim non oppidò miretur, quòd homo inermis ac solus ferè citra adminiculum humanarum virium totius mundi potentiæ sese opposuit, & DEI præsidio munitus Romanum Papam è solio Pontificiæ dignitatis, majestatisque plurimis in locis dejecit, quod antegressis seculis nulli Imperatores universis legionibus & copiis suis effectum dare poterant, sicut historia Imperatorum Fridericorum, Henricorum, & Ludovicorum testatur. Lutherus ita exclamat: (4) ô infelix Papatûs! hic jaces, jaces, inquam, hic Leo mortuus, qui totum mundum antea terribas rugitu solo, nunc barbam tibi vellunt etiam catuli & mures. Alibi (5): Gott ist wunderbarlich / er hat das Ablass geleyet / das Segfeuer gelöschet / die Wallfarten gedämpfet / und viel andere des Mammons Gottesdienst und Abgötterey der Papisten niedergeschlagen durch sein Wort / der Bischöffe Recht und Gewalt

M

ist

ist gefallen / der Röm. Ablass ist in eine Verachtung gebracht worden / daß auch die päpstliche Stände selbst Anno 1530. auff dem Reichstag zu Augspurg den Rñser gebeten / er solte bey dem Pabst zu wege bringen / daß er keinen Ablass mehr in Teutschland schicke.

- (η) Aleth. S. sui vindex Sect. V. §. 23. p. 140. (θ) Tom. II. pag. 377. (ι) D. Frideric. Balduin. Comment. 1. ad Theff. II. (κ) Alethea Victrix p. 169. (λ) D. Joh. Maibach. in tract. germ. de miracul. c. XXVIII. (μ) Tom. II. Lat. Jen. p. 374. (ν) Tom. VI. Germ. Jen. p. 86.

§. 8. Tertium mirandum est Conversio non particularis & vulgaris, sed (ξ) solennis, magna, admiranda totarum nationum, regnorum, dynastiarum, civitatum, primæ Pentecostali analogæ, ac reductio à novis Diis ad $\pi\alpha\tau\epsilon\omega\nu\ \theta\epsilon\acute{o}\nu$, ad verè antiquam, sanam, ac Apostolicam fidem. Nam doctrina Lutheri partim per ipsum voce & scriptis Germanicis, Latinisqve, partim per fidos ejus collegas, & successores in omnem Christianum orbem sparsa est, ita ut nullus sit angulus orbis Christiani, in quem non fama doctrinæ per Lutherum repurgatæ pervaserit. Certè quàm longè lateqve patet Romani Pontificis potentia, percrebuit solennis fama, quod sedes Pontificia solò calamò, voce & prædicatione Lutheri vehementius ac fortius concussa sit, quàm omnium Imperatorum ac Regum armis seculis antegressis concuti & labefactari potuerit; imò ad Græcam quoque Ecclesiam, quæ Pontificem non agnoscit, perlata est doctrina Evangelii à Luthero prædicata. Etenim laudatissimus ($\omicron$) olim fuit conatus Professorum Tubingensium D. Jacobi Andrææ, & reliquorum Theologorum, ac Martini Crusii, qui Anno M. D. LXXIV. d. XVII. Sept. ad Jeremiam Patriarcham Orientalem Constantinopolim usque Augustanam Confessionem græco idiomate à D. Paulo Dolscio Plavensi expressam, & Anno M. D. LIX. Basilæ à Johanne Oporino excusam transferri curarunt; $\epsilon\acute{\iota}\ \alpha\gamma\epsilon\alpha\ \delta\ \epsilon\acute{\iota}\kappa\tau\epsilon\mu\omega\nu\ \delta\epsilon\alpha\nu\ \theta\epsilon\acute{o}\ \pi\alpha\tau\epsilon\rho$, $\delta\iota\alpha\ \xi\ \alpha\gamma\alpha\pi\eta\varsigma\ \epsilon\alpha\upsilon\tau\acute{\iota}\ \psi\acute{\epsilon}$, $\xi\ \mu\acute{o}\nu\epsilon\ \kappa\omicron\iota\nu\epsilon\ \sigma\omega\tau\eta\rho\ \eta\mu\acute{\omega}\nu$, $\eta\mu\acute{\alpha}\varsigma\ \epsilon\kappa\alpha\tau\epsilon\rho\theta\epsilon\nu\ \pi\omicron\iota\eta\sigma\iota\epsilon\nu$; $\epsilon\acute{\iota}\ \kappa\alpha\iota\ \omega\lambda\epsilon\acute{\iota}\sigma\omicron\nu\ \alpha\lambda\lambda\acute{\eta}\lambda\omega\nu\ \tau\alpha\iota\varsigma\ \omicron\iota\kappa\acute{\eta}\sigma\epsilon\sigma\iota\ \delta\iota\omega\rho\acute{\iota}\sigma\mu\epsilon\tau\alpha$, $\alpha\lambda\lambda\acute{\alpha}\ \tau\eta\ \omega\theta\iota\ \tau\eta\nu\ \omicron\rho\theta\omicron\delta\omicron\zeta\iota\alpha\nu\ \gamma\epsilon\ \sigma\upsilon\nu\alpha\Phi\epsilon\acute{\iota}\alpha\ \epsilon\gamma\gamma\upsilon\varsigma\ \alpha\lambda\lambda\acute{\eta}\lambda\omega\nu\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$. Caruit tamen hic conatus optato eventu; nam Jeremias Patriarcha convictus, cedere autem veritati nolens, tandem respondit Theologis Tubingensibus: $\tau\acute{\iota}\omega\ \upsilon\mu\epsilon\tau\epsilon\rho\alpha\nu\ \delta\epsilon\nu\ \pi\omicron\rho\epsilon\upsilon\acute{o}\mu\epsilon\tau\omicron\iota$, $\mu\eta\kappa\epsilon\tau\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \omega\theta\iota\ \delta\omicron\gamma\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$, $\Phi\iota\lambda\iota\alpha\varsigma\ \delta\epsilon\ \mu\acute{o}\nu\eta\varsigma\ \epsilon\acute{\iota}\nu\epsilon\kappa\alpha$, $\epsilon\acute{\iota}\ \beta\epsilon\lambda\eta\tau\omicron\nu\ \gamma\epsilon\gamma\acute{\alpha}\Phi\epsilon\tau\epsilon$. Felicior fuit prædicationis Evangelicæ.

gelicæ in Europa successus. Nam ex Witteberga & Saxonia Superiore in alias urbes, Principatus, & Regna paulatim sincerior doctrina & cultus propagati sunt. Recepit enim sinceram doctrinam præter Saxoniam Dania, Norvegia, Svecia, Gothia, Livonia, Pomerania, Hungaria, Prussia, Ducatus Brunsvicensis, Württembergensis, Palatinatus inferior ad Rhenum, multi Comitatus, Civitates Imperiales præcipuæ, aliæque magno numero. Argentina nostra (π) olim Papæ valde obsequiosa inter primas fuit, quæ Anno M. D. XXII. à Matthia Zellio, summi Templi Pastore, p. m. monita veritatem admisit. Nam cum præcipiti (ϵ) & inconsideratâ Leonis X. severitate incitatus Lutherus omnino se ab Antichristiana Romana Ecclesia separasset, plerique per Germaniam, quia ab eo admoniti multa non in disciplina solum, sed etiam in doctrina, Sacerdotum ambitione & avaritiâ introducta, corrigi debere censuerunt, cum Luthero pariter secessionem fecerunt. Inter Principes præcipui fuere Fridericus III. Saxonie Septemvir, qui Sapientis elogio posteritati commendatus est, ac post eum Johannes Frater, qui Confessionem fidei Carolo V. Augustæ exhibuit, postremo ex eadem familia Johannes Fridericus, Georgius Brandenburgicus, Ernestus & Franciscus Luneburgici, Philippus Landgravius, Wolffgangus Anhaltinus, Philippus Pomeraniæ Princeps, Ulricus Württembergicus, Albertus Mansfeldius. Hi anno ante Confessionem exhibitam contra decreta Ratisponæ primum, dein Spiræ de religione facta, quod iis libertas superiori conventu permittenda impediretur, protestati sunt; unde Protestantium nomen acceperunt, iis se adjunxerunt civitates Imperiales, & Libere quàm plurimæ. Nam (ς) Spiritus S. animos tum eorum, qui doctrinam Evangelii annuntiaverunt, tum etiam eorum, qui audiverunt, ita feliciter tetigit, ut numerus fidelium ac piorum in dies singulos vehementer augeretur. Hujusmodi autem virtus constantiaque divinitus multis data fuit, ut quidam molestias & ærumnas carcerum summâ cum voluntate susciperent ac subirent, alii amissionem bonorum æquo ferrent animo, multi verò ne mortem quidem eamque acerbam pertimerent. Multum autem promovit Evangelii divulgationem, quod chalcographiæ beneficio Biblia sacra copiosissimè prodierunt, ut novo quodam pentecostali imbri thesauros suos saluberrimè effunderet, ac denuò præstarent, quod carmen propheticum dudum per os Joëlis præcinerat, fore nimirum in novissi-

mis temporibus, ut Spiritus Domini per verbum lectum, auditum, prædicatum, fecundus effundatur super omnem carnem, ne servis quidem & ancillis exceptis.

- (ξ) Alethea S. Vindex pag. 141. D. Ægid. Hunnius Tom. I. Oper. Latin. col. 1422. (ε) Cruf. in act. & Script. Theol. Würtemb. & Patr. Constant. Jeremix, quæ utrique ab Anno 1576. usque 1581. miscuerunt, p. 3. (π) Alethea vindex p. 143. Vict. p. 168. (e) Jac. August. Thuan. Lib. I. pag. 59. (ς) Joh. Foxus p. II. Martyrol. Lib. II. p. 35.

§. 9. Hæc conversione segregata est Ecclesia vera Lutherana ab Antichristiano malignantium coetu, non ex illa nova Ecclesia exorta est, rectissime dicit Basilius de Varna (τ). Lutherus non constituit novam Ecclesiam, sed fuit instrumentum DEI in Ecclesia vera, in conspectum producenda: quæ separatio summè necessaria fuit. Lutherus dicit (υ); Weil es nicht seyn kan / daß wir oder die Kirche sich leiblich scheide oder absondere von dem Greuel / Pabstthumb oder Antichrist / bis an den jüngsten Tag / so müssen wir doch wissen geistlich und mit rechtem Verstand von ihm zu scheiden / und uns für seinen Verstören hüten und bewahren / damit wir in rechten Glauben rein bleiben. Magno quidem stentore Pontificii contendunt, non posse ante Lutheri tempora ullam monstrari Ecclesiam Lutheranæ Ecclesiæ in doctrina conformem (φ). Imò ex Scriptis Lutheri non obscure fuisse deprehensum, suâ machinatione ipsum hoc egisse, ut Ecclesiam, subducto sacerdotii fulcro, dimoveret ab eo statu, ad quem per Christum & Apostolos erecta est, eamque deinde variis exagitationibus quassatam everteret, & novam quandam in locum substitueret, formatam arbitrato suo. Sed indubitanter asserimus (χ), primitivam Ecclesiam Apostolicam nostris Ecclesiis, & nostras Ecclesias vicissim Apostolicæ Ecclesiæ in universis dogmatibus esse conformem, adeoque nostram Ecclesiam esse verè Catholicam, antiquam, duratione diuturnam, amplam, continuâ Episcoporum successionem divinitus donatam, unam, sanctam, quoad doctrinam, justiciam fidei, & Sanctitatis inchoatâ in vita studium, præditam efficaci doctrinâ, miraculorum gloriâ, & lumine prophetico, quod nervosissimis argumentis in Antichristosophia evictum est (ψ). Quod verò seculis, tempora Sanctorum Apostolorum insecutis, Ecclesiæ particulares à pristina sua sinceritate paulatim declinare, & traditionibus humanis inquinari, atque erroribus invol-

invol-

involvi cæperunt; id tam non debet nobis injicere dubitationis scrupulum, utrum nostra Ecclesia sit vera Ecclesia, ut potius hinc ad intimam gratiarum actionem mentes nostræ excitari inflammariqve debeant, quod benignissimus DEUS ex tenebris Papatûs tam crassis, tam horrendis, lucem doctrinæ cœlestis tam claram nobis sivit illucescere. Pistorius hanc responsionem blasphemiam vocat (a), & putat inde seqvi, DEUM oblitum fuisse promissionum suarum, & deseruisse officium suum. Verum enimverò (a) DEUS etiam in mediis illis invalescentium errorum tenebris promissionis suæ non oblitus est: quin imò quò major fuit seductio, eò splendidius enituit veritas promissionum DEI, & officium Spiritûs S. e-
lenchticon in conservatis electis; quod illi singulari ductu Spiritûs S. gubernati, & errorum testium veritatis ministerio admoniti, non eodem validissimo impetu, & inundatione falforum dogmatum in Antichristianæ impietatis approbationem sunt abrepti, sed Christum salutis petram retinentes salvati sunt, & adversus omnes inferorum portas in conspectu DEI gloriosissimè triumphârunt. Non autem nostra Ecclesia duntaxat vera est Ecclesia, sed & sincera (b) ob puritatem & sinceritatem doctrinæ, ab omni fermento errorum repurgatæ, quâ gaudet. Undè à Confessoribus inclytis Articulo XXI. Augustanæ Confessionis hæc verba annexa sunt: Hæc verè summa est doctrinæ apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse, quod discrepet à Scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex Scriptoribus nota est: quæ Confessorum assertio cum sit à nostris Theologis solidissimis argumentis confirmata, & ab omnibus instantiis vindicata, inclementer judicant isti, qui, nostram Ecclesiam non minoribus Papismo & Calvinismo maculis errorum impuratam esse, cum Doctore Georgio Calixto, magnò quidem, sed iniquò Augustanæ Confessionis Censore, dictitant, quod à nostris Theologis merito gravissimè reprehenditur. Appellatur nostra Ecclesia Lutherana, non quòd Lutherum fidei suæ magistrum constituat, aut ejus doctrinam ex personæ ejus autoritate æstimet, vel fiduciam in eum ponat; sed quòd doctrinam ejus, ad lapidem lydium Sacrarum literarum probatam, veram, sanam, & sinceram deprehendat, omni receptione dignam judicet, Lutherum sincerum esse Ecclesiæ Doctorem agnoscat, eum amet, & revereatur (c). Reliquas calumnias, quas contra nostram Ecclesiam Pontificii effuderunt, Christus Goël, cui unice Lutherana Ecclesia se

commendat, cum magna verè fidelium consolatione tanquam iustissimus iudex tandem in die pantocritico refutabit.

(r) In analysi Dialect. colloq. Ratisp. Lib. I. p. II. c. XXXVI. pag. 295. (v) Tom. VI. Germ. Jen. p. 109. (φ) Bzov. Tom. XIX. Anno 1520. §. 7. pag. 372. (x) Conf. Antichristosoph. prodr. p. 21. seq. Sect. II. art. X. à p. 884. seqq. D. Ægid. Hunn. Tom. I. Oper. Lat. p. 1312. Feurborn. Syntagm. II. dil. XIX. §. 6. D. Brochm. Tom. II. System. Theol. de Eccles. c. I. §. 6. pag. 699. qvæst. X. p. 746. (ψ) In prodr. à p. 21. & art. X. à p. 884. seq. Aleth. vict. pag. 120. 121. (ω) In dilceptat. de Eccles. p. 61. (α) D. Ægid. Hunn. Tom. I. Oper. Lat. p. 1294. D. Nicol. Hunn. in demonstr. Apost. Eccles. Rom. §. 3. D. Hoe conc. X. de Luth. p. 186. (b) Catechismus Wilsch part. IV. p. 107. (c) Hodomor. Calvin. proœm. p. 14. seq. D. Frider. Balduin. Comment. 1. Corinth. I. qvæst. II. p. 284. seqq.

§. 10. Quartum mirandum est monasteriorum reformatio. Erant olim monasteria Studiosorum Collegia, in quibus Christianæ literæ docebantur, postmodum successu temporis conversa sunt in otiosorum hominum cauponas. Eorum itaque reformationem Lutherus salutaribus consiliis adjuvit (d). Primum consuluit magnatibus Ecclesiarum, ut vitas votariorum tollant, vel non probent, vel extollant. Deinde suasit omnibus, quibus æterna animæ salus curæ cordiqve fuit, ut sibi ab omnibus votis præsertim magnis & perpetuis tenperent maximè adolescentes & juvenes, quia hoc vitæ genus nullum habet in Scripturis sacris testimonium & exemplum; deinde quòd proclive sit in hypocrisin, propter speciem, undè nascitur superbia. Tertiò suasit (e), ut mendicantium ordinum monasteria passim per civitates in Scholas convertantur, extra muros urbium ædificata diruantur, religiosi libertate exeundi concessa: ut cujusque loci magistratus politicus suæ ditionis monasteriis interdicat, ne quengvam deinceps recipiant ad hoc vitæ genus: bona monasteriorum in suam potestatem redigat, ex iis religiosos superstites ad dies vitæ alat: egredientibus ad vitæ subsidium summam quandam pecuniæ numeret, reliqua omnia in ærarium publicum, ex quo indigentibus necessaria suppeditentur, redigat. (f) Sic multipii monachi ex captivitate babylo-nica liberati sunt, qui Lutherò gratias pro salute egerunt.

(d) Tom. II. Lat. Jen. pag. 290. (e) Tom. I. Germ. Jen. pag. 302. (f) Matthes. conc. II. pag. 12.

§. 11. Quintum mirandum sunt prophetiæ editæ ab ipso, quarum verita-

veritatem & certitudinem eventus ipse luculentè comprobavit. Prædi-
xit Lutherus, se ab hostium furore incolumem futurum, se vivo bellum //
religionis causâ haudquâquam exoriturum, utriusque vaticinii veritas //
eventu confirmata. Prædixit, doctrinam Evangelii à Sectariis & falsis //
fratribus cum primis in articulo justificationis corruptum iri, non tamen //
abolendam ante novissimum diem. Prius tempore interimistico com-
pletum est: posterioris veritas tamdiu stabit, donec sonat nostræ doctri-
næ prædicatio. Sed collegerunt Lutheri vaticinia M. Philippus Glase-
rus, Ecclesiastes Dresdensis: Johannes Lappæus, Pastor Langenbergen-
sis: Johannes Saubertus, Pastor Norimbergensis p.m. quæ scripta consu-
lenda sunt. Bellarminus (g) & Bozius (h) arguunt Lutherum ceu
Pseudopphetam, quod anno XXV. dixerit; si adhuc per duos annos
doctrinam Evangelii prædicaturus sum, evanescet Papa, Cardinales,
Episcopi, Monachi, Moniales. Sed tantum abesse, ut Papa cum suis
sit deletus, ut etiam ejus potestas magis sit amplificata. Sed hoc menda-
cium est Cochläi juratissimi Lutheri hostis. Plenariam enim Papatus ante
novissimum diem destructionem nuspam prædixit. Diminutionem verò
papalis eminentiæ & potentiæ verè prædictam esse dies docuit: cæterum,
quod vulgò dici solet, tenue est mendacium, si diligenter inspexeris, pel-
lucet: idem in Cochläano figmento deprehenditur. Siquidem nuga-
tur ibi quoque Cochläus, Lutherum dixisse, intra duos annos abolendas
esse turres & campanas: at quis, qui vel obiter Scripta Lutheri legit, credat,
de abolitione turrium & campanarum, quæ adhuc apud nos retinentur,
Lutherum quicquam fuisse locutum.

(g) Lib. IV. de not. Eccles. c. XV. p. 278. 279. (h) Lib. VI. de sign. Eccles.
cap. II. p. 210.

§. 12. Sextum mirandum est constans & magnanima Lutheri sa-
næ doctrinæ & Librorum, in lucem ab ipso eo emissorum, Wormatiæ in
celeberrimo Imperatoris Caroli V. & Principum reliquorumque Statuum
Imperii confessu, confessio. Enimverò Wormatiam à Casparo Stur-
mio Nobili deductus, ad Cæsarem & Principes introductus, (i) & ab Ec-
cio Jurisconsulto Trevirensis Archiepiscopi Officiali Generali primò lati-
nè, deindè germanicè, utrum Libros hæcenus sub ipsius nomine vulga-
tos pro suis haberet, & quod in iis continetur, defendere vellet, interro-
gatus,

gatus, impetratò ad deliberandum diei spatiò, postero die magno animo coram Cæsare & Principibus dixit; Qvi sunt à me conscripti Libri, non sunt ejusdem generis, nec argumenti: nam ex iis aliqui solùm ad fidei & pietatis doctrinam pertinent, quibus etiam adversarii mei præclarum dant testimonium, quos quidem si abjurarem, officium viri boni neglexisse, jure quæam incusari. Sunt alii, quibus Pontificatum Romanum & Pontificiorum doctrinam reprehendo, qui maximis incommodis Rempubl. Christianam afflixerunt, si nunc & hos Libros aboleam, tyrannidem illam confirmavero, quod ipsum eò majoris erit præjudicii, cum audietur, illud à me factum Cæsaris & Principum autoritate. Tertium genus est eorum, qui scripti sunt in quosdam privatim, qui & Romanam illam nequitiam defendere volunt, & ubique calumniam mihi struunt, in iisque fateor, me vehementiorem fuisse, quàm deceat, sed nullam sanctimoniam mihi arrogo, neque de moribus aut vita mea, sed verà doctrinā professionem institui, & tamen in his ipsis nihil retractare velim: hoc enim ipso multorum insolentiæ fenestram patefacerem. Neque tamen hæc ita velim accipi, quasi hoc mihi sumam, errare me non posse, verum quia proprium est hominis falli & errare posse, per omnia sacra vehementer oro, si quis est omnium, qui adversus doctrinam, quam profiteor, aliquid habeat, ne dissimulet, sed congregiatur, & Scripturæ testimoniis errorem doceat. Factò dicendi fine, Eccius, asperiori vultu, simplex responsum à te petitur, inquit, an velis esse rata tua Scripta? Tum Lutherus respondit; Hæc mea est sententia, quod nisi sacre Scripturæ testimoniis, vel evidenti ratione convictus fuero, me non posse quicquam eorum, quæ scripsi vel docui, revocare: nam ut conscientiam ipse meam vulnerem, non committam. Pontifici autem Romano & solis Conciliis non credo, nec ipsorum auctoritatem recipio, nam errarunt sæpius; ut autem à sacris Literis recedam, quæ & perspicua est, & sola falli non potest, aut errare, cum primis impium fuerit. Vigesimo quarto Aprilis ad Episcopum Trevirensensem accersitus, coram multis Principibus hæc verba magnā προφητῶν protulit: Viri Principes, Constantiense Concilium etiam quæ Hulsus rectè & Christianè dixit condemnavit; quidvis ergò sanè patiar, vitam quoque profundam potius, quàm ut à manifesto DEI verbo discedam, est enim DEO magis quàm hominibus obtemperandum: quod verò de scandalo objicitur, id neque possum, neque certè debeo præstare: differunt enim

enim charitatis & fidei scandala, quorum illud in moribus & vita consistit, & omnino vitandum est; alterum autem inhæret verbo DEI, nec ulla debet ejus haberi ratio. Veritas enim & æterni Patris voluntas, atque mandatum dissimulari non debent, etiamsi totus orbis offendatur.

(i) Sleid. Lib. III. pag. 64. seqq.

§. 13. Septimum mirandum est felicitas in consiliis. Anno M. D. XXX. indictis Augustæ Comitibus jussu Electoris Johannis Friderici summam fidei & doctrinæ Christianæ, quæ tunc publicè in Ecclesiis Saxonice sonabat, septendecim Articulis complexus est, ex quibus postea Confessio, à Principibus Protestantibus Augustæ Cæsari exhibita, operâ Melanchthonis enata est. Elector autem Saxonie Augustam ad Comitibus profectus Lutherum Coburgi reliquit, ut Augustæ vicinior facilius & expeditius omnibus de rebus ad religionis negotium spectantibus consuli posset. Crebris autem literis Lutherus & Principem, & Theologos, & Consiliarios politicos erudit, erexit, confirmavit. De multis controversæ doctrinæ partibus & quid concedi adversariis bonâ conscientia possit, ac imprimis de traditionibus humanis, ac cultibus proprio arbitrio electis, conscientias optime informavit: in obscuris & intricatissimis rebus, quid maxime conducere, vidit. Hinc nihil vel in reformatione Ecclesiæ Saxonice, vel Augustæ in Comitibus à Principe Electore sine ejus consilio inchoatum vel susceptum, vel confectum fuit. Anno M. D. XXVI. consilio Lutheri Elector Saxonicus visitationem Ecclesiasticam in suo territorio instituit. In illa visitatione Lutherus expertus est, multos pastores Catechismum nescire, ideo minorem & majorem Catechismum luculenter scriptum edidit.

§. 14. Octavum mirandum est precum Lutheri efficacia, de qua ipse fuit certissimus. Johannes Wolfius, lectionum memorabilium scriptor, (k) meminit, Lutherum dixisse: Ego precatus sum à DEO semper summâ animi intentione & zelo, & precor indefinenter, ut, quoad ego vivam, pacatam mihi Germaniam & liberam à bello concedat: & sane firmiter credo, quod effectum sit daturus, ad hoc unicum, ut ipse Sacrosanctum verbum subinde majus lumen acquirat. Unde Nicolaus Marcus, vir pius Francofurti, hoc in more positum habuit, ut quoties de bellis in vicinia fama percrebesceret, ipse contra diceret; vivente Luthe-

N

ro, ni-

ro, nihil tale metuo. Lutherus etiam ex eadem fiducia aliquoties affirmavit, se non ab Electore, sed Electorem à se defendi: id quod etiam ipso opere per omnem Lutheri vitam luculenter est completum.

(k) Tom. II. Lectionum memorabil. pag. 78.

§. 15. Nonum mirandum est Triumphorum de hostibus reportatio: multos hostes acerrimos in conscientia (l) convicit, suam doctrinam esse veram, sanam, salutarem, & coelestem.

(m) Latomus insigni doctrinâ cultus & arte,
Morti vicinus, doctores convocat omnes,
Et cum ploratu gemituque astantibus infit,
Omnia quæ possum testari numina vobis
Testor: doctrinam Lutheri nomine dictam
Esse DEI veram, sed nos quam voce docemus,
Dæmona habere patrem, nec eâ nos posse beari,
Scriptaque Lutherum contra quæ publica facta
Admonitu vestro, sed nostro cula labore
Me fundo miserum volvent acherontis in imo.
His dictis Judæ sequitur mortemque Spieræ,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Doctor Faber concionator aulicus & Confessarius Cæsaris jam moriturus ex conscientia oppugnati Evangelii nullas admisit consolationes, illa desperationis plena ingeminans verba, sed nimis! Feliciori eventu Petrus Paulus Vergerius convictus fuit. (n) Nam cum vir ille eruditione singulari celebris, Cardinalis, & Legatus Pontificius Romæ in suspicionem incidisset, ac si Lutheranis faveret, secum decrevit, refutationem scriptorum Lutheri adornare, sed lectione illorum veram Evangelii lucem concepit, & exemplo Spieræ territus Papatum & Cardinalatum deseruit, ac fide verâ sanæ doctrinæ constanter ad vitæ usque finem innixus, beatè mortuus est. Silentio jam involvo, quomodo DEUS in hostibus Lutheri odia, calumnias, blasphemias, scelestâ consilia, & persecutiones vindicaverit. Nec repeto historiam interitûs Tezelii, Eccii, Emseri, & aliorum Lutheri hostium, quam post alios descripsit D. Matthias Hoe conc. IV. de Luthero. Decimum Lutheri miraculum est, quod lingvas Laicorum

rum dudum mutas animavit, inq̄ue laudes divinas & psalmodias inflam-
mavit, corda etiam dura movit, ut veritati locum darent. Hæc sunt Lu-
theri miracula, nec ad alia efficienda ullo modo fuit obstrictus: id quod
contra omnes adversariorum instantias evictum in meletemate sacro §. 9.
p. 38. seq. in Alethea Sacr. Vind. sect. II. p. 37. seqq. à D. Joh. Marbachio
in tract. germanico de miraculis c. XXVI. XXVII. Lutherus sanè non est
gloriatuſ de miraculis, nec dubitavit, miracula externa ad confirmatio-
nem doctrinæ nullo modo esse necessaria; nec miracula edere tentavit,
nec sibi arrogavit potestatem, Dæmones extraordinario quodam miracu-
lo ejiciendi. Quæ Floremundus Ræmundus (o), & Petrus Thyraeus Je-
suïta (p) hic mentiuntur, Lutherum non potuisse Dæmonem ex puella
obsessa ejicere, nec Nisenum juvenem in Albi miserè submersum in vi-
tam revocare, eorum ingenio condonanda sunt. Doctor Johannes Ger-
hardus memorat (q), Fröschelium *ἀντίπλω* in concione quadam nar-
rare, Diabolum à quodam obsesso per preces Lutheri verè fuisse expul-
sum: & Foxum Anglum in Martyrologio suo recensere, Chirographum
à quodam Diabolo datum ad preces Lutheri à Dæmone relatum fuisse;
juvenem verò, cum in aqua miserè pereuntem videret, hunc, dixit, vellem,
si possem, in vitam revocare.

- (l) Theol. Wittenberg. in der treuherzigen Warnungs-Schriſt / daß man die
Papistische Lehr meiden soll / c. IV. pag. 275. seq. (m) Caspar. Brüllov. in
carm. Heroico de vita Luth. (n) D. Hoe conc. IV. de Luth. p. 90. (o)
Lib. III. c. XI. p. 270. (p) In Tract. de Dæmoniac. c. XL. n. 6. pag. 128.
(q) Confess. Cathol. Lib. I. gen. append. p. 925.

§. 16. Tandem quoque Lutherus celebris est ob mirandam ejus
adversus insidias & violentiam adversariorum conservationem (r). Co-
gitetur, quæ auditæ fuerint Pontificis & Episcoporum minæ; quantæ
ipsius vitæ structæ fuerint insidiæ, quot anathematum & proscriptionum
fulmina in ipsum conjecta, quantis viribus instructi fuerint, qui ipsum è
medio sublatum unicè desiderârunt. Sed inclinavit Summus Cardiar-
cha cor Friderici Electoris ad ipsum, ut esset Lutheri nutritius & custos
(s). Noluit Heros ille pius, in tanta Lutheri adversus Papatum causa, vel
præcipitanter quicquam agere, vel *ἰδιοβλέπειν*, & solus judicium sibi
sumere de doctrina à Luthero prædicata: idcirco multorum Sapientum,
Senum, & Eruditorum Virorum judiciò diligenter perscrutatò confir-
matus,

matus, ostendit, se, etiam si videat, quantum sibi & suis periculi imminet, tamen agnitæ veritati non adversaturum, sed Lutherum quoquo modo defensurum. Hinc cum Lutherus Romam citaretur (r), intercessione Friderici Electoris & Academia Wittebergenfis catio relaxata, & Cardinali Cajetano in mandatis datum fuit, ut Augustæ Vindelicorum Lutherum audiret. Cum Cajetanus Cardinalis Lutherum captivum, posthabitis salvi conductus literis, Augustæ detinere vellet, clandestinâ fugâ ex ore Leonis ereptus est. Imò frustranei fuerunt omnes conatus Cajetani, Aleandri, Caraccioli, adversus Lutherum. Inani labore Pontificiæ Bullæ executionem urserunt. Anno M. D. XVIII. cum Romæ (u) consilia agitarentur de Luthero perdendo, ejusque sociis dissipandis, Lutherus Spiritu S. impulsus, tum inusitatam rationem invenit ad infringendam & suspectam reddendam Papæ auctoritatem. Publicam enim coram notario & testibus scripsit & promulgavit d. XXVIII. Novemb. appellationem, quâ à tam iniquo iudice Papa appellat ad concilium liberum, Christianum, proximè futurum, & docet contra consuetudinem hætenus observari solitam, concilium esse supra Papam. Indè quoties à Friderico Electore Pontificius legatus petiit, Romam mitti Lutherum, respondit ipse: in Germania locò quodam à periculis immuni Luthero iudices constituendos esse, viros doctos, nullo occupatos præiudicio, qui causam hanc cognoscant; quod si reus inveniat, se quidem Christiani Principis officio non defuturum. Cum Carolus V. ex inferiore Germania Wormatiam proficisceretur, magnis itineribus Fridericus Elector eò contendit, ut primus Imperatorem salutaret, ac in meliorem de Luthero sententiam adduceret. Idem Princeps in frequentissimo Principum & Statuum Imperii confesso asseveravit, Lutherum sanctæ vitæ & doctrinæ hominem esse. Miranda est (x) cardiarchia Regis Christi in medio inimicorum Lutheri efficax ac dominatrix, ac ejus, quam professus est, doctrinæ patrona, quæ Imperatorum, Regum & Principum animos ad mitiora in religionis causa flexit consilia. Nam cum (y) postridi ejus diei, quâ Lutherus constantissimo & præsentissimo animo doctrinam suam confessus est, Imperator Carolus V. epistolam in concilium Principum misisset, quâ se Lutherum & socios proscripturum esse minatus est, ea epistola diu multumque fuit in Senatu Principum disceptata, tandem tamen Luthero non modò servandam fidem, sed neque temerè damnandum

dum esse censuerunt, Unde in pace incolumis Wormatiâ dimissus gloriam DEO tribuit. Certè miraculi instar fuit, quòd Lutherus ex manibus hostium evasit. Nam absentem ad crudelissimam condemnauerunt mortem, cum in medio eorum esset, velut ovis inter lupos, nullus manum ei injicere potuit. Memorabilis etiam est protectio in mediis & flagrantibus minarum procellis, curata à Friderico Electore. Nam cum die VIII. Maji Carolus V. Imperator publico decreto ipsum proscripsisset, Fridericus Elector Lutherum redeuntem domum à fidis hominibus ex itinere in arcem Wartburg, urbi Isennaco vicinam, abduci & occultari, donec Cæsar ex Germania abiisset, jussit (7). Consilii illius octo homines conscii fuerunt, quorum tanta fides & taciturnitas fuit, ut nemo præter Principem & paucos conscios, ubi versaretur Lutherus, resciscere posset. Magi etiam multi à Pontificiis passim de loco, in quo Lutherus lateret, consulti, nihil divinare certi DEO eum protegente potuerunt. Matthesius literis prodidit, Lutherum veneni plurimum concoxisse, ac divinitus præservatum, ne ullum ex eo contraheret nocumentum. Spangenbergii relatu constat, quòd Polonus quidam Doctor Medicinæ, pecuniâ ab ejus loci Episcopis illectus, retia sua Wittebergæ vicinisque in locis Anno M. D. XXIII. ad capiendum Lutherum explicuerit, sed irritò planè successu, sæpenumero etiam illito suggestui toxico manubriisque infectis insidias ipsi positas fuisse, quæ tamen DEO aliter ordinante in nihilum evanuerint. Hi magni & memorabiles casus, è quibus servatus est Lutherus, prodiderunt Heroem: cum vix dubitari possit, destinari summis rebus perficiendis, aut absolvendis, qui hoc modo proteguntur.

- (r) D. Gerhard. Loc. de Ministr. Sect. VIII. §. 123. pag. 153. (f) David. Chytr. in Saxon. Lib. VIII. pag. 216. (r) Bzov. Tom. XIX. Annal. Anno 1518. §. 23. p. 346. (u) D. Wolff. Frantz. in Orat. d. 6. Novembr. Anno 1617. habita. (x) Aleth. S. sui vindex Sect. V. §. 19. p. 134. §. 20. pag. 135. (y) Sleidan. Lib. III. pag. 68. (z) Sleidan. Lib. III. pag. 474. seq. David. Chytræus in Saxonia Lib. VIII. pag. 222.

CAPUT XI.

Lutherus Maritus.

§. 1. Cum Lutherus à Patente suo (α) indefinenter rogaretur, ut matrimonium iniret, tandem ejus voluntati diutius repugnare vix inter-

grum sibi esse ratus est. Proinde non carnalibus illeſtus deſideriis, ſed bono in matrimonium affectu, quod certiffimus eſſet, conjugium eſſe ſtatu a DEO in ipſa creatione hominum inſtitutum, adeoque ſanctum & divinum, permotus, & ad præſtandam chariſſimo genitori hanc poſtremam obœdientiam, (β) cū alias haberet cogitationes, inopinatō Anno M. D. XXV. ſapientiſſimā & liberrimā DEI pronā ita dirigente, caſtiſſimam, omniumque virtutum ornamentis inſignem virginem, Nobilem, Catharinam de Born, aliquandiu etiam monaſticæ vitæ addictam, in matrimonium duxit, & propter calumniatorum impudentiam, omnium opinione citius in ædibus Ambsdorffii Licentiati, die Dominica Trinitatis horā V. vespertinā, coram paucis amicis, ſibi deſponderi curavit. Die verō Jovis poſt Joh. Baptiſtæ & nuptiales epulas, & Sponſæ in ſuas ædes deductionem (γ) inſtituit. In conjugio Lutherus ſe geſſit, ut pium maritum, & fidelem Patremfamilias decet. Suſcepit tres filios, quorum natu major, Johannes nomine, Medicinam profeſſus eſt; ſecundus, Patri cognominis, caſtra ſecutus eſt; tertius Paulus. Unius quoque filiæ, nomine Magdalena, mentionem facit Melchior Adami in vita Lutheri, quam Patri ad cœleſtem præceſſiſſe vitam, ait. Cæterum liberos ſuos tenerrimè amavit, & honeſtè educavit, præceptorem alens domeſticum, qui pietatis & literarum elementa inculcaret. Famulos quoque & ancillas domeſticā diſciplinā, ne ſcandala præberent, coërcuit.

(α) Tom. III. Germ. Jen. p. 158. & 159. Mattheſ. conc. V. p. 46. (β) Tom. III. Germ. Jen. p. 160. (γ) Tom. III. Germ. Jen. p. 148. & 158.

§. 2. Adverſarii clamant, Lutherum iniſſe nuptias ſacrilegas, incæſtas, palam cum torius mundi ſtupore, ſummō per totum orbem opprobriō, ſummo cum ſacroſancti conjugii contemptu, ſumma cum ſanctiſſimorum votorum contumelia, Jeſu Chriſti thorum commaculaſſe, deſpondendo ſibi virginem ſacram, eaque per nefas in quotidianum proſtibus abutendo. Gravis eſſet hæc accuſatio, ſi vera eſſet. Verū Lutherus nec malè egit ineundo matrimonium, quia ordinationem divi-
nam, in ipſa maris & fœminæ creatione a DEO conſtitutam, adeoque omni voto priorem, majorem, magisque obligantem obſervavit. Unde hoc argumentō ſemetipſum adverſus furioſas hoſtium calumnias conſolatus eſt, (δ) inquit; Ich bin in ſo groſſen Abſall und Verachtung
fom-

kommen durch diese meine Heyrath/das ich hoffe/es sollen sich die Erbs-
 gel drüber freuen / und die Teuffel meinen : die Welt mit ihren
 Klüglingen kennet noch verstehet diß Werck nicht / das es göttlich
 und heilig sey / ja machens an meiner Person gottlos und teuffelisch.
 Nec votum pium impiè, sed votum impium piè, verbo divino, exite è Ba-
 bylone, evocatus, rescidit (ε). Si quidem votum perpetuæ continentiae à
 Luthero conceptum caruit 1. iudicio intellectus claro, laboravit contra
 cæco errore dante causam actui; 2. voluntatis libertate, utpotè illaquea-
 tæ per illecebras religionis monasticæ deceptrices; 3. plenâ sui, rei quæ
 promissæ potestate: insuper conceptum de re mala, de abdicanda in per-
 petuum medicina contra ægritudinem animi exustione, imò conceptum
 contra DEI consilium, qui in paradiso dixit; non est bonum, hominem
 esse solum. Proinde Lutherus non fuit obligatus ad voti perpetuitatem
 tenendam, sed rectissimè votum temerè susceptum, quò laqueum sibi in-
 jecerat, rescidit. Rejecit novum illud conversionis genus eorum, qui
 licita non faciunt, & illicita committunt, qui temperant à concubitu, &
 non temperant à rapina. Stultam persvasionem rejecit, qui novit, DE-
 UM peccatum interdicere, non matrimonium: nec sacrilegium commi-
 sit, quia ejus matrimonium aut non fuit sacramentum, aut fuit. (ζ) Si
 non fuit, quomodo igitur sacrilegium in re non sacra: si fuit, ostenden-
 dum est, quâ ratione indignè eò sit usus; quod hætenus Pontificii mon-
 strare non potuerunt. Nec Christi thorum commaculavit, quia ponti-
 ficia monialium cum Christo desponsatio nihil est; quia in Scriptura Sa-
 cra de ea nihil revelatum, nihil quæ promissum est. Imò impium est sig-
 namentum, contra naturam Evangelii excogitatum, & tamen hominibus
 tanquam divinum consilium obtrusum. Indè Lutherus ad amicum quen-
 dam scripsit (η) Anno 1525. Bittet für mich / mein lieber Herr / das
 Gott der Herr meinen neuen angefangenen Orden / den Heiligen
 Ehestand / gnädiglich wolle segnen und heiligen. Denn die Welt
 weisen auch unter den Unfern sind heftig darüber erzürnet: sie müs-
 sen bekennen / das der Ehestand Gottes Geschöpf und Werck ist.
 Aber die Lary meiner und der Jungfrauen Person machet sie thö-
 richt / und treibet sie wieder Gott zu dencken und zu reden. Aber
 der Herr lebet / der in uns grösser ist / dann der so in der Welt ist.
 Nam

Nam profectò juxtà impium est atqve stultum, humanis aut opinionibus aut affectibus sacras ordinationes metiri, quæ non ad qualiacunque hominum facta, sed ad literas divinitus proditas exigendæ sunt. Qui in foro versantur, negant exemplis judicandum esse, sed legibus. Et ut ait Demosthenes; *ἔχ' ὡς θεῶν πολλὰ δίκαις, ἀλλ' ὡς περ σῆμαι γίγνεται*. Quanto minus divinæ ordinationes hominum vel institutis, vel opinionibus, vel figmentis, æstimandæ sunt, in quibus fieri non potest, quin hallucinentur humana ingenia, nisi divinis literis ceu filo regantur. Nihil itaque aliud est, quàm portentosa calumniarum strues, & mendacissima paratragedia, quicquid contra Lutheri conjugium impudentissimus scurra Surius, & cum eo, post Ræmundum, (θ) Spondanum, (ι) Bozium, (κ) Andreas Fornerus in suo Jubilæo Qvintevangelico, (λ) qui ex socio, cui in omnibus scurrilibus mendaciis firmissimo assensu adstipulatur, facile agnoscitur, evomit. Nam rectissimè D. Caspar Peucerus in Epist. dedicatoria Lib. V. Chronici Carionis de Surio scripsit: Surius impudenter res manifestè veras calumniatur ac depravat. Sed à monacho quid expectemus aliud? Nam istius deplorati profligatiqve generis hominum plusquam caninam impudentiam, & audaciam plusquam diabolicam jam multis seculis orbis Christianus ita detestatur, ut & Pontifices ipsos, florente adhuc Romanæ Hierarchiæ statu, de ea coërcenda consilia quærere oportuerit, & Papa Pius, qui ante Pontificatum fuit Æneas Silvius, rabiem diabolicam monasticâ mitiorem esse, non dubitavit pronunciare hoc disticho:

Non audet Stygius Pluto tentare, quod audet

Effrenis monachus, plenaqve fraudis anus.

Quare lætetur & pingvescat Surius ille, cum omnibus qui ei assentiuntur, maledicentia sua, cujus quem habuerit magistrum, in suo latibulo res ipsa indicat, & lætetur eousqve, donec in eas redigatur cum sociis suis angustias, quas justitiæ divinæ ordo blasphemis Filii DEI, ejusqve sincerorum ministrorum hostibus decernit.

- (δ) Tom. III. Germ. Jen. p. 159. (ε) Alethea S. Vind. Sect. V. §. 30. p. 154. Alethea Victrix pag. 151. seq. Andr. Rivet. in Jesuit. vapul. c. X. n. 11. pag. 302. M. Frider. Blanckenburg. in Widerlegung der Schandlägen Rastii p. 19. seq. (ζ) Aleth. Vict. p. 157. (η) Tom. III. Germ. Jen. pag. 148. (θ) Lib. III. cap. VI. n. 1. pag. 233. (ι) Tom. II. Annal. Anno 1525. §. 19. pag. 374. (κ) Lib. VII. de Sign. Eccles. cap. I. pag. 248. (λ) Cap. XXVII. pag. 172. seq.

CAPUT

CAPUT XII.

Lutherus Civis bonus.

§. 1. Fuit Lutherus Civis bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum, curavit probè munus suum secundum constitutiones Academicas & Ecclesiasticas, patriam suam tenerrimè dilexit, Romanensibus fraudibus liberavit, bonos omnes salvos & incolumes cupivit. Paruit Magistratui Civitatis Wittebergensis, & summo Principi Friderico Electori, qui boni civis officium nunquam in eo desideravit: Ea omni studio, curâ & labore promovit, quæ ad publicam pacem, tranquillitatem & honestatem pertinuerunt. Quanti æstimaverit quemlibet legitimum magistratum, satis elucet ex ejus responsione seditiosis rusticis datâ: nec quisquam ante Lutherum ita politicum statum ornavit & munivit ac ipse. Unde ipse Lutherus magna *παρρησία* dicit; *Wolan / wann ein Danck umb die Welt zu verdienen wäre / und ich sonst nichts guts gelehret und gethan hätte / denn daß ich das weltliche Regiment und Obrigkeit so erleuchtet und gezieret habe / so solten sie doch des einigen Stücks halben mir dancken / und günstig seyn / weil sie allesampt / auch meine ärgsten Feinde / wohl wissen / daß solcher Verstand von weltlicher Obrigkeit unter dem Pabstthumb nicht allein unter der Danck gelegen / sondern auch noch unter allen stinckenden lausichten Bettler-Füssen sich hat müssen drucken und treten lassen.* Si malevolus quisquam vellet objicere: *αὐτὸς αὐτὸν αὐλεῖ*, is sciat, Principes Protestantes Anno M. D. XXXI. mense Febr. ad Reges & Principes dedisse literas, (14) in quibus nomine Lutheri & reliquorum Ecclesiæ ministrorum conqveruntur, se variis adversariorum calumniis prægravari, inter eas maximè capitalem esse, quòd Magistratus damnent, ac legum dignitatem enervent, quòd à veritate longissimè abesse, doctrina eorum evincat, quæ, ut in Augustanis Comitibus testatum fecerint, magistratibus honorem deferat, & dignitatem legum tueatur magis, quàm superiori ætate sit factum, quæ magistratus informet, suam conditionem ac vitæ genus esse DEO pergratum, & populum moneat, Magistratui honorem & obsequium deberi propter DEI ipsius mandatum, qui contemptum potestatis ordinariæ à se institutæ immunem non dimittat. Equidem quando

O

Impe-

Imperator Romanus, vel alii Principes ac Magistratus contra DEI verbum quidquam præceperunt, non parendum esse statuit; sed docuit, hic valere regulam Apostolicam, Act. V. 29. oportet DEO magis obedire, quam hominibus; in reliquis, quæ non pugnant cum DEI verbo, licet dura sint, quæ imperantur, obedientiam tamen præstandam esse, constans ipsius fuit sententia. Grandis itaque calumnia est, quam Luthero impingit Ulenbergius, & ex illo Ramundus (v), quasi Lutherus modis omnibus hoc egerit, ut civilis magistratus contemneretur autoritas, Principes appellans carnifices, Iesu Christi interfectores, Herodes impios, quasi dixerit, se effecturum, ut nec Ecclesia Christiana, neque Evangelium ullum agnoscat magistratum. Gretserus dicit; (ξ) Lutherus nominat Ferdinandum Regem miserum hominem, captum & deceptum à Papa: Carolum V. esse pestem, alastorem. Respondeo primo, Luthero adversarii virulenti multa imponunt, quæ nunquam nec dixit, nec scripsit. Deinde, in illis locis, ubi durius videtur loqui, sermo ipsi est de iis Principibus ac Magistratibus, qui & quatenus Evangelium, Ecclesiam, verè fideles, pios, & constantes Evangelii confessores, edictis crudelibus & vi externâ persecuti sunt: prohibuerunt lectionem sacrarum literarum, expulerunt orthodoxos Ecclesiæ ministros. Tertio Lutherum defendunt sua verba: (ο) Gerath ein Fürst / daß er klug / fromm / oder ein Christ ist / daß ist der größten Wunder eins / und das allertheurste Zeichen Göttlicher Gnad über ein Land. Alibi (π) ait; Cæsarem esse benedictum benedictione corporali, quia habere regnum, leges, ordinationes civiles, benedictio est. Cæterum quod spectat Regem Angliæ, verum est, cum ille, depositâ Regis personâ, Sophistam egit, aut nomen suum Sophistis, ut Lutherum cum tanta autoritate opprimerent, usurpandum concessit, à Luthero vehementius fuisse exceptum. Nihil tamen dixit adversus Regiam dignitatem, nec subditos illius Regis hortatus est ad rebellionem, nec sicarios contra eum animavit. Sibi imputet, ait Lutherus, (ρ) suisque mendaciis, si indigna Regis nomine audire cogitur. Hoc meruit os ejus impurum, quod Regem meum, qui est Rex gloriæ, blasphemis suis conspurcavit.

(μ) Petr. S. v. Lib. I. hist. Concil. Trident. pag. 66. (ν) Lib. III. cap. I. n. 5. p. 213. (ξ) In exam. Stren. Lauser. p. 222. seqq. (ο) Tom. II. Germ. Jen. f. 200. (π) Tom. IV. Lat. Jen. p. 82. (ρ) Tom. II. Lat. Jen. adversus Regem Angl. pag. 550.

§. 2. Præterea Lutherus non fuit seditiosus (ε). Bzovius quidem (τ) in magno suo armarum Ecclesiasticorum opere haud veritus est scribere; Lutherum suâ doctrinâ in bella & seditiones præcipitasse Germaniam, & gentem adversus gentem excitasse, & animavisse Nobilitatem Germanicam, ut armatâ manu exequeretur, quod ipse contra Pontificem & Ecclesiam DEI machinatus fuerat. Sed satis semetipsum contra has & similes calumnias Lutherus defendit: Qui docere vult, (υ) inquit, Christum, & confiteri, eum esse iustitiam nostram, is statim audire cogitur, quod homo pestifer sit, qui conturbet omnia. Sic hodiè accusant me esse conturbatorem Papatus & Imperii Romani. Sitacerem, in pace essent omnia; quæ fortis ille armatus possidet, neque Papa me amplius persequeretur. Sed hoc modo obscuraretur Evangelium Christi. Si autem loquor, conturbatur & ruit Papa. Sed ruat potius Papa terrenus & mortalis, quàm Christus cœlestis & æternus. Christus ipse cùm prævideret in Spiritu maximam rerum conturbationem, & collisionem mundi, secuturam ex prædicatione sua, hoc modo seipsum consolabatur: ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur! Ita videmus hodiè prædicationem Evangelii, cùm propter persecutionem & blasphemiam adversariorum, tùm propter contemptum & ingratitude nostrorum hominum, multa mala secutura. Ea res tam vehementer nos angit, ut secundum carnem sæpè cogitemus, melius fuisse non invulgari doctrinam pietatis incolumi pace, quàm ea nunc invulgata pacem publicam perturbari. Sed secundum Spiritum intrepidi cum Christo dicimus; Veni ignem mittere in terram, & quid volo, nisi ut jam accendatur. Illo autem igne accenso oriuntur statim maximi motus, quia DEUM huius seculi verbum infirmum, prædicans Christum crucifixum, invadit. Quando verò Cornelius à Lapide (φ) ait; Lutherus sua rebellionem & hæresim per suos discipulos centum millia rusticorum armavit contra Principes, tam atrox & manifestum effutit mendacium, ut ejus oratio nulla veritatis specie sit fucata. Nam Lutherus (χ) illam seditionem rusticorum publicè improbavit. Siquidem ante publicationem postulatum duodecim à rusticis divulgatum scriptum edidit, quò subditos à seditione ad obedientiam revocavit. Post edita verò à rusticis postulata (ψ) idem Lutherus sine mora respondit, & hortatus est rusticos amanter, ut ab armis recederent. Caterum verum est, Lutherum

posthac emisisse scriptum, cuius summa est: ipsos Principes pontificios, præsertim Ecclesiasticos, esse causam hujus seditionis, quia Evangelii sinceram doctrinam impedituri, subditos oneribus intolerabilibus premant, eosque Principes ad poenitentiam adhortatur. Cum de foedere Schmalcaldico, quod defensionis causa iniri conducirer, interrogaretur, difficulter eo perducipotuit, ut vel in justam defensionem consentiret: quid ergo judicasset de injusta aggressionem. Licet igitur Lutherus (a) fuerit naturæ ardens, tamen semper sui muneris memor, tantum docendo præliatus est, ac vetuit arma sumi, sapienterque distinxit officia toto genere diversa: Episcopi docentis Ecclesiam DEI, & Magistratum, qui gladio coercerent multitudinem. Quisquis sapientum apud sese perpendit, quam multi magni Viri in Ecclesia sæpe in hac re hallucinati sint, planè statuit, non solâ humanâ diligentia, sed etiam divinâ luce pectus ejus gubernatum esse, ut intra sui muneris metas tam constanter manserit. Verum contra adversariorum impudentissimas calumnias Lutherum nil quicquam juvat, nec aliorum testimonia, nec ipsius actiones, nec consilia pacifica, nec verba, nec scripta publica; omnia perversissimè interpretantur: quando ipse loquitur de spiritualibus, isti transferunt ad corporalia: quando Lutherus scribit: devastationem regni Episcoporum nullo pacto sic accipi volo, quasi manu aut gladio, aut vi fieri debeat; tum Gretserus Jesuita calumniatur: (a) hic Lutheri mos est, ut neget, se facere aut fecisse, quod facit aut fecit. Quando Lutherus scribit; Mihi videtur, si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quam ut Imperatores, Reges, & Principes vi & armis accincti aggrediantur has pestes orbis, remque jam non verbis, sed ferro decernant; tum Ræmundus (b) vociferatur: Lutherus apertè classicum canit. Sed respondet Andreas Rivetus (c); non agit Lutherus de ulla rebellionem in legitimos Principes, sed de justitia, quam Principes legitimi aliique Magistratus supereminentes adversus Ecclesiæ Tyrannos & corruptores exercere debent, hortatur eos, quibus jus gladii DEUS commisit, ut eo utantur adversus pestes orbis.

(a) Catechismus Wilsch part. III. pag. 141. (r) Tom. XIX. Annal. Anno 1522. §. 55. p. 482. (v) Tom. IV. Latin. Jen. p. 146. (p) In Comment. 1. Petr. II. 13. (x) Tom. III. Germ. Jen. p. 108. Sleid. Lib. V. p. 124. (y) Tom. III. Germ. Jen. p. 113; (u) Philipp. Melancht. Tom. IV. Orat. Witt. pag. 511. seq.

571. seq. (a) In Agonist. spirit. cap. XIX. p. 229. (b) Lib. I. cap. IX. p. 41.

(c) In Jesuit. vapul. cap. XIII. n. 3. pag. 258.

§. 3. Nec dissuasit Lutherus bellum contra Turcas gerendum; sed hoc improbavit (d), quòd bellum gererent Principes, ex instinctu Papæ subsidia quærentes ex Missis, quòd ipse Pontifex & Episcopi interesse volebant, quorum est precibus pugnare: quòd (e) Pontifices non seriò de bello agebant, sed hoc utebantur colore, quoties Germaniam vellent pecuniâ exhaustire: quòd contra Turcam belligerare velint, ideò, quia est infidelis. Hanc causam ostendit esse minimè sufficientem; dominari enim etiam in Papatu idolatriam & falsas doctrinas, priùs illas esse abrogandas, quàm Turca bellò infestetur. Nec hanc suam mentem in visitatione vel mutavit, vel rejecit; nec minùs voluntate, quàm necessitate motus, plebem ad bellum Turcicum adhortatus est: quod notamus contra Gretseri calumniam (f). Quòd verò Lutherus scripsit (g): Præliari adversus Turcas, est repugnare DEO, visitanti iniquitates nostras per illos. Undè calumniandi ansam rapuerunt Serarius (h), Bellarminus (i), Gretserus (k). Istud duabus rationibus probavit, quarum prior est; quòd aliquandiu adeò improspere adversus Turcas gestum sit bellum, ut nostrò bello ejus vires non modò non sint imminutæ, sed & auctæ. Ubi si DEUS non esset contra nos, & Turcam haberet pro virga iniquitatis nostræ, longè aliter fors cecidisset. Regerit Bellarminus; etsi voluntas DEI sit, ut peccata nostra per Turcam puniantur, tamen etiam voluntas DEI est, ut Turcæ resistamus, ne pereamus, quia flagellum est, ut pestis, contra quam medicamenta quærenda. Resp. peccaverunt majores nostri pugnando contra Turcam, quemadmodum peccavit Rex Asa (l), qui in morbo suo non quæsit Dominum, sed medicos. Medicos quærere non est peccatum, sed Medicos priùs quærere, quàm Dominum, vel solos quærere, non Dominum, qui morbum immisit, peccatum est. Sic Turcæ repugnare per se non est peccatum, sed per accidens, quando ante actam veram poenitentiam & conversionem ad DEUM in impoentia securè viventes ex impatientia oppugnamus Turcam. Posterior ratio est; quia sub prætextu belli Turcici impostores Romani Germaniæ facultates devorârunt, & in turpissimas eorum libidines profuderunt. Hanc rationem ex mero odio protulisse Lutherum, ait Bellarminus, nec in eo mentitur; sed ex odio non iniquo, verùm sancto, justo & Davidico zelo, quem decantat in Psalm. CXXXIX. 21. 22.

- (d) Tom. IV. Germ. Jen. pag. 431. (e) Conf. D. Gerhard. Tom. VI. Loc. de Magistrat. Polit. §. 386. p. 823. seq. (f) In Apolog. pro cruciatis expeditionibus, quæ extat in Lib. II. Tom. III. de Cruce p. 168. seq. (g) Tom. II. Lat. Jen. pag. 336. art. XXXIV. ex damnat. per bellum Leon. X. (h) Tom. III. Oper. Theol. Orat. IV. Luthero-Turcica, p. 173. (i) Lib. III. de Laic. c. XVI. p. 669. (k) In exam. Strenæ Laufer. c. III. p. 268. (l) 2. Chron. XVI. 12.

CAPUTI XIII.

Lutherus Vir bonus.

§. 1. Lutherus communi bonorum consensu habitus & laudatus fuit vir bonus. Ulricus Velenus Minnhoniensis, qui floruit circa Annum M. D. XX. in tractatu, quod Petrus non venerit Romam, nominat Lutherum pietatis Christianæ ardentissimum investigatorem & defenso- rem. Alius quidam anonymus, qui & Papæ dignitati, & Ecclesiæ tran- quillitati consultum esse voluit, in suo consilio scribit: Videmus Luthe- rum apud omnes vitæ integritate commendari, & sic esse infixum animis hominum præsertim Germanorum, quanquam & apud alias nationes, ut quisque est integerrimi iudicii, hoc est, maximè semotus ab his rebus, quæ solent iudicia corrumpere: ita minimum est insensus Luthero. Me- morabilia quoque sunt verba (m) Erasmi: Lutherum esse virum bonum, fatentur etiam hostes. In epistola ad Thomam Cardinalem (n); Lu- theri vita magno omnium consensu probatur: jam id non leve præjudi- cium est, tantam esse morum integritatem, ut nec hostes reperiant, quod calumnientur. Ille Erasmus hæc testatur, (o) qui libros Lutheri editos doluit; qui, cum cepissent ostendi isti libelli, pro viribus obstitit, ne ede- rentur, cui nunquam quicquam cum Lutheri causa fuit, qui Lutheri nec accusator, nec patronus, nec iudex esse voluit. Philippus Melanchthon in sua de vita Lutheri oratione, quam utpotè oculati & auriti plerorum- que testis adeo fide dignam iudicavit. Clarissimus in Batavia Historio- graphus, Marcus Zuerius Boxhorn, ut eam, cum veritatis encomio, in- tegram suo universalis Historiæ volumini (p) inferuerit, scribit; Luth- rus talis fuit, quæ DEI sunt, DEO dedit, rectè docuit, DEUM rectè invo- cavit, habuit & alias virtutes necessarias in homine, qui placet DEO. Matthe-

Matthesii, qvi complures annos in contubernio Lutheri vixit, & ἀντί-
 πρὸς καὶ ἀντιπρὸς totam Lutheri vitam accuratissimè cognovit, opti-
 mum de Luthero iudicium legerè licet in concione I. de Luthero p. 2. &
 conc. XVI. p. 203. Plura testimonia congescit D. Joh. Gerhardus p. m. in
 Confessione Catholica Lib. I. part. I. cap. VI. pag. 155. seqq. M. Cyriacus
 Spangenberg in conc. VIII. de Luth. p. 142. f. 6. seqq. D. Matthias Hoe
 in præfat. Sancti Thavmasiandri, & conc. II. p. 38. & p. 200. seqq. Non
 solum verò ipse bonorum operum studiosus fuit, sed & aliis bonorum o-
 perum necessitatem ex natura seu proprietate veræ fidei, regenerationis
 atqve renovationis multis testimoniis, à D. Chemnitio (q) collectis, de-
 monstravit. Contra quam manifestam Lutheri sententiam primò non
 debent dicta quædam obscuriora torqueri, in quibus docet, quomodo
 fieri possint, & qualia debeant esse renatorum opera. Deindè aliud est,
 opera bona ab actu justificationis excludere: aliud verò ab ipsius justifica-
 tis relegare. Tertiò de genuino dictorum Lutheri sensu ex serie & co-
 hærentia integri contextus, ex occasione & scopo dicentis, & ex aliorum
 locorum collatione iudicandum est. Quando itaque Lutherus scribit (r);
 nullum opus tam malum est, quod hominem damnare queat, nec ullum
 tam bonum est, quod salvare possit, cæterum sola fides salvat, sola incre-
 dulus damnat. Exindè non sequitur, quod Iodocus Coccius (s) &
 Fornerus (t) inferunt; Lutherum solâ fide contentum omnis sanctitatis
 & boni operis gravissimum hostem fuisse. Etenim propositionem illam
 mutuatus est ex cap. III. Johannis, in quo hominûm incredulus, ut plu-
 rimum allegatur, tanquam causa damnationis, neque tamen peccata reli-
 qua pro adiaphorâ haberi, sed inter causas damnationis dextrè discernere
 voluit. Siquidem mala opera damnant in ordine causæ efficientis, me-
 ritoria, sola incredulus, quæ abundantissimum Christi meritum repel-
 lit, damnat, in ordine causæ, ut sic loquar, formalis, immediata ac pro-
 xima, quæ nisi adesset, peccata reliqua non damnarent. (u) Satisfactum
 quidem etiam pro incredulitate, sed non pro ultimo incredulitatis, id est,
 quod est terminus hujus vitæ & exordium damnationis. Bozii verba (x);
 Lutherus plurimis persuasit, ut nullas leges magni facerent, us neminem
 ligari, satis esse fidere Christo: Lutherus (y) vocat calumniam & turpe
 mendacium, cui contradicant ejus Scripta publica. Nec quando Lu-
 therus scribit (z); bona opera non faciunt bonum virum, nec mala ma-
 lum;

lum: exindè concludi potest; Ergò bona opera omitti possunt. Nam Lutherus loquitur de homine spiritualiter & coram DEO bono: ubi distingvit causam & effectum, bona opera non faciunt bonum, sed ostendunt.

(m) Tom. Epist. p. 401. (n) Lib. XI. Epist. p. 372. (o) Lib. XII. Epist. pag. 400. (p) Pag. 1052. seqq. (q) Loc. Commun. part. III. p. 23. & p. 84. (r) Conc. Domin. VIII. post Trinit. (s) Tom. I. Thes. lib. VIII. art. XI. p. 113. (t) In Jubil. Quintevangel. cap. XXXVI. p. 216. (u) Hodosoph. Sacr. Phénom. XII. p. 994. 995. (x) Lib. VI. de sign. Eccles. c. III. p. 212. (y) Tom. II. Germ. Jen. p. 247. (z) In Libr. de Libert. Christiana.

§. 2. Porro Lutherus etiam res bonas, tanquam vir bonus, amare maximopere prosecutus est. Summum Bonum & hominem, ad ejus imaginem factum, quantum dilexerit, supra diximus: certè toto animo ab omni eo, quò contra conscientiam DEUS læditur, abhorruit. Alienus fuit ab omni blasphemo errore, maximè post conversionem & illuminationem; DEUM esse efficacem omnium malorum & errorum causam, per totam suam vitam (α) nunquam statuit. Nam quæ Bellarminus, Tannerus, Bozius, probationis loco adferunt, partim apertè falsa sunt, partim nihil ad rem faciunt vel probant, sed adeò frigida sunt argumenta, ut non nisi canicularibus diebus æstus minuendi causa proponenda videantur. Insuper de Luthero judicium faciendum est ex publica confessione Augustana, ubi error hic expressè damnatur, juxta quam declarationem ipse Lutherus petiit sua Scripta examinari. Alienissimus fuit ab omni blasphemo nominis divini abusu. Opinatur Johannes Pistorius (β), Lutherum non sine blasphemia abuti nomine Trinitatis in verbis contra Episcopum Magdeburgensem (γ): Uns Gånse dünckt / die zween weren köstlich gut dazu gewest / Ludwig Rab / und Antonius Schenig / lieben Kinder / wie sein solten sich die zween haben gewapnet an den Galgen neben Hans Scheniken: das weren drey Personen in einem Wesen / den Römischen Priestern zu halten gewest / als ein gewisser frölicher Articul Cardinalisches Glaubens. Optimè respondent Theologi Tubingenses in dem gründlichen Bericht über das Lasterbuch D. Johan. Pistorii, welches er Anatom. Lutheri von den drey ersten bösen Geistern Luthers nennet / p. 107. Wann das solte folgen / wo ein Christ etwas auff Erden / das gut oder böse ist /

ist / eine Dreyfaltigkeit / oder drey Personen in einem Wesen nen-
net / daß er hiedurch die Heil. Dreyfaltigkeit im Himmel verspottet/
ob er sonst wohl Christlich von der Heil. Dreyfaltigkeit gläubet; so
müßte auß dieser Pistorianischen Dialectica folgen / wann ein from-
mer Mensch etwa eine Creatur Gott nennet / daß er damit Gott
im Himmel lästere. Wie wird aber der Apostel Paulus vor dem
Pistorio bestehen / der den Bauch der heuchlerischen falschen Apos-
tel einen Gott nennet / Phil. III. 19. Pariter nulla ratione à Greflero (d)
blasphemiam nominatur, quod Lutherus dicit; si alterutris carere debe-
rem, operibus scil. vel concionibus Christi, tum mallem carere Christi o-
peribus, quam concionibus, nam opera Christi nihil me juvant. Quis
enim, vel mediocriter in Theologia versatus, non videt, Lutherum per
opera non intelligere Christi nativitatem, passionem & mortem, quæ
nullibi in Scripturis opera nominantur, sed intelligere miracula; at mi-
racula sunt sigilla verbi divini, quæ admodum autem sigillum nihil prod-
est ad confirmationem fidei sine literis, sic nec miracula sine verbo DEI.

(a) D. Jac. Martini in tract. de causa peccati, p. 139. (b) In drey bösen Gei-
stern Luth. p. 1. (c) Tom. VII. Germ. Jen. p. 366. (d) Tom. I. def. cap.
VI. Lib. I. col. 83.

§. 3. Dilexit Lutherus (e) rivulos divinæ bonitatis; Ante omnia
Sacras literas intimè amplexus est, laudavit easdem, quod in angustiis &
tribulationibus solæ solatium monstrent, quod per easdem DEUS nobis-
cum loquatur, quod sint pretiosissimus thesaurus credenti in filium DEI,
quod sint lydius lapis, & lumen omni veneratione dignissimum; fuit jux-
ta monitum Apostolicum *ὑποσέχωμαι*, Prophetica & Apostolica scripta le-
git, relegit, collationem sedulò instituit, scrutatus est sensum verum à
Spiritu S. intentum sollicitè indagine, & *ἀναλύω* factà per clavem bonæ
interpretationis intestinam, ejusque subsidia, ipsam scil. collationem S.
literarum spiritualium, cum sacris literis spiritualibus; eligavit sensum
verborum virtualiter latentem; selegit & in disputationibus non nudas
textuum sacrorum literas, sed intellectas & dialecticè selectas adhibuit,
easdem indies impensè dilexit, tanquam thesaurum totò mundo pretio-
siorem, & tantum bonum communicandi studio suis auditoribus præle-
git: hinc insigne præmium, mentis nempe suæ illuminationem, unice
contra dolores & pavores conscientiae desideratam, reportavit.

P

tam

sem ardens Sacrae Scripturae amator Pontificiis pessimus ejusdem audit contemptor. Bellarminus (C) eum criminatur, quod illud assequi voluerit, ut pro omnibus divinis literis habeatur: Sed omnes penè ipsius paginae testantur & clamant. quantà pietate suam doctrinam, suaque Scripturae Scripturae examini & judicio submiserit. Ramundo (H) & Gretsero (B) tanquam alter Marcion per Scripturas grassatus est, & plures libros non sine enormi scelere rejecit. Verum discretio librorum *γνῶσις* canonicorum à libris canoni assutis non est grassatio, sed sancta selectio, nec benè fecerunt illi, qui canoni heterogeneous libros assuerunt. DEUS enim sacrarum Scripturarum autor, dum vetuit canoni quidquam detrachere, vetuit etiam eidem heterogenum librum addere. (I) Jodoco Coccio, (K) & Leonhardo Mario (L) videtur Mosis authoritati detrachere, quia scribit (U): Wir wollen Mosen weder sehen noch hören; aliisque similibus phrasibus utitur. Sed in illis dictis non agit de Mosis persona, vel libris, sed vel de legibus ceremonialibus & forensibus, soli populo judaico datis; vel de Mosis ministerio, vel de accusatione & condemnatione legis, per Mosen promulgatae & repetitae; vel de vero usu legis post lapsum, quod hominem peccati convincat, non autem justitiam coram DEO valentem conferat. De Jobi libro ita sentit (V); Job non ita locutus est, sicut in ipsius libro descriptum est; sed ita cogitavit: nam in tentationibus & angustiis non hunc in modum consuevit differi. Nihilominus autem sic evenit re & opere; estque ferè ut argumentum fabulae, sicut comoedia aliqua agitur, in qua introducuntur quaedam personae, ubi una cum altera & post alteram loquitur & disputat, sicut corde sentit. Quae sententia integra nec detruncata non est incommoda: nam dum negat ea, quae in libro Job scripta sunt, hoc modò & ordine gesta esse, quò descripta sunt, non negat simpliciter gesta esse. Fabulam vocat in eo sensu, quò idem nomen aliis quoque historiis, in comediae formam reductis, impositum est. Quod contra Bellarmini & Gretseri calumnias observandum. Confer D. Aegidium Hunnium (Z), & D. Johannem Gerhardum (O). De Ecclesiaste asserit: Quod sit unus ex difficilioribus totius Scripturae libris, quem nemo hactenus ad plenum consecutus est; imò multorum indignis Commentariis adeò depravatus est, ut majoris negotii ferè sit, authorem ab ineffectis illorum somniis purgare, quam verum ejus sensum ostendere. Fuit autem duplex causa, quapropter hic liber

liber obscurior aliis fuerit. Una, quia non viderunt consilium & scopum Authoris, quem ut in omni genere scripti, ita hic vel maximi referebat, ubique tenere & sequi. Altera, propter hebraicæ lingvæ ignorantiam, & ipsius authoris singularem quendam phrasin. Ita ergo factum est, ut is liber multis nominibus dignus, qui omnium manibus tereretur, ac quibusvis tum vel maximè Reip. procuratoribus notissimus esset, hætenus suo nomine & dignitate privatus sit, & miserè neglectus jacuerit. Hoc Lutheri de Ecclesiaste iudicium, ex præfatione ipsius Commentarii in Ecclesiasten excerptum (π), opponimus Gretseri (ρ) & Cocci (ς) calumniosis accusationibus. Confer D. Egidium Hunnium (τ). Canticum Canticorum omni pietatis affectu pro scripto theopnevsto habuit, ac comparavit aliis divinis Canticis Mosi, Deborah, Hannæ, Davidis. (u) Nec hæretica est sententia, statuere, Canticum Canticorum esse colloquium inter DEUM & populum Israëliticum, ut luculenter demonstrat D. Gerhardus in præfat. Postill. Salomon. (ϕ) Dixit Lutherus, unum esse Evangelium, sumptò vocabulò non pro scriptis Evangelistarum, sed doctrinà Evangelicà: itaque Valentino veteri Hæretico omninò dissimilis. Johannis Evangelium cæteris Evangelistarum scriptis præfert, non ratione canonicæ autoritatis, sed propter articuli de æternâ Christi Dertate, & mysterii admirandæ incarnationis pleniorẽ illustrationem. (χ) Iudicium suum de Epistola Jacobi, quam in comparatione cum aliis in prima Bibliorum editione iudicavit esse stramineam, in secunda editione ipse correxit, undè sine causâ Jesuitis vapulat. (ψ) Libri Apocalipseos autoritatem nec convellit Lutherus, nec Apostolo Johanni librum illum abjudicat: sed testimoniis illius passim utitur tanquam divinis, & ad eruendum mysteriorum ejus sensum solus plus lucis attulit suâ præfatione, quam omnes Pontificii magni Commentarii. Illud verò in præfatione annotat, fuisse à quibusdam Veterum dubitatum, utrum Apocalypsis Apostoli Johannis Scriptum sit, nec ne, sequẽ eandem dubitationem suo dicit loco relinquere, & cujusvis arbitrio permittere, siue eam Johanni Apostolo tribuere, seu aliter statuere cupiat. Quibus sanè in verbis, quid jure reprehendere queant Jesuitæ Luthero-mastyges, non video. (ω)

(ι) Tom. I. Germ. Jen. pag. 374. Tom. V. Germ. Jen. pag. 124. Tom. VIII. Germ. Jen. p. 318. 313. (ξ) De Bapt. c. XV. (η) Lib. I. c. XV. p. 77. (θ) In Luth. Academ. c. IV. p. 28. (ι) Conf. Hodomor. Pap. p. I. pag. 115. seqq. (κ) Tom. I. Thesaur. Lib. VI. art. V. pag. 773. (λ) In proleg. Comment.

ment. in Pentateuch. (u) Tom. III. Germ. Jen. fol. 40. 41. (v) In Libr. Convival. Serm. (z) Tom. II. Oper. Lat. col. 58. (e) In Exegesi. Loc. de Script. S. cap. VII. §. 133. p. 51. (x) Tom. III. Lat. Jen. pag. 340. b. (y) Tom. I. def. cap. V. Lib. I. col. 76. (z) Tom. I. Thesaur. Lib. VI. art. VII. (7) Tom. II. Oper. Lat. p. 60. (v) In præf. Comment. in Cantic. Tom. IV. Lat. Jen. (p) Cap. IV. n. 13. seqq. (x) D. Aegid. Hunn. Tom. II. Oper. Lat. p. 60. 61. D. Joh. Gerhard. in Exegesi. Loc. de Script. S. §. 248. pag. 91. (j) §. 279. seq. Andr. Rivet. in Jesuit. vapul. c. IX. n. 6. p. 187. seq. (w) Gerhard. l. c. §. 292. seq. p. 106. seq. D. Joh. Cluver. Comm. in Apocal. tract. I. c. II. p. 9.

§. 4. Dilexit Lutherus ministerium Ecclesiasticum, illud egregie ornavit, æque humano fermento repurgavit. Suam itaque duntaxat exclamant cæcitatem Ulenbergius (a), Bzovius (b), Gretserus, (c) Alphonsus à Castro (d), scribentes: Lutherum sustulisse sacerdotium externum; nec aliud concessisse, quàm cui per Baptismum initiamur, affirmasse omnes omnino Christianos, etiam scæminas esse verè & propriè sacerdotes, quolibet laicum constituisse interpretem Scripturæ, & judicem totius doctrinæ Christianæ. Nam has suas assertiones Lutherus luculentissimè in tractatu de instituendis ministris (e) probavit. Summa eorum hæc est: Sacerdotium missificum nullum in Scripturis habens fundamentum, nec exemplum, nec præscriptum, nec verbum vel mandati vel promissionis esse larvam & merum hominum inventum. Ob communionem jurium & beneficiorum spiritualium omnes Christianos esse sacerdotes spirituales, ad offerendas spirituales hostias gratas DEO. Nul- lum altero esse superiorem, aut plus hæreditatis aut juris habere in rebus spiritualibus. Potestatem docendi verbum DEI, baptizandi, admini- strandi Sacram Cœnam, ligandi & absolvendi, orandi, judicandi de dogmatibus, de jure Christianorum communi, omnes habere, omnes, per Baptismum in fœdus DEI receptos, aptos & idoneos esse ad hæc offi- cia administranda, si scilicet legitimè vocentur. Nam cum hæc omnia omnibus Christianis sint communia, nulli licere in medium prodire au- thoritate propriâ, & sibi soli arripere, quod omnium est. Verùm hanc juris communionem cogere, ut unus aut quotquot placuerint, communi- tati eligantur, vel acceptentur, qui vice & nomine omnium exequantur officia ista publicè, ne turpis sit confusio in populo DEI, & Babylon quæ- dam fiat in Ecclesia, sed omnia ordine & decenter fiant. Hanc genera- lem

lem aptitudinem Lutherus opponit Characteri sacerdotali, de quo Scholastici disputant, quod per ordinis Sacramentum in anima suscipientis (f) causetur potestas quædam spiritualis, per quam Sacerdos fiat habilis ad conficiendam Eucharistiam, ita ut sine illo nullo modo confici possit, inque ejus potestatis signum animæ characterem imprimi statuunt. Gretserus (g) Lutherum ex Matth. VII. docentem, auditores debere judicare de doctrina Pastorum, stultitiæ arguit, quia hoc modò ex ovibus pastores faciat quasi verò ovis lupum vitare nequeat, nisi ovis pastor fiat, & jus in pastorem sibi sumat. Sed Gretserus stultus est dialecticus, concludens ab affirmatione unius disparati ad alterius negationem. Auditores sunt oves; ergò non debent judicare de doctrina pastorum. Nonne oves irrationales, in pascuum deductæ, secundum sensualem suam notitiam inter herbas & herbas discernunt? quanto magis oves rationales circumspicere oportet, an ipsis spiritualis cibus, & potus, purè sine fermento errorum & humanarum traditionum porrigatur; an ipsis propinetur ἀδόλῳ γάλα, nec ne? Nonne oves irrationales lupum fugiunt? Sed quomodo rationales oves lupum vitabunt, si non noverunt lupum, cum ex pastore lupus fieri possit? Nec iniquum jus sibi sumit ovis in pastorem, si pastorem in lupum transmutatum fugit; nec requiritur à plebeis, ut subtilissimas quæstiones scholasticas intelligant, sed profectus in notitia salutari, ut probare queant, quid sit optimum.

(a) In vita Luth. c. V. p. 68. (b) Tom. XIX. Annal. Anno 1520. §. 1. pag. 366. (c) Tom. I. def. c. III. Lib. III. col. 1209. seq. (d) Lib. X. advers. Hæres. tit. mulier, p. 300. f. b. (e) Tom. II. Lat. Jem. p. 530. seqq. (f) Confer D. Mart. Chemnit. part. II. Exam. Concil. Trident. p. 45. seqq. | Homomor. Pap. p. II. phant. X. pag. 506. seqq. (g) Tom. I. def. c. X. Lib. III. col. 1413.

§. 5. Concilia Christiana legitima magni æstimavit, adeò ut deploravit, (b) nos dignos non esse, videre legitimum concilium. Concilia enim Christiana ac vera hodiè nihil aliud sunt, quam legitimi ac liberi piorum doctorumque hominum in nomine Domini nostri Jesu Christi conventus, (c) instituti auctoritate summi alicujus Christiani magistratus, in quibus post exoritam coelestem illuminationem, judicio scripturæ adhibitò, collatisque inter se & examinatis rationum momentis, aut de articulis fidei controversis, aut de ceremoniis & ritibus, sive etiam disci-

plinâ ecclesiasticâ unanimi omnium consensu certi aliquid concluditur aut decernitur, veritatis vel in lucem revocandæ vel stabilis, & tranquillitatis ac *εὐθυμοσύνης* ecclesiasticæ firmandæ causa, ac omnis heterodidascalia damnatur, & *εὐσαφεία* confirmatur, ut DEUS glorificetur, salus ecclesiæ promoveatur, vulnera sanentur, deniq; ex omni parte salutaris pax & concordia publica constituatur & consecratur. Jam verò de ejusmodi conventibus Ecclesiasticis extat promissio Christi, Matth XVIII. 20. ubi duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio ipsorum sum. Tales verò conventus, nî inconnivente oculo ad regulam verbi divinam semper respiciant, & errare posse, & errasse sapius, D. Joh. Pappus p. m. (k) & D. Joh. Conradus Dannhauerus (l) ex historia Ecclesiastica exemplis summorum quorundam, & præcipue autoritatis conciliorum demonstrant. D. Johan. Gerhardus b. m. idem adversariorum testimoniiis (m) confirmat. Major itaque quidem est in toto concilio autoritas, quàm in uno doctore, non major veritatis asphalia. (n) Quapropter Lutherus nullâ injuriâ œcumenicâ affecit concilia, quando illa non pari pietatis affectu cum Scripturis sacris suscepit, nec eodem quò oracula sacra locò habuit. Strues est ex mendaciis & cavillis illa sycophantia Grefseriana Lutheri accusatio; (o) Lutherus omnia concilia lacerat, & ne quatuor illis parcat, quæ D. Gregorius, & tota antiquitas orthodoxa, eodem quò Sacrosancta Evangeliorum oracula locò habebat. Quoties carpit Concilium Nicænum, ejusque decreta! quàm contemptum & abjectè loquitur de Chalcedonensi & Ephesino Concilio! Quoties occultis cuniculis eorum fidem elevare conatur, ut causæ Nestorianæ & Euty-chianæ auctoritatem aliquam conciliet. Prætermisissis mendaciis lat splendidis, ad præcipuam quæstionem Lutherus ita respondet: (p) Ego docui conciliis dissentire, & resistere, si quando contraria vel Scripturæ, vel sibi ipsis statuerunt. Scripturam volo esse conciliorum judicem. Quod dixi propter concilia novissima, in quibus nihil definitum est juxta Scripturas, sed omnia secundum mera hominum statuta & somnia. Quod si etiam nunc dicerem, quia confitetur Sanctissimus DEI Vicarius, se in conciliis determinare ea, quæ non necessaria sunt ad salutem, eaque posse vertere in necessaria, idè non solum resisti ei licebit, sed etiam sicut delirum aut morionem rideri à morionibus oportet, ut qui in rebus sacris tanta vel levitate vel amentia etiam joculari & nugari tûm audeat ipse, cum cogat

eogat alios. Paulus ad Gal. c. I. 8. anathema jubet esse, etiam si Angelus de coelo aliud docuerit; quanto magis anathema esse debet, si Papa de terra, vel concilium de inferno aliud docuerit? Nec ipsi Apostoli in suo concilio quidquam statuerunt de sola praesumptione Spiritus, sed per Scripturas sua probaverunt, ut nos incomparabiliter minores statim, ut nobis quidquam rectum visum fuerit, concilii titulo in articulum fidei vertimus. Ex libro Lutheri de conciliis & Ecclesia manifestum est, (q) quod rejecerit concilia Papae, tanquam allotroepiscopa, monopolica, nova, absurda, superba, violenta, cum in veritatem ipsam, tum in Ecclesiam, suspecta cum ob fallendi periculum, tum ob veritatis captivitatem & *παρρησίας* vincula, & Scripturae Sacrae praedictiosa. Vetera vero orthodoxa concilia adeo non spreverit, ut diligentissime caverit, ne, quae bene ac religiose à majoribus & conciliis oecumenicis constituta fuerunt, novis impiorum dogmatis ac legibus antiquarentur. Neque enim pro piis veterum conciliorum institutis, sed pro stultis traditionibus, ac tyrannicis legibus, quibus divina ac humana omnia turbata fuerunt, adversarii Lutheri dimicant. Falsissimum & illud est Alphonsi à Castro (r) commentum, scribentis: Lutherum ex mera vafrutiae ad concilium provocasse generale, sperans propter similitudines ingruentes concilium non congregari posse; & cum congregaretur concilium, timens se à Generali Concilio fore damnandum, continuo post capisse libellis editis generali concilio detrudere. Nam Sleidanus, historicus fide dignus, aliquoties testatur, ipsum sine omni furore ex animi sinceritate & optimo scopo pie provocasse ad concilium legitimum Christianum & liberum, non vero ad quemlibet, quocunque modo & respectu, quorumcunque sine delectu coactorum, hominum coetum. Et ex iisdem capitibus etiam repudiavit judicium turbae servorum Pontificis, Tridenti suo tempore confluentium, *ἀνατόκον*: non tantum quod illud conciliabulum erroribus obnoxium fuerit, ut Alphonsus de Castro agrà mente somniavit.

(h) Tom. I. Lat. Jen. p. 127. b. (i) D. Papp. disp. III. de recusat. Concil. Trident. 5. 70. & 80. D. Joh. Gerhard. Confess. Cathol. Lib. I. p. II. c. X. D. Johann. Hülsemann. Brev. Theol. c. XVIII. p. 305. seqq. (k) Disp. III. de recusat. Synod. Trid. §. 49. seqq. (l) In Dialog. Socratis cum Gorgia Valerian. M. Capucin. oppos. congress. I. §. 31. p. 68. seqq. (m) Lib. I. Confess. Cathol. p. II. c. X. p. 479. seqq. (n) Hermenev. Sacr. Sect. II. tit. II. §. 3. p. 387. (o) Tom. II. def. praef. col. 18. (p) Tom. II. Lat. Jen. in def.

in def. omnium artic. per Bull. Leon. X. damnat. p. 324. (q) Tom. VII. Germ. Jen. p. 218. seqq. (r) Lib. I. advers. Hæres. c. IX. f. 25. 2.

§. 6. Sanctos Ecclesiæ Patres digno honore affecit, (f) nec, sicut eum Eccius iniquissimis literis apud Principem traduxit, Patrum simul omnium sententias negavit, nec Scripturæ intelligentiam sibi soli arrogavit; sed eos imitandos existimavit, (t) qui proximè Scripturæ accedunt; in quo iudicio secutus est Augustini auctoritatem, quem in hoc negotio subinde commendat, inprimis in præfatione contra maledicum Ecclii iudicium. (u) Tu verò, inquit, illud Augustini utrinque adhibeto fidelissimum documentum, quo dicit; Ego solis eis libris, qui canonici appellantur, hunc honorem deferre didici, ut, nullum scriptorem eorum errasse, firmissimè credam. Cæteros verò, quantalibet sanctitate doctrinæque præpolleant, ita lego, ut non idèò verum existimem, quia ipsi sic senserunt, sed si canonicorum librorum auctoritate vel probabili ratione mihi persuadere potuerunt. Nequaquam ergò Lutherus debitam Patribus auctoritatem detrahit, sed cuique suam tribuit: quod qui observat, injuriæ illatæ accusari nequit. Asseverat Lutherus, Patres (x) non rarò errare, sibi ipsis pugnare, invicem dissentire, Scripturas torquere, sæpiùs tantummodò disputare, nihil definire. Verùm si in his verbis Lutherus peccat, eidem crimini se obligat Bellarminus (y), dicens: quis negat, Patres habuisse excellenter donum interpretandi, & tamen constat, quosdam ex præcipuis eorum non leviter in quibusdam lapsos. Sanè Patres Nicænæ Synodi erraverunt consentiendo in prohibitionem conjugii Sacerdotum, (z) ab uno Paphnutio in viam veritatis reducti. Erravit Hieronymus, damnans secundas nuptias: Cyprianus, quando unà cum cæteris Affricani Concilii Patribus & Episcopis sanxit, ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Philippus Melanchthon observat: (a) Scriptores Ecclesiasticos alios aliis esse puriores, singula secula miscere aliquid contagii, ut hominum natura in hac imbecillitate nunquam est sine vitiis: & naturà favemus patriis & præsentibus moribus, idèò cum semina irrepsissent superstitionum in Ecclesiam, sancti Patres quædam vel non satis considerabant, vel tolerabant, tametsi non probarent. Cæterùm memoratu dignissimum Greserianæ veriloquentiæ effatum est: (b) in operibus Lutheri testimonia Patrum & Conciliorum paulò frequentius occurrere, ac in commentariis Averrois super Aristotelem. Sanè Greserus,

se rus, si, ut se jactat, in Lutheri Scriptis non est hospes, ne quid gravius dicam, contra conscientiam hoc effutit. Etenim Lutherus licet non omnes, plurimos tamen & quidem celebriores Patres longè majori diligentia, industria, atque judicio accuratiore legit, quam omnes ipsius adversarii, lecta firmâ tenuit memoriâ, retenta docuit. Hinc testimoniorum Patrum verum indicat sensum: quæ dicta in ipsis non reperiantur, demonstrat: eorum dicta, si fieri potest, conciliat: at trutinam Scripturæ examinat, extra certamen nonnunquam securius esse locutos annotat: Bernhardum, inquit, (γ) veneror, & ejus sententiam non contemno; sed in contentione accipiendus est sensus genuinus, & proprius Scripturæ, qui in acie stare possit, à quo S. Patres nonnunquam locupletandæ orationis gratiâ digrediuntur, & sine culpa. Alibi: (δ) non mihi placet, studium illud in sanctos nimium excusandi & efferendi, præsertim si in Sacræ Scripturæ vim vergat. Melius est, Petrum & Paulum in infidelitatem lapsos, imò anathema haberi, quam unum jota Evangelii perire. Præterea Lutherus nec à Patrum sententia unquam sine gravi causa recedit, nec res sine exemplo est. Si quidem Thomas de Vio Cajetanus Cardinalis ex professo fatetur, se in expositione Pentateuchi (ϵ) quandoque novum sensum inferre textui consonum, quamvis à torrente Doctorum sacrorum alienum. Mox addit: Nullus detestetur novum Scripturæ sacræ sensum, ex hoc, quod dissonat à priscis Doctoribus, sed scrutetur perspicacius textum ac contextum Scripturæ, & si quadrare invenerit, laudet DEUM: qui non alligavit expositionem Scripturarum priscorum Doctorum sensibus, alioquin spes nobis tolleretur, ac posteris exponendi Scripturam sacram, nisi transferendo de libro in quinternum. Cardinalem deserit Gretserus fingens; (ζ) in priscorum Doctorum monumentis, quibus sacræ literæ explanantur, contineri sensum Ecclesiæ ab initio cœlitus inspiratum. Verum enim verò si quæ illi consentienter docent, indubiè essent recipienda, tum in lectione Patrum tantisper suspendendus erit assensus noster, circa religionis capita ab ipsis pertractata, donec illorum scriptis simul omnibus perlectis, judicium fiat, cum in quibus consentiant, in quibus itidem dissentiant, tum quis sensus ipsis cœlitus sit inspiratus. Sic nunquam ad certitudinis portum ex illis dubitationum flucti-

Q

bus

bus appellere, nunquam certi quid in rebus animarum nostrarum, salutem spectantibus apud nos statuere licebit: quod est contra DEI voluntatem, qui per scrutinium S. literarum nos vult sapientes reddere ad salutem. Non tamen ideo Patrum Scripta ex Ecclesia eliminanda sunt, sed ob utilitates non contemnendas, ex eorum lectione hauriendas, omnino retinenda. Non ideo nullus debetur Patrum scriptis autoritas, si divina eis negatur. Non sunt fidei iudices, testes tamen atque indices: non sunt numina, præclara tamen lumina. (7) Est amicus Hieronymus, quatenus analogiam fidei sequitur, magis autem amica veritas, quæ nunquam fallit.

- (1) Tom. I. Lat. Jen. p. 298. (2) Tom. I. Lat. Jen. in disput. Lipsiæ habitâ, p. 263. (3) Tom. I. Lat. Jen. p. 227. f. 2. (4) Tom. II. Lat. Jen. p. 309. Confer. D. Joh. Gerhard. Confess. Cathol. Lib. I. Gen. part. II. cap. XIII. ejusq; Patrologiam, & Andr. Riveti tract. de autoritate Patrum cap. IX. & seq. (5) Lib. III. de verbo DEI, cap. X. p. 194. (6) D. Agid. Hann. Tom. I. Oper. Lat. col. 1282. (7) Orat. contra cler. Colon. Tom. II. p. 101. (8) In Luth. Academ. cap. IX. p. 99. (9) Tom. I. p. 246. (10) Tom. III. p. 14. (11) In præfat. Comment. in Genes. p. 2. (12) In Luth. Academ. cap. IV. p. 37. (13) D. Balduin. Comment. Epist. ad Ephes. c. V. quæst. III. p. 939.

§. 7. Scholas & Academias Christianas in pretio habuit, earumq; incrementa totis viribus adjuvit, expertus quantum ex anabaptistica inscitia damnum, quantum econtra ex solida eruditione, emolumentum Ecclesiæ oriatur. Nihilominus Gretserus audacter pronunciat: (8) nullum penitus nec Academiarum, nec ullius honestæ & ingenuæ disciplinæ vestigium hodiè reliquum futurum fuisse; si Lutherus, quæ cum suo grege designarat, perficere potuisset. Nam Academias infectatum fuisse atrocissimis convitiis; Articulum Wicleff XXIX. [quod asserit: (1) Universitates, studia, collegia, graduationes, & magisteria in eisdem vanâ gentilitate introducta esse, & tantum prodesse Ecclesiæ, sicut Diabolus,] approbasse. Academias ei esse Synagogas Satanae, in quibus adolescentes imbuuntur philosophicis, gentilibus, impiis, & sacrilegis opinionibus. Wittebergensem Academiam ipsius autoritate motam, docendi munus abjecisse, libros innumerabiles combussisse, Scholas obscurasse; Academicos gradus & honores immanibus convitiis proscidisse, Academicas promotiones

motiones tanquam Christianæ professioni adversas multo temporis intervallo Wittebergæ exulare fecisse: denique nullum Doctorem creasse. Verum adversantur hæc Ræmundo, (κ) Ulenbergio, (λ) & Bzovio, (μ) qui conqueruntur ad oppugnandos Scholasticos, Lutherum etiam hoc usum fuisse stratagemate, quod humaniorum studiorum cultores in suam partem adversus Scholasticos attraxerit, quod à Principe fuerit defensus, ut Academia floreret. Eidem repugnant historiæ illorum temporum. Lutherus enim fuit Professor Publicus, nec munus docendi abiecit, licet à lectionibus Academicis sæpissimè fuerit avocatus ob negotia religionis publica. Ipse conqueritur (ν), se interpretationem Psalterii, secundâ vice inchoatam, per Comitæ Caroli V. Wormatiam vocatum, opus ceptum deferere fuisse coactum. Matthesius auditor Lutheri laudat, (ξ) A. M. D. XXIX, & sequentibus, cum ipse Wittebergæ vixisset, Professores lectiones publicas diligentissimè habuisse, & Studiosos magnâ industriâ studia, quorum gratiâ Wittebergam profecti fuerunt, tractasse. De Scholis Lutheranorum diligenter & prudenter institutis testimonia adversariorum non pauci honorifica tulerunt. (ο) Nam Lutherus (π) gubernatores Rerum publicarum, ut Scholas aperiant, in quibus juvenus honestis disciplinis imbueretur, graviter hortatus fuit, studia philosophica vera & solida impensè amavit, & dignis exivit laudibus. Ræstii calumnia in capite X. Pseudo-jubilæi effusa, Lutherum execratum fuisse veram philosophicam scientiam, protrita est à D. Isaac Froëreisenio, Professore olim in nostra Academia Theologo celebratissimo, in membro IV. Vindiciarum Lutheranarum. Carolstadium honores Academicos suggillantem Lutherus severè reprehendit. Enimverò Carolstadius Wittebergæ die 3. Febr. Anno M. D. XXI. cum binos Theologiæ Doctores, Johannem Westermannum, & Godschalcum Grapium renunciaret, palam est professus, se impiè facere, quod propter duos florenos promoveret, seqvè post hac ne ullum quidem in quemvis gradum promoturum: quas voces Lutherus in Libro Statutorum Collegii Theologici appellat sacrilegas, blasphemò ore prolatas. JOHANNES MARBACHIUS Lindaviensis ab ipso gradu Doctoratus Theologici ornatus est. Nam cum Ecclesia Insensis, quæ eum ad docendum Evangelium vocaverat,

petiisset à D. Martino Luthero, eò tempore Wittebergæ Collegii Facultatis Theologicæ Decano, ut publicò testimoniò gradus Theologici cum ornaret, voluntati illius Ecclesiæ morem gessit, eiq̃e sūmos in Theologia honores & privilegia decrevit, sicut expressa verba testimonii ab ipso Megalandro Luthero D. Johan. Marbachio dati, & Anno M. D. XLIII. d. 20. Febr. Wittebergæ exarati, sonant. Qvòd verò nonnullas Academies mordacissimis notavit verbis, factum est, partim qvia papales abominationes, errores, superstitiones, & idololatrias defenderunt, Evangelium verò oppugnârunt: partim propter abusus in ipsis dominantes. Nam propositò Aristotele, nec ipso rectè intellecto, gentilibus literis ingenia Christiana occupabantur, & pro verbo DEI Papæ dogmata tractabantur, hauriebant multi venenum, qvòd nunquam evomuerunt, tenentes pro bono, qvòd malum est, imbuentes & eos, qvos docendos susceperunt similibus opinionibus. Ethicam Aristotelis doctrinam Lutherus vocavit (ε) pessimam illam gratiæ inimicam & Christianis adversari virtutibus (ε) propter ἀπειθεύσιαν scholasticorum Doctorum & Theologorum, qui perperam confuderunt beatitudinem civilem cum spiritali & ecclesi, qvæ in gratuita peccatorum remissione consistit. Optavit (τ) abolitionem libròrum physicorum Aristotelis, sed intelligit istos, (υ) qvales tunc habebantur, inutilibus commentis, & sophisticis contentionibus adeò conspurcatis, ut qvæ mens Aristotelis fuerit, vix deprehenderetur; & tamen in majore autoritate erant, etiam in cathedris templorum, qvàm Scripturæ sacræ, crebriusq̃ Aristoteles, qvàm Christus & Paulus nominabatur. Deindè meritò Lutherum illos libros rejecisse asserit D. Philippus Melanchthon, (Φ) multisq̃e demonstrat: qvia in ἀνεγδοτοῖς physica ea ferè solùm tractantur, qvæ loqvacibus hominibus garriendi materiam subministrant, & ingenia juvenilia vanâ contentione & ἀβυσσὶν ἐνervant. Quanto satius enim fuerit, rerum naturalium causas à medicis, si qui pinguius rem agunt, petere. Insuper multa tradit, qvæ cum divinis literis pugnant. Porro sine ea parte, qvæ agit περὶ τῶν μετὰ φύσιν, & de moralibus Scholastici Theologiam mancam putaverunt. De DEO, de iis, qvæ Deo tribuuntur ab hominibus, de unitate, de intellectu, de voluntate, de simplicitate, disserunt metaphysici, qvos vocant,

vocant, quam partem Theologia sibi totam vindicavit, in qua regnare sibi videtur. Hinc natae sunt factiones illae Thomistarum, Scotistarum, Occamistarum, velut ex chao Demogorgoneo. Hic Theologorum vulgus, studia in contraria scinditur, dum hic rem rationabilem, ille realitates: breviter, dum suum quisque dogma adferit. Quod sapiendi genus nihil est ad Christianas mentes formandas accommodatum. Partim notavit perversissimos Academicorum mores. Quis enim, ait, (x) in Universitatibus non studet lucri, aut gloriae, aut otii gratia, ut omittam, quod animae inescantur lasciva illa & licentiosa vita Universitatum. Man läßt / dicte (ψ), die Jugend auf den hohen Schulen in ihrem eigenen Willen gehen / ohn alle Zucht / in Unkeuschheit / Gresserey / Saufferey / und hoffärtigem Leben / fällt also in alle Laster der Unreinigkeit / daß auch keine Hoffnung mehr ist einer zukünftigen Reformation. Ejusmodi querelas plures ex consideratione corruptissimi Scholarum status effudit. Tom. II. Germ. Jen. pag. 44. Tom. IV. Germ. Jen. p. 77. imò in hac verba erupit: (ω) Wahr ist / ehe ich wolt / daß hohe Schulen und Klöster blieben so / wie sie bißher gewesen sind / daß kein andere weise zu lehren und zu leben solt für die Jugend gebraucht werden / wolt ich ehe / daß kein Knabe nimmer nichts lernet / und stumm wäre. Denn es ist meine ernste Meynung / Bitt und Begierde / daß diese Eselsstelle und Teufels Schulen / entweder in Abgrund versinken / oder zu Christlichen Schulen verwandelt werden. De eximio verò Christianarum Scholarum fructu ibidem præclare differt.

- (θ) In Luth. Acad. in præf. cap. I pag. 2. cap. II. p. 3. & 7. cap. III. p. 24. cap. XXIII. p. 234. & 267. p. 263. 291. (ι) Tom. II. concil. fol. 566. (κ) Lib. I. cap. VII. n. 6. p. 53. (λ) In vita Luth. pag. 13. (μ) Tom. XIX. Anno 1517. §. 11. p. 321. (ν) In præf. Tom. I. Latin. Jen. (ξ) Conc. VII. de Luth. pag. 67. 68. (ο) Matthes. conc. VII. de Luth. pag. 69. (π) Tom. II. Germ. Jen. pag. 460. seq. (ε) Tom. I. Lat. Jen. f. 10. & Tom. I. Germ. Jen. pag. 310. (σ) Conf. Laur. Thom. Walliseri olim Ethic. Prof. disp. Apologet. Ethic. Aristotel. (τ) Tom. I. Germ. Jen. pag. 343. (ω) Conf. D. Havenreutteri disp. de judicio Lutheri de Scriptis Aristotelis. (φ) In Orat. Didym. Favent. Tom. II. Oper. pag. 46. (χ) Tom. II. Lat. Jen. pag. 391. b. (ψ) Tom. II. Germ. Jen. pag. 38. a. (ω) Tom. II. Germ. Jen. pag. 460. b.

§. 8. Tandem fuit Lutherus in omni virtutum exercitio strenuus. I. Temperans, nec libidinibus carnis indulgit, nec gula. Philippus Melanchthon (a) testatur, nullas vagas libidines unquam in eo animadversas fuisse: (b) fuisse natura, quod sæpe miratus fuerit, in corpore non parvo nec imbecilli, valde modici & cibi & potus, se vidisse eum continuis quatuor diebus, cum quidem rectè valeret, prorsus nihil edentem aut bibentem, vidisse eum sæpe alias multis diebus exiguo pane & halece contentum fuisse. Pistorius, ut suam maledicendi & calumniandi libidinem expleat, convitiatur (c) Lutherum lascivum monachum, libidinosum hircum, qui se in omnibus turpitudinibus & pollutionibus mollietiei ac Sodomiae se exercuit, hancque horrendam calumniam Luthero affricare conatur, variis falsis conjecturis, præsumptionibus, cavillationibus ac suspicionibus, quia in publicis concionibus vitia cum sexto præcepto pugnantia reprehendit: quia statuit, nullum donum continentiae à Deo non habentem diu extra conjugium purè & castè vivere posse. Absterferunt has calumnias Theologi Württembergici in *ihrem gründlichen Bericht über das Lasterbuch Pistorii*, (d) & *Alethea sacra Vindex*. (e) Gretserus putat, Lutherum elogio strenui potatoris jure cohonestari, nam ut exempla non suppetere, evidenter tamen hoc evincere horribile istud vitrum catecheticum, quò se & suos convivas mysticè admodum catechizavit. Sed & hæc calumnia in *Alethea sacra vindice* (f) repulsa est. Id duntaxat addo: Gretserum iniquè opinari, Lutherum convivatum fuisse juxta morem Pontificiorum Theologorum, & quibus Erasmus suo tempore ad Henricum Guldefortum Equitem Auratum scripsit: Sacerdotum ac Theologorum convivia madent vinolentia, scurrilibus opplentur, jocis, tumultu parum sobriè perstrepunt, virulentis obtreptionibus scatent. Floremundum Ræmundum (g) latrantem; Lutherum *à mortis* ad ultimum usque vitæ diem continuasse: nam in itinere, Islebium versus, quotidiè Halæ, Mansfeldii, & quocunque iter faceret, ut & Islebii genio indulgisse, ipsa infirma valetudo, quæ tunc laboravit, impudentissimi mendacii convincit. Hilarem verò fuisse hospitem, vel illi versus, quos Halæ in convivio poculum D. Jonæ propinans ex tempore dixit, testantur:

Dat

Dat vitrum, vitro Jonæ, vitrum ipse Lutherus,

Ut fragili vitro similem se noscat uterque.

Vel quod peritis Æsopi fabulis, quas etiam versione in vernaculam nostram linguam dignatus est, (b) se, aliosque oblectavit: vel quod rythmos germanicos, observatu dignissimos, crebrius in ore habuit. (i) e. g. Ich was gar ist/ trinck was klar ist / red was wahr ist; Weist du was/ so schweig/ ist dir wohl/ so bleib/ hastu was/ so halt/ Unglück mit seinem breiten Fuß kömt bald. Schweig/leid/meid/ und vertrag/ deine Noth niemand klag/ an Gott nicht verzag/ deine Hülf kömt alle Tag. II. Liberalis fuit erga pauperes penè supra modum. Accidit aliquando, ut Studiosus pauper viaticum peteret, quod uxorem, ut daret, jussit, illà autem penuriam pecuniæ excusante, ipse poculum, quod fortè adstibat, arreptum manu compressit, ac scholastico dedit, ut aurifabro venderet, pretiumque sibi retineret; ita cum quidam è fodinis metallicis ei misisset ducentos aureos, omnes in egenos literarum Studiosos distribuit. Venam metallicam Schnebergæ ab Electore & Duce Saxonie oblatam recusavit. Adeo nec corrogandis, nec tenaciter retinendis opibus inhavit: nec aliis ad aliorum possessiones injustè occupandas autor fuit. Seculares Principes, aliosque Magistratus ad bona Ecclesiastica non diripienda, sed ab impio abusu vindicanda, saluberrimis consiliis incitavit; quo (k) vota testatorum minimùm virtualia impleantur. III. Humilis fuit bonorum testimonio, hostibus autem superbus audit. Ulenbergio (l) est Thraso, intolerabili fastu turgens, quia dixit; se à Deo in hunc finem suscitatum, ut, quod in manibus habebat, Ecclesiæ reformandæ negotium exequeretur. Cornelio à Lapide est auferens, (m) quia contra Regem Angliæ scripsit: Hic sto, hic maneo, hic glorior, hic insulto Papistis, Henricistis, Sophistis, omnibus portis inferni, divina Majestas mecum facit, ut nihil curem, si mille Augustini, mille Henricianæ Ecclesiæ contra me starent. Coccio (n) est arrogans, quia semetipsum titulo Ecclesiæ & Evangelistæ insignivit. Cochläo (o) adeo superbiæ spiritu inflatus fuit, ut non modo Scholasticos Doctores spreverit, sed & Ecclesiasticis Patribus & Pontificibus minùs credi voluerit, quàm uni sibi. Sed responderet ipse Lutherus: (p) 1. Ob ich ein hochtragender Mensch sey/dieweil das

Das nicht meine Lehre/sondern meine Person betrifft / wil ich nicht hart widersechten / ich hab vor mehrmahl gesagt / meine Person tasse an wer da wil/ und wie er wil/ ich gebe mich vor keinen Engel aus/aber in ine Lehre/dieweil ich weiß/das sie nicht mein/ sondern Gottes ist/wil ich niemand unverantwortet lassen antastien/dann da liget an meines Nächsten und meine Seligkeit in Gottes Lob und Ehr. Ich achte aber/ man solte meinen Wittebergern / die mein Wesen täglich sehen/und mit mir umgehen/mehr glauben/dann dem abwesenden Lügner Emsern. 2. (9) Meine Lehre ist das Hauptstück/darauf ich troge/die stärcket/erhält und erfreuet mein Herz. 3. (r) In glorificatione mei ministerii imitor Apostolum Paulum, qvi, quando magnificè extollit suam vocationem, non arroganter extollit sese, sed necessaria ac sancta superbia glorificat suum ministerium; ut eum homines recipiant, non ut Paulum Tarsensem, sed ut Apostolum Jesu Christi: & hæc gloriatio pertinet ad gloriam non Pauli, sed DEI, cui per eam offertur sacrificium laudis. 4. (s) Ista superbia Pauli, qva dicit alios Apostolos nihil contulisse sibi, non est vitiosa, sed ultra modum necessaria. Nam si hic cessisset, periisset veritas Evangelii. Multo minùs debemus nos cedere adversariis nostris, qvi jactant authoritatem idoli suæ Papæ contra nos, cùm Paulus hic noluerit cedere Pseudoapostolis, qvi contra severorum Apostolorum authoritatem jactabant. Scio in piis debere esse humilitatem, sed contra Papam volo & debeo sanctâ superbiâ superbire, nempe sic: Papa nolo tibi subjici, nolo te Magistro uti, qvia certus sum, doctrinam meam esse veram & divinam. Sed Papa hanc non vult audire, imò cogere me vult, ut suis legibus & decretis paream, & nisi parvero, excommunicat & damnat me, ut hæreticum & Ecclesiæ desertorem. Ideo superbia nostra contra Papam maximè est necessaria, & nisi sic superbiremus, & contemneremus in Spiritu S. ipsum cum sua doctrina, & Diabolum mendacii patrem in eo loquentem, nullo modo retinere possemus articulum justitiæ fidei. Quare non contemnimus authoritatem Papæ, ut dominemur ipsi, neque hoc agimus, ut extollamus nos supra summas majestates, cùm palam sit, nos docere, omnem hominem debere humiliari, subjici, servire potestati. Sed hoc qvarimus, ut maneat

maneat gloria DEI, & justitia fidei illaesa conservetur, ut simus nos salvi & ipsi. Si igitur Papa nobis concesserit, quod solus DEUS ex mera gratia per Christum justificet peccatores, non solum volumus eum in manibus portare, sed etiam ei osculari pedes. Quia verò hoc impetrare non possumus, vicissim superbimus in DEO ultra modum. Longè absit hinc omnis humilitas, quia volunt nobis rapere ipsum Deum, qui nos creavit, & Christum, qui nos suo sanguine redemit. IV. Candidus & verax. Candoris & veracitatis in civili conversatione studiosissimus, Cochlaeus, & qui ipsius calumnias tanquam sacra lipsana venerantur Bellarminus, (r) Serarius, (u) Coccius, (x) multas mendaciorum centurias ei attribuunt. Si autem inquirimus, quæ illa sint mendacia, audimus esse Pontificiorum errores justè eis imputatos, & à Luthero refutatos. V. Humanus & urbanus. Philippus Melancthon ad notitiam & testimonium omnium Luthero familiarium provocat: (y) Qvis est, inquit, cui quidem notus ille fuit, qui nesciat, quantà humanitate præditus, quanta hujus in congressibus familiaribus suavitas, quàm minimè hic contentiosus aut rixator fuerit: & adjunctam tamen omnia gravitatem habuerunt, eam, quæ in tali viro esse deberet. Nam in hoc ἀψόδος ἡ θύρα, ἐν προσήγορῳ σῆμα. Vel potius erant secundum Paulum Philipp. IV, 8. ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα πρὸς φιλή, ὅσα εὐφρονα. Pistorius verò & Fornerus (z) meretriciam spurciloquentiam ei attribuunt, quia ad caput XXXI. Proverb. hanc marginalem apposuit glossam:

Nichts liebers ist auff Erden/

Denn Trauen-Lieb / wems kan werden.

Quæ verba, utpote de honesta conjugæ loquentia, quò quis est melior, & castitatis amantior, eò minùs spurciloqua esse reputat. Cornæo est scurra, qui nullà necessitate, solà scurrili oris rustici libidine, ubi aliter poterat, inquinatissimo sermone pudicas hominum, honestissimorum aures flagellavit. Floremundo Ræmundo est stercoreus propheta, quem Andreas Pelicianus rectè hoc epigrammate descripsit:

Stercora dum præ se ducit quæcunque Lutherus,

Oreque spurciloquo nil nisi stercus habet.

R.

Nun

Num rogo stercorem dices hunc esse prophetam,

Qvalia verba viri, talis & ipse vir est.

Sed respondemus, si circumstantiae rerum, personarum, temporum, itemque integer contextus locorum, in quibus illa verba occurrunt, adspiciatur, verba ista non scurrili, sed veridici oris parrhesia ad horrorem à Papismo concitandam protulisse patet. Auriculas ausus est mordaci radere verò, imitatus sacram Scripturam, in qua Spiritus S. usus est voce latrinæ, 2. Reg. X, 27. Deorum stercoreorum, 2. Reg. XVII, 12. c. XXI, 11. σπυγδαίων, Phil. III, 8. eructationis, in editione vulgata, Psal. XIX, 3. Num autem etiam Spiritui S. dicam scribere velint Bellarminus, Ræmundus, Cornæus & alii Pontificii, videant. Mordacia dictæ Lutherus protulit, respectu ad pertinaciam adversariorum habito, non animo detrahendi. Ipse Lutherus hanc objectionem formavit: (α) Mächt hie iemand gedenccken / ich büßete hiemit die Lust / mit so spöttischen / verdrißlichen / stachlichen Worten / an dem Pabst. O HErr Gott / den Pabst zu spotten bin ich unmaßlich zu gering. Er hat wol über 600. Jahr die Welt gespottet / und über ihrem Verderben an Leib und Seel Gut und Ehr / in die Faust gelacht / hört auch nicht auf / kan auch nicht auffhören: kein Mensch kans glauben / welch ein Greuel das Pabsthum ist / ein Christ muß auch nicht geringes Geistes seyn / der es soll erkennen. Gott selbs muß ihn in den höllischen Feuer / und unser HErr Christus / wie St. Paulus 2. Thess. II, 8. sagt / muß ihn töden mit dem Athem seines Mundes / und durch seine herrliche Zukunft zerstören. Ich spotte allein darumb mit meinem schwachen Spotten / daß die / so noch leben / und nach uns kommen / wissen sollen / was ich vom Pabst / dem verfluchten Antichrist / gehalten hab / und wer ein Christ seyn wil / für solchem Greuel sich lasse vermahnen. Bellarmino impudens factum est, palam sanctimonialem uxorem ducere, quia ejusmodi conjugii nullum in tota antiquitate exemplum monstrari possit. Sed hoc modo non solum Jesuitarum ordinem ingredi, sed & Cardinalitii Senatûs membrum fieri, impudens esset factum, quia in vera antiquitate non est auditum, aliquem creatum esse Cardinalem, ut nunc sunt Cardinales, Consiliarii Pontificis, purpura & pileo nobilitati. Constitutionem enim Senatûs

tus Cardinalium tempore Ottonis III. moliri ceperunt Pontifices, referente Melanchthone. (β) Impudens itidem factum est Bellarmino, quod Lutherus ausus est excommunicare Pontificem cum omnibus, qui illi adhaereat. Sed ita omnes fideles Ecclesiae Doctores, qui impiis monstrant, eos sub maledictione esse, quamdiu in securitate & impoenitentia perseverant, impudentes essent. De hac vero impudentia gloriatur Lutherus. Ultimò & illud non omninò silentiò præterire possumus, quod Pistorius Lutherum etiam magiæ suspectum reddere voluit, scribens; (γ) Lutherum adhuc monachum artem magicam eousque didicisse, ut partes & species & modos cantionum magicarum & veneficiorum teneret, omnes sub specie confutationis populo Wittebergeni ordine de cathedra recitasse, tanquam si ad rem istam singulariter instructus, & in usu artis diu versatus esset. Verum si consequentia, in his verbis latens, vera est, eadem consequentia Pistorius bipedum omnium pessimus atque nequissimus est, nec addimus quicquam, nisi illud Christi: (δ) εἰ τὸν οἰκοδομῶ σπύλῳ βεελζεβὺλ κἀλάσω, πόσω μᾶλλον τὰς οἰκίας αὐτῆς.

- (α) Tom. III. Orat. Witteberg. pag. 693. (β) Id. pag. 500. (c) In epist. 3. ad Papp. pag. 102. Motiv. Bad. mot. III. pag. 185. (d) Pag. 14. seq. (e) Pag. 124. (f) Sect. V. §. 11. pag. 124. Lib. VI. epist. pag. 258. (g) Lib. III. cap. XI. n. 2. pag. 165. (h) Matthes. cap. IX. pag. 98. (i) Matthes. cap. XII. pag. 141. (k) Alerthea vict. pag. 162. (l) In vita Luth. pag. 81. (m) Comment. 2. Petr. II. 10. (n) Tom. I. Thef. Lib. VIII. art. XII. pag. 1122. (o) Hist. de actis & scriptis Lutheri pag. 51. (p) Tom. I. Germ. Jen. pag. 363. (q) Tom. III. Germ. Jen. pag. 332. (r) Tom. IV. Latin. Jen. pag. 8. (s) Tom. IV. Lat. Jen. pag. 35. (t) Lib. III. de Rom. Pontif. cap. XVIII. (u) Tom. III. Oper. Theol. pag. 150. (x) Tom. I. Thef. Lib. VIII. art. XII. pag. 1126. (y) Tom. III. orat. V. Vitteb. pag. 692. (z) In Jubil. Qvintevangel. cap. XXXIII. pag. 208. (α) Tom. VIII. Germ. Jen. pag. 212. a (β) In Chron. Carion. Lib. IV. pag. 199. l. 33. (γ) In tract. de vita & obitu Marci. Badensi. pag. 18. (δ) Matth. X. 25.

CAPUT XIV.

Lutherus Martyr.

Equidem non fuit Lutherus Martyr καὶ ἐξ ὀχλῶν, qui ob veritatem Evangelii coelestem à mundo carnifice extremo supplicio affe-

R 2

ctus,

ctus, eandem sui sanguinis rubricā obfignarit: id enim DEUS, qui admirandus est in ductu Sanctorum suorum & defensione, crudelissimis virulentissimisqve Lutheri hostibus adeo non permisit, ut eum contra ipsorum voluntatem, insidias, atqve furores in medio ipsorum, ut Daniele in fossa Leonum, & Jonam in ventre ceti, mirabiliter illæsum conservaverit. Attamen fuit Martyr Jesu Christi, ob præclarum testimonium, quod magnā *πρόφα* atqve constantiā, ad extremum usque vitæ halitum, de cœlesti veritate gratuita justificationis nostræ coram DEO perhibuit. Fuit Martyr ob tolerantiam variarum persecutionum, afflictionum, calumniarum, convitiarum, nec non diabolicarum vexationum. Nam pii veteres dixerunt: sine ferro martyres esse possumus, si patientiam fideliter custodiverimus. Fuit Martyr ob compassionem afflictorum, de qua in literis, ad Lampertum Thorn, ob confessionem Evangelii in vincula publica conjectum. Anno M. D. XXIV. datis, testatur his verbis: Ich werde zwar vielleicht nimmermehr würdig/umb Christi Namen und Worts willen Verfolgung und Schmach zu leyden/gleich wie ihr/doch kan ich mich des trösten/das eure Bande meine Bande/euer Kerker mein Kerker/eure Freude meine Freude. Zu dem predige und bekenne ich ja auch öffentlich für der gotlosen argen Welt ihren Fürsten/und seinen Engeln/eben das Wort/umb welches willen andere verbrandt werden /und ihr gefangen und gebunden seyd; Derohalben ich mich auch mit euch zugleich leyde und freue. Nec defuit Luthero serium desiderium, votum & promptitudo paratissima ad suscipiendam martyrii coronam: aliquoties optavit pro gloria Christi mortem oppetere. Anno M. D. XXXVII. cum Schmalcaldia in morbum lethalem incidisset, calculo ipsum ita adoriante, & prosternente, ut ad dies undecim ne guttulam quidem aquæ pedum emitteret, has ad DEUM effudit preces: Domine Jesu Christe, tuum nomen multos liberavit, libera etiam me, mi DEUS, qui scis, me tuum verbum fideliter & reverenter docuisse, si est pro gloria nominis tui, juva & libera me, ut convalescam; si non, claude oculos meos, in pace ut placidè moriar. O Domine JESU CHRISTE, quàm egregium hoc est, si quis pro verbo tuo martyr factus moritur: at mihi hæc gloria non contingit. (s)

Mor.

Moriar tamen inimicus inimicis tuis sub anathemate Papæ, qui sub anathemate tuo moritur. Nec ullam arguit timiditatem vel martyrii fugam, quod intra Saxonie angustias se continuit, nec cum Evangelii sui prædicatione ad externos excurrit; Enimvero non debuit noster Thavmasiander ad Indos excurrere, nec potuit. Non debuit, quia Wittebergæ, ad cuius Ecclesiæ ministerium vocatus fuit, quod ageret, satis habuit, vix illi à laboribus respirare licuit, occupatissimus hinc ut reedificaret templum, illinc ut armis defenderet, à vicinis Samaritanis. Non potuit ob ostium illi clausum feritate immani, iustitiæ defectu, exoticarum linguarum imperitiâ, commatibus inopiâ. Cum Comitibus Augustana haberentur, quod timidiore fuit Philippus, eò animosior Lutherus, Augustam verò non est profectus, non ex periculi timore: qui enim jam antè Wormatiæ fidei suæ rationem reddiderat coram Imperatore & Principibus, paratus erat idem etiam Augustæ facere: quæ de re ad Electorem scripsit; quod si fortasse res eò deduceretur, ut ego & reliqui à Cæsare citaremur, nos ipsi nostro nomine, juvante DEO, comparebimus. Placuit autem Electori ob graves causas Lutherum Coburgi relinquere, cuius mandato Lutherus obedivit. Benè Erasmius dixit; quod si Lutherus se non credit manibus quorundam, qui illum mallent extinctum, quàm probum, mirum videri non debet. Prolixius de hoc argumento disserit M. Cyriacus Spangenberg in Concione X. de Thavmasiandro Luthero.

(*) Selnecc, hist. de initio, causâ & progressu Augustanæ Confessionis, pag. 58.

CAPUT XV.

Lutherus Homo Mortalis.

Circa Megalandri Lutheri mortalitatem quatuor in primis, nimirum ipsius & morbi, & mors ficta, & vera, & tandem funus consideratu digna sunt. Ut ceteri mortales, sic & ipse Lutherus variis morbis à juventute fuit obnoxius. Erfordiae adversa valetudine, adeo aliquando corripiebatur, ut & vita periclitaretur. In arce Wartburg gravissimo afficiebatur omnium membrorum langvore. Coburgi cephalalgia laboravit, & insolitum ac molestissimum sensit

R 3

tin-

tinnitum aurium, augescere aliquando hoc malo, & mediam capitis partem occupante, ac si sonitum aquarum audiret, aut molendini strepitum, ad lectum redire festinavit, ibi verò concidit, velut exanimis & sensibus oppressis aliquandiu jacuit, ut nec vocem emitteret, nec ullum in eo vitæ signum appareret: impediabatur & vertigine capitis, adeò ut nec scribere, nec legere, nec concionari valeret: interdum etiam in suggestu ob subitam lipothymiam concionem abrumpere coactus est. Schmalkaldia acerrimos & acutissimos calculi dolores perpassus est. Anno M.D.XLV. atrocissima sparsa fuit calumnia in Italia de tragico ipsius obitu: incidisse mentiti sunt in morbum lethiferum, & invalescentibus doloribus, accepto benedicto pane & calice, petiisse, ut corpus suum post mortem altari impositum adoraretur. Sed quamprimùm sepulchro mandatum fuerit, horribili strepitu presentes attonitos fuisse redditos, omnesque hostiam corporis Jesu Christi, quam ipse indignè acceperit, in aëre suspensam vidisse: sequenti die, horribiliori adhuc strepitu auditò, factò concursu, plures sepulchrum iterum aperuisse, cadaver autem non ampliùs invenisse, & non paucos sulphureo foetore in gravem conjectos fuisse morbum. Hanc nefariam fabulam Lutherus, adhuc in vivis existens, masculè confutavit, (?) scribens:

Papa, quid ægroto sua fata precare Luthero?

Nil melius, vivat seu moriatur, habes.

Is tua, dum vivit, pestis te affligit & urit,

Mors tua nunc certè, cum morietur, erit.

Dura lues pestis, sed mors est durior illa,

Elige nunc utrum, perfide Papa, velis.

Anno M.D.XLVI. in lethalem incidit morbum. (n) Nam Islebium vocatus à Comitibus Mansfeldicis componendi dissidii causa, quod inter ipsos erat de finibus & hæreditate, non poterat hunc laborem Comitibus denegare. Ibi verò per aliquot dies teneriore usus valetudine, die 17. Febr. gravius ex pectore ægrotare cepit; idcirco à D. Justo Jona, cæterisque, cum ab ipsis Comitibus monitus, ut à conventu abstineret, in suo se hypocausto continuit, prandium tamen cœnamque in majori cœnaculo hyberno cum filiis ac familiaribus peregit. A cœna post varios sermones, in primis de vita æterna habitos, surre-

surrexit, & ascendit ad hypocaustum suum, quo eum filii duo Marti-
nus & Paulus, nec non Michael Caelius secuti sunt. Ascendit & pau-
lò post Johannes Aurifaber, cui de pectoris angustis & doloribus
conquestus est: Ille, Comitissam, ait, ad mitigandos hujusmodi do-
lores, particulam de cornu Monocerotis contusam filiis laboranti-
bus dare, id præsens esse remedium, rogaturum se Comitissam, ut hoc
remedii communicet. Cùm hic abiisset, Jonas & Caelius fomentis
eum, ut potuerunt, refecere. Venit deindè Comes Albertus ipse,
cum Aurifabro, deq̃ue cornu Monocerotis aliquid attulit, assumptò
illò, paulò ante nonam ad quietem se composuit, dormivitq̃ue usque
ad decimam. Cùm evigilasset, allocutus est amicos: orate, inqui-
ens, DEUM, ut Evangelii doctrinam nobis conservet; Pontifex e-
nim & Concilium Tridentinum dira moliuntur. Pòst, facto silen-
tio, iterum parumper quievit: sed urgente vi morbi post mediam
noctem excitatus, jamjam finem vitæ instare sentiens, DEUM ar-
denter his verbis invocavit: Pater mi cœlestis, DEUS & Pater Domi-
ni JESU CHRISTI, Deus omnis consolationis, ago tibi gratias,
quòd Filium tuum Jesum Christum mihi revelasti, cui credidi, quem
professus sum, quem amavi, quem celebravi, quem Pontifex Roma-
nus & reliqua impiorum turba persequitur, & afficit contumeliâ.
Rogo te, Domine JESU CHRISTE, suscipe animulam meam.
Mi Pater cœlestis, etiamsi me divellas ex hac vita, licet corpus hoc
mihi sit deponendum, certò tamen scio, me tecum esse perman-
surum, neque posse me ex tuis manibus à quoquam avelli. Non multò
post eam precationem rogatus à D. Justo Jona, in CHRISTO,
quem coram Cæsare & Principibus professus est, cupiat dissolvi? voce
retulit clarâ, cupio; Sic ubi Spiritum suum in manus DEI semel &
iterum commendasset, tanquam dormiturus paulatim ex hac vita
beatè discessit, nullo cum corporis, qui quidem animadverti posset,
cruciatu. In eadem itaq̃ue urbe Megalander Lutherus, in qua lu-
cem hanc primò aspexerat, fatis concessit die XVIII. Februarii, ipso
Concordiæ die ante horam tertiam matutinam, anno ætatis LXIII.
Ad defuncti corpus videndum multi Nobiles & cives admissi sunt, qui
obitum ejus desleverunt, ut enim certatim eum vivum multi com-
plexi, sic nec morte ab ejus amore divelli potuerunt. Die 19. Febr.
horâ

horâ secundâ pomeridianâ fanus institutum, & exuviae loculo stanneo imposita in templum oppidi primum, Div. Andreae sacrum, delatae fuerunt, campanis interim toto oppido sonantibus, & cruce funeri praelata, quod & ipsi Comites & magna hominum multitudo comitabantur, in templo Justus Jonas funebrem concionem habuit. Sed Elector Saxoniae, accepto de Lutheri morte nuncio, corpus à Mansfeldiis Comitibus, ut Wittebergam ad sepulturam mitteretur, petiit. Quo impetrato, die XX. Febr. funus currui impositum multis cum ceremoniis honorifice Wittebergam deductum fuit à duobus Comitibus Mansfeldensibus, qui in comitatu habuerunt equites quadraginta quinque insigniter ornatos. Quocunque verò funus transiit, insonuerunt campanae per omnes pagos, ex quibus omnis generis homines catervatim prodierunt, qui fuscis ubertim lachrymis, editisque lamentis Lutheri mortem deploraverunt. Die XXII. Febr. cum funere Wittebergam venerunt, ibi illò dignis ceremoniis, ex jussu Electoris à Rectore, Magistris, Doctoribus, Professoribus, Studiosis, ut & Senatu, excepto, exuviisque in templum arci contiguum deportatis, Doctor Johannes Bugenhagenius Pomeranus concionem habuit coram non paucis hominum millibus; à quo Doctor Philippus Melancthon cum singultu ac lachrymis plurimorum peroravit. His peractis, Magistri aliquot Viri docti in tumulum Sandapilam demiserunt. Sepulchrum autem ei structum fuit è regione summi altaris, prope suggestum, è quo tot praeclaras & sanctas conciones habuit, additusque è candido marmore cippus, circumcirca duodecim Apostolorum, à manu dextra Saxonis, à sinistra Brandenburgici Electoris statuæ visuntur. In tabula supra laminam aeneam, in qua ejus effigies, hæc leguntur carmina:

Continet hic tumulus Martini membra Lutheri,
Nolle sat hoc fuerat: sed tamen ista lege,
Hic propè Martini rursus victura Lutheri
In parvo tumulo molliter ossa cubant.
Quæ prius horrendis errorum pressa tenebris,
Atque operum obscurâ nube sepulta fuit,
Hoc monstrante, iterum patefacta est gratia Christi,
Quæq; DEO acceptos nos facit esse fides.

Nam-

Namque superstitio cū regnum cœca teneret,
 Et premeret longo dogmata vera situ.
 Ille DEI afflatu monitus, verboq̃ue vocatus,
 Lucem Evangelii sparsit in orbe novam,
 Instructusq̃ue tubâ Paulinæ & fulmine lingvæ,
 Exploso, capit vera docere, dolo.
 Utq̃ue agnum in media Baptista ostendit eremo,
 Qṽi pia pro populi victima labe foret.
 Sic quoque monstravit te, maxime CHRISTE, Lutherus,
 Cū totus tenebris obrutus orbis erat,
 Et legis tabulæ, quas in Sinaide Moses
 Allissas fregit rupe, Propheta DEI.
 Quid distent Evangelio, qṽod pectora sanet,
 Conscia quæ culpæ terruit ira DEI.
 Hoc prius amissum discrimen reddidit orbi,
 Essent ut Christi munera nota magis.
 Arguit Ausonii fraudes, atq̃ue impia regna
 Pontificis, populo quæ nocuere DEI.
 Pollutasq̃ue monens vitare idola per aras,
 Ad verum adduxit corda levata DEUM.
 Magnanimusq̃ue, DEO cursum servante, peregit,
 Insidias contra multiplicesq̃ue minas.
 Tandem ex hac vita tranquillâ morte vocatus,
 Ardua propitio venit ad astra DEO.
 Sentit ubi coram felicia gaudia CHRISTO,
 Veraq̃ue post obitum præmia vivus habet.
 Grata DEO tanta sit pro Doctore futura
 Ætas, quæ CHRISTI dogmata vera sciet.
 Atq̃ue oret precibus, DEUS hanc, quam præbuit orbi,
 Lucem Evangelii servet ut ipse sui.

Porro miraculi instar fuit, qṽod, cū sequenti anno, capto jam Saxone,
 (8) Cæsar cum Hispanis Wittebergam esset ingressus, nemo tamen sepul-
 chrum Lutheri violare ausus fuerit. Nam cū Witteberga Carolo Vi-
 ctori se dedisset, Cæsarq̃ue visendi causa oppidum ingressus esset, Hispa-
 S
 ni in

ni in templo arcis in sepulchrum Lutheri insultarunt, & effodere voluerunt, sed ausi id non sunt; Nam cum Caesar sepulchro Lutheri insisteret, & Hispani corporis effossionem atque concremationem impensè urgerent, Carolus V. fide dignis testibus referentibus, dixit: finite ipsum quiescere usque ad diem iudicii omnium. Calumnia itaque est, quæ ab apostata Staphylo conficta, haud indignè Thoma Bozio, (1) & Cornelio à Lapide (2) defensoribus gaudet; Lutherum sibimetipsi laqueo injecto necem miserimam attulisse. Mendacium est Fornerianum, (3) faciem Lutheri, cum manè in lecto defunctus inveniretur, horrendissimè, carbonis instar, denigratam, non secus, ac si à Dæmone strangulatus fuisset, apparuisse. Mendacium est Bellarmini (4) calculo approbatum, Lutheri cadaver adeò tetrum spirasse odorem, ut illud in itinere relinquere coacti fuerint, Calumnia est, Jesuitarum Petri Thyraei, (5) & Martini Del-Rio (6) patrocinio haud indigna, dæmones relictis suis domiciliis ad Lutheri funus advolasse mandatu Principis sui, idque Geilæ in Brabantia ipsos Dæmones, ab exorcistis interrogatos, falsos esse. Calumnia est, Lutherum non esse beatum, sine mente & fronte asserta à Jesuita Ræstio. Etenim ex Jesuitico fastu partim dubitat, an in vera fide sit defunctus; partim oculos beati obitus Lutheri testes fidelissimos D. Justum Jonam & M. Cælium aspernatur tanquam falsos testes ipse mendacissimus; partim stultè opinatur, neminem beati titulo ornari posse, nisi cujus vita & mors à legitimis iudicibus (quales soli sint Pontificii,) sit examinata, Verùm luculenter ostendit MATTHIAS BERNEGGERUS, in Idolo Lauretano, & Sanctorum Apostolorum beatitudo hanc ratione in dubium vocari, & consecrationem Pontificiam, ob quam ista examinatio instituitur, esse impiæ gentilitatis, impium imitamentum. Quare ut Ethnicam illam Romanensium canonizationem, tanquam idolomania Babylonica partem averfamur; ita Lutherum, propter sinceram, vivam & ad ultimum usque halitum firmissimam, in perfectissimum Jesu Christi meritum, fidem, beatum prædicamus. Sed Jesuitæ, nobilissimi regni tenebrarum cives, portentosis mendaciis atque calumniis, tanquam deliciis suavissimis delectantur. Nimirum ut fues ex bruto suo gustu metiuntur omnia, quò sit, ut nec amaracinum ipsis, nec rosa snavis sit: Ita quoque Jesuitæ, ceteraque curvæ Papistarum mentes, ad curvam omnia Papalis idolomania regulam exigunt, quæque cum ea non conveniunt, nec ad stomachum

chum suum, superstitione infectum, faciunt, fastidiosè rejicere solent: eò verò meliores se, & omni laude digniores reputant, quò atrocioribus & ἀσεβολικωτέροις Lutherum mendaciis convitiis, atque calumniis infectantur.

- (2) Tom. VIII. Germ. Jenens. pag. 228. b. seq. (7) Sleidan. Lib. XVI. pag. 562. 563. Luth. Tom. VIII. Germ. Jenens. p. 422. seqq. (8) Sleidan. Lib. XIX. pag. 665. & 668. D. Luc. Osiand. cent. XVI. Lib. II. cap. LVI. pag. 370. (1) Lib. XII. de signis Eccles. pag. 501. (2) Comment. 2. Petr. II. 14. (3) In Jubileo Quindecimvangel. cap. XXXII. pag. 206. (4) Part. II. Tom. I. Lib. IV. de Eccles. cap. XIV. pag. 270. (5) Part. I. Lib. de Dæmon. & locis infect. cap. VI. pag. 21. (6) Lib. II. disq. Magic. quæst. VII. sect. I. pag. 71.

Benigne Lector, hæc illa sunt, quæ ad memoriam THEANDRI LUTHERI benedictam renovandam ex optimis authoribus repetere volui: si plura & accuratiora desideras, lege Præsidis SCRIPTA, sine assignato AUTORIS nomine in hac Dissertatione citata, & eruditionis profunditate, responsionum tam laconica brevitate, quàm sensu arguto, nec non jucundissima ac multiplici rerum de Luthero scitu dignissimarum copia satiaberis.

TIBI, ô æterne DEUS, Pater Domini nostri JESU CHRISTI, ex intimo pectore gratias agimus debitas, quòd in tempore gratioso ad repurgandam Ecclesiam tuam à fermento errorum, superstitionum, & idololatriæ, salutare organon misisti: ardentibus quoque votis ac gemitibus precamur, per & propter æternum FILIUM tuum Κύριον ἡμῶν, μεσίτην καὶ ἱκέτην, mitte porro LUTHEROS in confessione sinceros, in vita immaculatos, in propagando verbo divino Zelotypos, ut contra malitiam jurati animarum nostrarum hostis, qui Syncretisimum spargendo verbum tuum suppressere molitur. Puritas Evangelii ad consummationem usque seculi conservetur, & NOMEN TUUM SANCTISSIMUM, ô TRININE DEUS, PATER, FILI, & SPIRITUS SANCTE, dignis celebretur laudibus! Amen.

ΘΕΩ ΔΟΞΑ.

Τέλει.

(88): (*) : (89)

INDEX RERUM.

A.	
A cademiæ in pretio habende.	118
convitiis prosciuntur. <i>ibid.</i>	
Academica vita.	121
Affectus humani.	36
Affectuum magna vis.	8
Agnositarum error.	49
Anabaptiste.	19
Anglie Rex Henricus Lutherum	
impugnat.	102
Annus probationis Monacho-	
rum.	12
Antichristi potentia per Lutherum	
imminuta.	85
Apocalypsis Johannis.	111
Apostolice Ecclesie conformis est	
Ecclesia Lutherana.	88
Argentoratense Seminarium Theo-	
log.	pref. a. 2
Aristotelis libri notati.	120
Libri Physici.	<i>ibid.</i>
Augustana Confessio.	93
Augustini Scripta diligenter à Lu-	
thero lecta.	12
Augustini ordinis religiosorum dis-	
sidium.	13

B.	
B iblia Sacra Lutheri adem-	
ta.	12. seq.
Bibliorum versio vulgata.	3
translatio à Lutheri facta.	28.
	55. seq.

Biblicorum librorum distinctio.	28
Blasphemie Lutherus accusatur.	108. seq.
Bona opera.	107
Bulla Leonis Pontificis.	59

C.	
C ajetanus, Cardinalis mina-	
tur Luthero.	20
Canonizatio Pontificia.	134
Canticum Canticorum.	111
Catechismus Lutheri quâ occasione	
scriptus.	93
Cerdonis error.	49
Charitatis proprietates.	47
Commentarii Lutheri in libros Bi-	
blicos.	57
Concilia Christiana quid?	113
errare possunt.	114
Conciliorum autoritas.	<i>ibid.</i>
Conciliorum finis.	113. seq.
Conciliis quibus Lutherus contra-	
dixerit.	114.
Concubitus demonis cum muliere.	
	5. seq.
Confessio Augustana.	93
Conjugium, status honestus.	99
Consecratio Pontificia.	134
Continentia vota.	99
Continentie Lutheri votum.	<i>ibid.</i>

D.	
D æmones an cum muliere con-	
cubitus exerceant?	5

DEI

INDEX RERUM.

DEI iustitia.	16. seq.	Epitaphium Lutheri.	132
Desponsatio monialium cum Christo nihil est.	99	Errores Pontificiorum.	11
Diabolus, acutissimus Dialecticus.	26	Errorum redargutio ad ministrum Ecclesiasticum.	83
vexat Lutherum.	21. seq.	Evangelica doctrina.	35
Diaboli vexationes.	ibid.	Evangelii lux accensa.	2. seq.
Dialectice laus.	27	lux obscurata.	3
Divine ordinationes non estimanda humanis opinionibus.	100	predicatio, medium reformationis Lutheri.	82
Doctrina Evangelica.	35	predicationem multa mala sequuntur.	103
E.		Evangelium Johannis.	111
Ebraea Grammatica.	28. seq.	Evangelium, verbum gratiae, consolationis & vitae.	21
Lingua.	27	F.	
Ebrae Linguae Lutherus gnarus fuit.	27. seq.	Florini error.	49
Eccii absurdae conclusiones.	25	Friderici Elect. Saxon. somnium de reformatione Lutheri.	75
Eccius disputat cum Luthero.	65	Fridericus Elect. Sax. Lutherum defendit.	96
Ecclesia Lutherana cur sic dicatur?	89	G.	
Lutherana vera Ecclesia.	88. seq.	Gnosticorum error.	49
Apostolica conformis.	88	Grammatica Ebraea.	28. seq.
Ecclesiae N. T. status à Zacharia praedictus.	1	H.	
Ecclesiastae officium.	34. 38	Haereticus quis?	50
Ecclesiastes, liber Scripturae.	116	Henricus VIII. Angliae Rex Lutherum erroris arguit.	23
Ecclesiastici Scriptores interdum erraverunt.	116	Hieronymus, Episcopus Brandenburgicus.	30
Ecclesiasticorum rituum mutatio cui competat.	83. seq.	Historiae prima lex & requisitum.	8
Elencticum officium quomodo comparatum esse debeat.	60	I.	
Episcopi veri officium.	30	Jacobi Epistola.	111
Epistola Jacobi.	111	Jacobitarum error.	49
		S 3	Idolo-

INDEX RERUM.

Idololatricorum cultuum abolitio
ad Magistratum precipue spe-
ctat. 83
Jesuitarum perversitas. 134
Ignavia superiorum seculorum.
pref. a. 2
Impii redarguendi. 35. seq.
Indulgentie papales. 19
Indulgentiarum questus. 63. seqq. 80
Jobi liber. 110
Johannis Apocalypsis. 111
Johannis Evangelium. 111
Justitia DEI. 16. seq.

L.

Lapsus hominum. 27
Leonis Pontificis Bulla.
avaritia. 59
Lex, verbum iræ, justitiæ & mor-
tis. 21
Liberum arbitrium. 70
Librorum Biblicorum distinctio. 28
Lingua Ebraea. 27
Lutherana Ecclesia cur sic appelle-
tur. 89
conformis Ecclesie Aposto-
lica. 88.
vera Ecclesia. ibid. seqq.
Lutheri nativitas. 4.
parentes. ibid.
nativitas impugnatur ab ad-
versariis. 5
tractatio articulorum fidei. 58
studium Theolog. Polem. 59

Lutheri methodus disputandi 58
libri varii generis & argu-
menti. 92
animosa responsio in Comitibus
Wormatiens. ibid.
doctrina late diffusa. 86
doctrinam qui receperint. 87
reformationis occasio. 79. seq.
preceum efficacia. 93
triumphus hostium. 94
studium castitatis. 66
matrimonium. 98. seqq.
liberi. ibid.
conservatio ab insidiis sibi
structis. 95
scripta magni aestimata 67
libri vel priores vel postero-
res. 68. seqq.
libri privati. 69
scripta. 68
pietas & reverentia erga DE-
um. 18
studium orandi. ibid.
tentationes spirituales. 20. seq.
bona indoles in pueritia & a-
dolescentia. 76
dotes animi. ibid.
animositas. 76 seqq.
scripta à Pontificis maxime
impugnantur. 73
sermones convivales. 71
scriptorum usus. 72
poenitentia propter mona-
chatum. 15. seqq.
educatio & informatio. 7. seqq.
Luthe-

INDEX RERUM.

Lutheri studia in Academia Erfordienſi. 12
conjugium impugnatur. 99. ſeq.
progreſſus in ſtudiis. 9. ſeq.
ſuppoſita. 59
libri à Theologis Pariſienſibus damnantur. 65
extraordinaria vocatio ad opus reformationis. 74. ſeqq.
tentationes & afflictiones. 11. 20.
ſcripta ab Eraſmo defenduntur. 50
doctrina. 32. ſeqq.
prudencia & perſpicacitas. 77
laus. præf. a. (2). 4
Verſio Bibl. 28. 55. ſeq.
Verſio Bibliorum impugnatur. 56
ſtudium exegeticum. 57
Commentarius in Libros Bibl. ibid.
Opus reformationis, 77
ejus ſucceſſus. 84
encomia. 106
legitima vocatio à Pontificiis diſputatur. 36. ſeqq.
lectio Patrum. 117
votum continentia. 99
constantia in doctrina ſua. 48
prophetia. 90. ſeq.
felicitas in conſiliis. 93
Catechiſmus, quâ occaſione ſcriptus? ibid.
humilitas. 123

Lutheri virtutes. 18. ſeq.
animofitas. 128. ſeq.
magnanimitas. 123. ſeq.
converſio è Papatu. 15. ſeq.
memoria firma. 10
conſtans confeſſio ſanæ doctrine & librorum ſuorum. 91. ſeqq.
oratio in agone. 131
funeralia. 132
ſepulchrum. ibid. 134
epitaphium. 132
doctrina firma. 52
doctrinam non repugnare Scripturæ S. aſſerunt Theologi Pontificii. ibid.
doctrina non nova. ibid.
non ſcandalofa. 53
ſana, pura, pia. 54. ſeqq.
ſtudium ſacrarum literarum. ibid.
Luthero Sacra Biblia adempta. 12. ſeq.
aſſinguntur falſa & mendacia. 22. 23. 26. 29. 30. 39 ſeqq. 66. 102. 108. 110. 114 ſeq.
inſidie ſtruuntur. 95. 97
Lutherus naſcitur. 4
baptizatur. 6. ſeq.
puer bone indolis. 7
fit ſuperſtitioſus monachus. 11. ſeq.
mittitur Erfordiam. 10
intrat monaſterium invitò patre. 12. 15
Luthe-

INDEX RERUM.

- Lutherus Studiosus adolescens.* 18
Philosophorum & Historico-
rum Scripta legit. 10
pacis & concordie amans. 18
acerrimus defensor Papæ &
Papatus. 13
Romam missus ad componen-
das controversias religio-
forum Augustini ordinis.
ibid.
indulgentiarum quæstoribus
se opponit. 19
accusatur Romæ. 20
ex monasterio Erford. voca-
tur Wittebergam. 23
fit Professor Academicus. 23.
seqq.
erroris accusatur ab Henrico
VIII. Angliæ Rege. *ibid.*
optimus Philosophus. 24
acutissimus Dialecticus. 24
seqq.
fit Minister Ecclesiæ. 29. *seqq.*
zelotes verbi minister. 35
laboriosus verbi minister. *ib.*
legitime vocatus ad ministe-
rium Ecclesiasticum. 37
excellens Philologus. 27
calluit linguam Lat. Græc. &
Ebr. 27
constans in doctrina de cœna
Domini. 43
Doctor Theologiæ. 43. *seqq.*
perjuri à Pontificiis argui-
tur. 44
- Lutherus non defecit à Catholi-*
ca fide. *ibid.*
intrepide doctrinam suam de-
fendit. 45
à Spiritu S. illuminatus.
ibid. seq.
hereseos arguitur. 49
à Theologis Lovaniensibus &
Coloniensibus impugna-
tur. 65
impugnat Papatum. 63. *seqq.*
contra quos scripserit. 65
scribit adversus indulgenti-
as. 63. *seqq.*
Heidelbergæ disputat. 64
Augustam Vindel. proficisci-
tur. 65
se ibidem defendit. *ibid.*
disputat Lipsiæ cum Eccio. 65
in omnibus actionibus suis soli
DEO honorem dedit. 34
in ministerio suo Scripturas S.
secutus. 34
vocatur ad Comitia Worma-
riensia. 77
ducit uxorem. 98
ab adversariis nuptiarum Sa-
crilegarum & incestuosarum
arguitur. *ibid.*
vir bonus. 106. *seqq.*
quibus Conciliis contradixe-
rit. 114
accusatur seditionis. 103. *seqq.*
bellum adversus Turcas cur
improbaverit? 105
Luthe-

INDEX RERUM.

- Lutherus à Diabolo vexatus.* 21
impugnat missam angularē. 40
humani aliquid passus. 36
infringit Papæ autoritatē. 96
citatur Romam. *ibid.*
adversus hostes à Deo serva-
tur. 97. 128
in arce Wartburg occultat-
tur. *ibid.*
vir bonus ab ipsis adversariis
habetur. 14. seq.
Scholasticam Theologiam
probè calluit. 61
in pretio habuit Academias &
Scholas. 118. seq.
martyr. 127
heros. 74. seqq.
reformat monasteria. 90
virtutibus conspicuus. 122
convitiis traducitur 122. 125
seqq. 130. 134
liberalis erga pauperes. 123
excellens concionator. 32. seq.
non fuit seditiosus. 103
Scripturam S. assidue scru-
tatus. 189
bonus civis. 101. seqq.
magni aestimavit legitimum
Magistratum. 101
urbanus & humanus. 125
verax & candidus. 125
vocatur Islebius ad compo-
nenda dissidia. 130
homo mortalis. 129
morbis obnoxius. *ibid.* seq.
Lutherus beatè moritur. 131. 134
Lux Evangelii. 2. seq.

M.

Magistratus autoritas vindi-
catur. 101
Magistratui quatenus obtempe-
randum. 102
Manicheorum error. 49
Marbachius laudatur. *præf. a. 2.*
à Lutherò creatur Doctor
Theologiæ. 119
Marcionis error. 49
Matrimonium status honestus. 99
Messalianorum error. 49
Ministerium Ecclesiasticum. 112
Ministri verbi divini apud Pontifi-
cios. 31
Ministorum verbi divini offici-
um. 34. 38
Missæ Pontificiorum. 31
Missæ angularis. 13. seq.
à Lutherò impugnatur. 40
ingens peccatum. *ibid.*
cultus erroneus & idololatri-
cus. 32
Monachorum impudentia & au-
dacia. 100
Officia, annò probationis. 12
Monasteria quid olim? 90
à Lutherò reformata. *ibid.*
Monasteriorum proprietates. 17
Monialium cum Christo desponsa-
tion nihil est. 99
Montanistarum error. 49

T

Mores

INDEX RERUM.

Mores concionatoris cum oratione
congruere debent. 33

N.

Natura humana post lapsum
corrupta. 27

O.

Orandi formulæ cur nobis præ-
scriptæ? 18

Orare solò gemitu non sufficit. *ibid.*

Ordinationes sacræ non æstimandæ
humanis affectibus. 100

Ordinatio Ecclesiastica Pontificio-
rum. 31

P.

Pöbstliche Winckel, Messe.
13. seq.

Papa. *vid.* Pontifex.

Papæ autoritas à Luthero infringi-
tur. 96

Papatus, regnum Babylonis. 46
ante Lutherum querele de
eo. 79

Pappi (Joh.) laus. præf. a. 1. seq.
Patientia. 19

Patres Ecclesiæ erraverunt. 116
à Luthero in honore habiti. *ib.*

Patrum Scripta. 117. seq.
non eliminanda ex Ecclesia. 118

Petri primatus. 25

Philosophia, professio veritatis. 62

Philosophus bonus Lutherus. 24

Physica Aristotelis. 120

Pontifex Romanus. 126

ejus potentia & autoritas per Lu-
therum imminuta. 85. 96

Pontificii impugnanti Lutheri Scri-
pta. 73

Pontificiorum conciones. 33
dogmata. *ibid.*

tenebre. 3

errores. 11

Missæ. 31

Missæ angularis. 13. seq.

Ordinatio Ecclesiastica. 31

Canonisatio. 134

Consecratio. *ibid.*

Probationis annus Monachorum. 12

Probationis annò quid peragen-
dum. *ibid.*

Prophetiæ Lutheri. 90. seq.

Protestantium nomen unde? 87

Pueris inest stultitia. 9

Q.

Q Verelæ de Papatu ante Lu-
theri tempora. 79

R.

R Abbinica Scripta. 29

Ratio. 26

Reformatio quid. 83

Lutheri. 74. seqq. 77. seqq.

Reformationis Lutheri occasio. 79

seq.

præludium. 81

me-

INDEX RERUM.

medium, prædicatio Evan-	Sleidani encomium.	80	
gelii.	82	Somnium Friderici Electoris ac	
successus.	84	Lutheri reformatione,	75
Reformationis duo requisita.	83	Spiritus S. illuminatio.	46
Rex Angliæ impugnat Lutherum.	102.	Stultitia puerorum.	9
		Syncretistarum descriptio.	47
Rituum Ecclesiasticorum mutatio			
cui competat.	83. seq.		

T.

S.

S acerdotum officium	112. seq.
Sacramentarii.	19. 47.
Sacrificuli Pontificiorum.	31
Scholæ Lutheranorum.	119
tempore Lutheri.	121
Scholastica Theologia.	61. seq.
necessaria ad Theologiam Po-	
lemicam adversus Pon-	
tificios.	61
Scholastica Theologiae Lutherus	
gnarus.	ibid.
Scholasticorum perversa doctri-	
na.	61. seq.
dogmata à Pontificiis pro	
concione tractata.	33
Scriptura Sacra.	37
eius lectio Pontificiis interdi-	
cta.	3
Scripturæ Sacre perspicuitas.	58
encomium.	109
Sectarii.	48
Selencianorum error.	49
Seminarium Theolog. Argentora-	
tense.	præf. a. 2
Simonis magi error.	49

T.

T estimonium unde aestimetur?	8
Tezelius indulgentiarum præ-	
co.	80
Tezelii quæstus indulgentiarum.	
	63. seq.
Theologia Scholastica.	61. seq.
necessaria ad Theologiam Po-	
lemicam adversus Pon-	
tificios.	ibid.
Theologiæ Scholasticæ Lutherus	
gnarus.	ibid.
Trinitas, Dreysaltigkeit.	51
Turcis repugnare non est pecca-	
tum.	105

V.

V aticinia Lutheri.	91
Verbum DEI unica regula ve-	
ritatis in Ecclesia.	78
Versio Bibliorum Lutheri.	55. seq.
Vulgata.	3
Vita Academica.	121
Vocatio mediata.	38
Vota continentia.	99
Vota Monastica.	90
eorum abusus.	ibid.
Votum continentia Lutheri.	99
Ufus	

INDEX RERUM.

Usus Scriptorum Lutheri. 72
Vulgata Versio Bibl. 3

W.

Wittenburg arx, ubi Lutherus occultatus. 97

Winckel, Messe der Papisten. 13. seq.

Z.

Zacharie vaticinium de statu Ecclesie N.T. 1

Zelus Lutheri pro doctrina sana. 35

Zwinglius non fuit minister reformationis. 77. seq.

F I N I S.

ERRATA, partim in omnibus, partim in quibusdam saltem exemplaribus corrigenda.

PRæf. a 2. lin. 17. post *hæreticorum* addatur *aliorum*. ibid. a 3. lin. 31. pro *opera* legatur *opera*. pag. 1. lin. 9. pro *vesperitino* leg. *vespertino*. pag. ead. lin. 12. pro *Commendatores* leg. *Commentatores*. pag. 5. lin. 11. pro *copulatus* leg. *copulatis*. pag. 6. lin. 17. post c. XIX. addatur p. 319. seq. In Lib. Apologet. pag. 8. lin. 26. pro *Certa* leg. *Certè*. pag. 12. lin. 24. pro *Legens* fiat *Legit*. pag. 13. lin. 31. pro *ullam* leg. *ullum*. pag. 15. lin. penult. post & addat. *agone*. pag. 17. lin. 14. pro p. I. leg. p. II. pag. 19. lin. 9. pro *Perseuti* leg. *Persecuti*. pag. 26. lin. 11. post (8) Tom. add. I. ibid. lin. 12. post *Latin*. add. *Jen*. ibid. lin. 13. pro *Lib. I.* leg. *Latin*. *Jen*. pag. 28. lin. 16. post *de* deletur *in*. pag. 31. lin. 20. pro p. 178. leg. p. 178. pag. 33. lin. 4. post *esse* addat. *vim*. pag. 35. lin. 22. pro *fidi* leg. *fidei*. pag. 38. lin. 26. pro p. 364. leg. p. 364. ibid. lin. ult. pro *consilia* leg. *consilia*. pag. 42. lin. 30. pro *fiat*. pag. 43. lin. 25. pro §. 2. leg. §. 1. pag. 46. lin. 32. pro *Elöster* leg. *Elöster*. pag. 48. lin. 2. pro *crebis* leg. *crebris*. pag. 51. lin. 13. pro *σημασις* leg. *σημασις*. pag. 56. lin. 8. pro *Officin*. leg. *Officin*. pag. 71. lin. 27. pro *oro* leg. *ore*. pag. 77. lin. 32. pro *ἐλέγγει* leg. *ἐλέγγει*. pag. 97. lin. penult. pro *Patente* leg. *Parente*. pag. 106. lin. 8. pro *CAPUTI* leg. *CAPUT*. pag. 113. lin. 29. pro *deploravit* leg. *deploraverit*. pag. 117. lin. 7. pro *at* leg. *ad*. ibid. lin. 19. pro *Pentateuchi* leg. *Pentateuchi*. pag. 120. lin. 27. pro *ἀκροάσει* leg. *ἀκροάσει*. ibid. lin. 30. pro *naturaliam* leg. *naturalium*. ibid. lin. 32. post *μὴ* addat. *τῇ*. pag. 124. lin. 20. pro *suz* leg. *sui*. ibid. lin. 22. voc. *severorum* divellendum leg. *ita*: *se* *ve* *rorum*. Residua leviora, si quæ sunt, σφάλματα dexteritati Benevoli Lectoris ad emendandum relinquantur.

Gillh

33833

1280-

Sammelband. 33 Schriften zur Reformationgeschichte, darunter 10 die „Confessio Augustana“ betreffend. Altdorf, Frankfurt/O., Greifswald, Halle, Helmstedt, Jena, Jüterbog, Kopenhagen, Leipzig, Stargardt, Stettin, Wittenberg, zwischen 1592 u. 1731, 4to. Zus. ca. 1450 Ss. Mit einigen Holzschn. u. Druckermarken. HLdr. d. 18. Jh. (bestoß., Rück. läd.). 1280,—

Sehr interessanter Sammelband, meist Akademieschriften, zur Geschichte der Reformation, besonders zum „Augsburger Bekenntnis“, dessen 200jähriges Jubiläum eine große Anzahl von Würdigungen und Untersuchungen hervorgerufen hat. Zu den Autoren zählen A. C. Bauer, St. Besecenius, C. A. Bürger, Dan. Cramer, H. Ch. Crellius, P. Dolscius, G. Dünnebier, P. J. Eckhard, C. T. Rango, L. Rhodomanus, Nic. Selnecker u. v. a. Eine größere Zahl der Schriften sind sowohl Schottenloher als auch sogar Hammer (Melanchthonforschung) entgangen. — Bei 2 Schriften fehlt je 1 Blatt, teils gebräunt, einige alte Eintrag. — Genauere Angaben auf Wunsch möglich.

STMGRI

Lederriemen, Eichen, neu
Überapparat aufgesetzt

4/87/10

